SOCIETATEA DE ŞTIINŢE FILOLOGICE
DIN ROMÂNIA
FILIALA TIMIŞOARA

philologica BANATICA

2

2018

SOCIETATEA DE ŞTIINȚE FILOLOGICE
DIN
ROMÂNIA
FILIALA TIMIŞOARA

PHILOLOGICA BANATICA

2

Timişoara, 2018

REVISTĂ INDEXATĂ BDI
Philologica Banatica apare de două ori pe an, sub egida
Societăţii de Ştiinţe Filologice. Filiala Timişoara

Coperta: Dan Niţu; Tehnoredactare computerizată: Ladislau Szalai

ISSN 1843-4088

Notă: În cazul studiilor referitoare la alte limbi decât româna, Redacţia admite ca trimiterile bibliografice să respecte normele din limbile respective.

Sumar

EUGEN TODORAN (1918–1997)
O SUTĂ DE ANI DE LA NAŞTERE

STILISTICĂ

TRADUCTOLOGIE

EVENIMENT

RECENZII

IN MEMORIAM

Contents

TRANSLATION

EVENTS

REVIEWS

IN MEMORIAM

EUGEN TODORAN
O SUTĂ DE ANI DE LA NAŞTERE

1918–1997

ÎNTEMEIETORUL

Cei care și-au mărturisit, în variate și numeroase împrejurări, gândurile, amintirile și sentimentele față de profesorul Eugen Todoran i-au evocat, aproape fără excepție, preocupările de savant, vocația de dascăl și calitățile de om deosebit. Rareori s-a pomenit câte ceva despre **întemeietorul** Eugen Todoran.

Se știe și se spune adesea că Profesorul a făcut parte din grupul de elită al celor care au creat învățământul filologic universitar la Timișoara, dar nu se precizează îndeajuns că, vreme de patru decenii, Domnia sa a reprezentat etalonul și a fost mentorul școlii de exegeză literară pe care a întemeiat-o aici.

Se știe și se spune că a fost un remarcabil decan al Facultății de Filologie între anii 1965 și 1968, dar nu se arată cât s-ar cuveni că, în cei patru ani, Domnia sa, profitând de efemerul “dezgheț” cultural, a schimbat semnificativ direcția de evoluție a facultății noastre, întemeind secții și catedre noi, dezvoltându-le pe cele mai vechi și deschizând drumul spre cariera universitară multor tineri care s-au dovedit a fi bine aleși.

Se știe și se spune că a fost cel mai reprezentativ șef al Catedrei de literatură română, dar nu se insistă asupra faptului că în cei 14 ani, cât a condus această catedră, a reușit să o așeze, sub aspect valoric, alături de catedrele similare din celelalte mari universități ale țării.

În sfârșit, se știe și se spune că a fost, între 1990 și 1996, un rector de bază și de mare valoare al Universității de Vest, dar nu se relevă suficient câte s-au întemeiat prin profesorul Eugen Todoran în acești șase ani de început ai noii noastre istorii.

Acceptând, la 72 de ani, să-și asume povara și riscul conducerii uneia dintre cele patru mari universități ale României, care trebuia reformată profund și grabnic, pentru a se putea rândui alături de

instituțiile similare românești și europene, profesorul Eugen Todoran a dat măsura deplină a capacității și a vocației sale de **întemeietor**.

Posesor al unei vaste culturi, dar și al unei îndelungate experiențe universitare, al cărei început se leagă de perioada cea mai fastă a Universității clujene, Profesorul nu a pregetat să se supună unor istovitoare călătorii de-a lungul şi de-a latul Europei, pentru a vedea, la sursă, ce s-a întâmplat cu învățământul universitar european în ultima jumătate de veac. Poate că unii l-au invidiat pentru aceste călătorii, neștiind câte foloase a avut Universitatea noastră de pe urma lor. Stabilind relații de colaborare cu numeroase universități din Germania, Franța, Italia, Olanda, Spania, Anglia, Ungaria, Austria ș.a. și inițiind programe TEMPUS, Domnia sa a deschis drumul unui mare număr de universitari timișoreni spre Europa, dar și al unor personalități europene spre noi.

După model european, dar și după exemplul învățământului universitar românesc mai vechi, Profesorul a înființat și a reînființat, în timp foarte scurt, șase facultăți noi și a creat premisele întemeierii altora. O grijă specială a manifestat față de învățământul umanist, întemeind, încă din anul universitar 1990-1991, secțiile de filosofie și de limbi clasice, fără de care nu se poate imagina cercetarea de profunzime a limbii și literaturii. Dar să nu uităm că în momentul când și-a încheiat mandatul de rector, Universitatea de Vest avea nouă facultăți cu 52 de specializări și peste 8000 de studenți. Dacă ne raportăm la anul 1989, când Universitatea din Timișoara avea doar patru facultăți și aproximativ 2500 de studenți, saltul este mai mult decât semnificativ. Totodată, s-a triplat numărul cadrelor didactice.

Profesorul știa însă, mai bine decât mulți alții, că toate aceste schimbări cantitative nu vor dobândi valoare și calitate universitară autentică fără ca toți profesorii și toți studenții să aibă acces la informația științifică de calitate, care nu se putea dobândi decât într-o bibliotecă cel puțin de nivel național, înzestrată cu tot ceea ce este valoros în cercetarea științifică națională și internațională.

Aș îndrăzni să spun că, în această privință, Profesorul a realizat cea mai importantă dintre **întemeierile** sale.

Odată, demult, mi-a mărturisit că atunci când a venit aici nu a găsit la Timișoara o bibliotecă universitară de valoarea celei din Cluj. Ba chiar, în 1956, nu găsise nimic pentru domeniul său de cercetare. De aceea s-a străduit, împreună cu profesorul G.I. Tohăneanu, să pună temelia unei astfel de biblioteci. Mai târziu, ca decan, a făcut demersurile pentru obținerea dreptului de *Depozit legal* pentru Biblioteca Universității din Timișoara.

Desigur, până în 1989, această bibliotecă s-a dezvoltat în multe privințe, achiziționând biblioteci particulare valoroase, cum sunt cele care au aparținut profesorilor D. Caracostea, G. Ivănescu, G. Giuglea, I. Roman, etc., precum și multă carte românească tipărită în această perioadă, dar care nu depășea nivelul unei biblioteci cu rang de serviciu al Universității. În concepția Domniei sale, o universitate de nivel național și chiar internațional trebuia să aibă o bibliotecă pe măsură.

În 1990, a făcut primul demers la Ministerul Învățământului pentru transformarea Bibliotecii Centrale a Universității din Timișoara în cea de a patra Bibliotecă Centrală Universitară din România. În 1992, când, nefiind bibliotecă de rang național, instituția noastră a pierdut un foarte important program TEMPUS, care trebuia să ducă la informatizarea bibliotecii după modelul Bibliotecii Universitare din Londra, din inițiativa Profesorului s-au reluat demersurile la Ministerul Învățământului pentru obținerea statutului de Bibliotecă Centrală Universitară. De data aceasta rezultatul a fost pozitiv. Prin *Ordinul Ministrului Învățământului* nr. 6237, din 14 septembrie 1992, Biblioteca Universității din Timișoara a devenit, începând cu 1 octombrie 1992, Biblioteca Centrală Universitară din Timișoara, instituție de interes național, cu personalitate juridică.

Într-un interviu acordat revistei „Biblioteca” în chiar ziua inaugurării de fapt a Bibliotecii Centrale Universitare din Timișoara, Profesorul spunea: „Într-o universitate mare, cu profil complet refăcut, Biblioteca este exact inima care întreține pulsul normal pentru funcționarea întregului organism al instituției”. Și tot acolo, mai adăuga: „Cartea care stă în fața ochiului transmite ideea unei adevărate cugetări, unei înalte simțiri și numai contactul cu cartea ne

dă siguranța unei evoluții firești a generațiilor actuale și a celor ce vor veni”, căci *„biblioteca este casa sufletului intelectualului”*. (s.n.)

La început, mulți n-au înțeles de ce a fost creată Biblioteca Centrală Universitară Timișoara. Profesorul știa însă foarte bine care sunt avantajele creării unei instituții bibliotecare de rang național, cu autonomie materială. E suficient să spunem că, beneficiind de condiții similare cu ale celorlalte trei biblioteci centrale universitare din București, Cluj și Iași, Biblioteca Centrală Universitară Timișoara a reușit o seamă de performanțe spectaculoase atât în procesul de completare, înnoire și modernizare a colecțiilor, cât și în informatizarea serviciilor și dezvoltarea bazei materiale, inclusiv prin începerea lucrărilor de extindere a clădirii cu un nou corp care, în final, va avea o suprafață utilă de 5245 m2 și va fi una dintre cele mai moderne construcții de bibliotecă din țară.

La zece ani de la începerea demersurilor Domniei sale, iată că Universitatea de Vest din Timișoara și, implicit, celelalte instituții universitare timișorene dispun de o bibliotecă așezată temeinic între cele șase mari instituții bibliotecare ale țării, dobândind statutul pe care îl dorea și îl prevedea Profesorul în același interviu din 1993, consemnate de E. Vasilescu: „Ne-am dezvoltat serviciul de bibliotecă într-o instituție superioară pentru faptul că Universitatea s-a dezvoltat. Nu facem numai o reparare a unor greșeli comise în deceniile trecute, ci avem în față modelele de institute prestigioase de învățământ universitar din lume”. Modelul cel mai apreciat de Profesor era Biblioteca Universității din Regensburg (Germania), după exemplul căreia s-a și dezvoltat, în bună măsură, instituția noastră.

Pentru acest dar neprețuit și atât de necesar generațiilor actuale și celor care vor urma, trebuie să-i fim mereu recunoscători profesorului Eugen Todoran și să-i veșnicim amintirea. De aceea ne-am propus, ne-am străduit și, până la urmă, am reușit să-i așezăm numele pe frontispiciul acestei instituții. Gestul nostru reprezintă nu numai un semn de recunoștință și un omagiu adus personalității celui care a dat strălucire Facultății de Litere și Universității de Vest, învățământului universitar românesc și culturii naționale, ci reprezintă și un gest reparatoriu față de memoria savantului care, numai dintr-o neglijență,

niciodată scuzabilă, nu a fost încununat cu laurii Academiei Române. Este totodată și un motiv de autentică și curată mândrie pentru noi ca, alături de Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu” din Iași și Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” din Cluj, să avem la Timișoara Biblioteca Centrală Universitară „Eugen Todoran”, instituție care poartă numele exegetului profund și unanim recunoscut al operelor celor doi nemuritori.

Volumul de față, închinat memoriei Profesorului la cinci ani de la trecerea sa în veșnicie, cuprinde, pe lângă un *curriculum vitae* și o bibliografie exhaustivă a lucrărilor sale, o seamă de texte inedite sau reproduse din publicațiile în care au apărut de-a lungul timpului. Între acestea se numără: interviuri în care Profesorul își mărturisește multe și foarte interesante gânduri și păreri despre cultura, știința și viața socio-politică românească, scrisori primite de Profesor între 1943 și 1996 de la mari personalități ale culturii și literaturii române, precum și de la instituții naționale și internaționale, câteva referințe critice privitoare la opera sa apărute în revistele de specialitate și numeroase evocări, inedite sau culese din publicații, ale personalității care a fost Eugen Todoran. Volumul se încheie cu o semnificativă *istorie în imagini* a vieții Profesorului, alcătuită de fiul său, dr. Radu Todoran. Deși conținutul acestei cărți ar putea să pară eclectic și prea variat, nutrim speranța că din textele reproduse aici se va închega o imagine fidelă și complexă a personalității distinsului Profesor, a relațiilor sale cu oamenii și lumea prin care a trecut, dar mai cu seamă se vor releva gândurile, faptele și întemeierile sale săvârșite de-a lungul unei vieți exemplar dăruite culturii, științei și învățământului universitar românesc.

VASILE ȚÂRA

Notă: Articol preluat, cu acordul autorului, din volumul omagial EUGEN TODORAN, Editura Universității de Vest, 2002.

CUVÂNT ROSTIT DE DOAMNA PROFESOR DORINA NOWAK LA DESCOPERIREA BUSTULUI PROFESORULUI EUGEN TODORAN, DIN DATA DE 21.11.2018, CU OCAZIA ANIVERSĂRII CENTENARULUI NAŞTERII SALE*

Onorată asistență, ticluindu-mi în gând formula de adresare, am realizat că o adăugare de genul „onorată familie” cade astăzi din start şi în mod tragic. Din familia Profesorului nostru nu mai este absolut nimeni în viață. De aceea, cu puterile gândului şi ale rugăciunii, v-aş propune să ne amintim o clipă şi de familia trecută în veşnicie a Profesorului nostru, de soția sa Mura, adică Maria Todoran, născută Murariu, şi de unicul lor fiu, Radu, **„că atâta fală mai avem şi noi”** – cum scria cu drag şi cu umor despre el Profesorul într-o scrisoare din anii '80.

În fața bustului Profesorului, realizat magistral de maestrul Ardeleanu, permiteți-ne, soțului meu şi mie, să mulțumim tuturor celor care au sprijinit cu neaşteptată deschidere demersul nostru de timp scurt. Ne-am „trezit” foarte târziu, recunosc, fără planificare „nemțească”. Dar se întâmplă uneori aşa cu ideile spontane... Domnul Primar Robu, Doamna Prorector Hedeşan, Domnul Director Docea, Domnul Director Deheleanu, dar întâi de toate, în egală măsură, maestrul Ardeleanu şi Domnul Prof. Țâra ne-au uimit cu dăruirea lor imediată şi constantă. Am interpretat totul ca pe un omagiu unanim pentru Profesorul Eugen Todoran!

Ieri, la simpozion, am urmărit cu admirație înalta competență a alocuțiunilor, dar şi afecțiunea cu care s-a vorbit despre personalitatea luminată a Profesorului. Un gând mi s-a înfiripat în cursul ceasurilor de culme de ieri: ce ar avea oare să ne spună ASTĂZI profesorul nostru, dacă ar fi printre noi?

Câtă grijă a avut întotdeauna pentru bunul mers al Țării, o ştim cu toții. Adesea, grija sa devenea îngrijorare! Eugen Todoran era un luminat patriot, dar unul fără surle şi fanfare, patriotismul său era profund şi autentic, fără urmă de alunecare în naționalism. „Naționalismul nu duce la nimic bun”, spunea adesea, cum probabil unii dintre Dumneavoastră îşi amintesc. Cât de actual este şi azi felul de a gândi al Profesorului nostru! Exact acum zece zile, sub Arcul de Triumf al Parisului, la comemorarea centenarului încheierii Primului Război Mondial, Emmanuel Macron articula tranşant exact acelaşi adevăr: „Le nationalisme est trahison”, admonestând egoismul național şi orice formă de populism în Europa – şi nu numai în Europa.

Îmi amintesc că înainte de 1989, disperarea noastră, a tuturora, a fost şi disperarea Profesorului. Dorea să mai scrie o carte, o **altfel** de carte. Ne mărturisea într-o scrisoare scrisă din München în 1985, după o plecare de la noi: ,,**Mi-am adunat pe unde am mai fost o sacoşă de texte copiate, pentru lucrările mele din anii următori, dacă va fi să-i pot trăi într-o relativă linişte. Mi-am făcut însă şi un mic proiect pentru o carte pe care aş fi scris-o aici, despre *Profețiile revoluției comuniste şi istoria contemporană* – pe care o am în minte, ca un studiu de filozofia istoriei contemporane, cu referire la tragedia societății europene, nu numai a țărilor socialiste, ci şi a «socialismului» țărilor capitaliste. Dacă Doamna Erna îmi cumpără 200 de exemplare, cum mi-a promis, am să mă apuc de carte acasă, ca să o termin aici...”** („aici” însemnând în Germania, la proxima venire, unde intenționa s-o şi publice, departe de cenzura comunistă).

Cartea n-a mai scris-o. Boala lui Radu în 1986-'87, vindecarea lui, apoi evenimentele din 1989 s-au precipitat toate în viața Profesorului. L-am mai întrebat o singură dată, după câțiva ani. Da, existau notițe şi idei bine structurate în perspectiva redactării cărții dorite. Oare pe unde vor fi? Cine se va îngriji de redescoperirea tuturor manuscriselor Profesorului, de a căror urmă se pare că s-ar putea da, grație unei indicații pe care am primit-o recent din partea Doamnei Prof. Lucia Atanasiu.

Născut într-o familie de preoți ardeleni, luminat cu nouă zile înaintea Marii Uniri şi fiind prin educație şi cultură în mod firesc european, un lucru e sigur: Profesorul ar fi fericit azi, cu nouă zile înaintea Centenarului Unirii, să vadă cultura României în mare parte statornicită stabil în Europa unită şi ştiind urbea Timişoarei ca viitoare capitală culturală europeană! Sunt sigură că ar fi mândru de tot!

Ne-ar atenționa însă „cu tot apăsul” să prețuim aceste importante realizări şi perspective şi să înțelegem că numai într-o Europă unită vom putea înfrunta de-acum înainte tot mai complicatele provocări ale lumii de azi.

Generațiilor tinere de acum le-ar spune să profite în continuare cu curaj de libertatea de gândire şi exprimare din vremea noastră şi să-şi asume înalta, dificila, dar posibila responsabilitate de a reda Țării respectul de sine şi încrederea în sine, prin corectitudinea şi verticalitatea viețilot lor tinere şi prin realizări de valoare, fiecare în domeniul său.

Ne-ar atenționa să păzim şi să continuăm tradițiile Timişoarei multiculturale. Timişoara lui şi a noastră a trăit până acum mereu în spirit european şi nu mai pe urmă în spirit generos ecumenic, într-un mod firesc şi placativ. Chiar şi în anii întunecați ai comunismului!!!

Un apropiat şi discret prieten al Profesorului, Mitropolitul Nicolae Corneanu, „vecinul” – cum îl numea puțin conspirativ în corespondența sa dinainte de 1989 – şi care ar fi împlinit tot astăzi 95 de ani – îi era uneori partener de discuție pe două teme majore care le stăteau amândurora la suflet: ecumenismul şi deschiderea României spre lume şi, în aceeaşi măsură, conştiința unității de neam.

Încheind aceste amintiri şi „speculații” răzlețe, permiteți-mi să îndrept acum şi un ultim gând, de cu totul altă natură, întru memoria Profesorul nostru:

La un pas de aici se înalță Spitalul de copii „Louis Țurcanu”. Puțini ştiu că proaspătul Rector Todoran a fost printre primii care, imediat după revoluție, a salutat cu entuziasm şi cu convingerea priorității ideea de a construi din donații un nou bloc operator al clinicii şi apoi de a restaura clădirea mare a Pediatriei, veche din 1902. Încurajarea insistentă în ceasurile dintâi ale acestui proiect se

datorează deci şi Profesorului Eugen Todoran, ca de altfel şi Mitropolitului Nicolae Corneanu. În biroul Mitropolitului s-a redactat împreună şi s-a semnat atunci, în februarie 1990, prima înțelegere oficială între partea română şi cea germană. Din partea română documentul cuprinde, pe lângă semnăturile primarului Alămoreanu şi ale medicilor, şi semnăturile Profesorului Todoran şi ale Mitropolitului Nicolae Corneanu...

Profesorul nostru n-a mai apucat să vadă finalizarea proiectului şi inaugurarea în iunie 2004 a clădirii principale a Pediatriei, modernizată complet. Dar iată că de astăzi i-a devenit „vecin”. Pe vecie!

Dumnezeu să-i răsplătească şi această importantă implicare umanitară spre binele şi sănătatea copiilor, pe care îi considera viitorul Țării, şi să dăruiască fiecăruia din cei care se vor perinda de azi înainte prin preajma acestui bust, tineri şi vârstnici, o fărâmă din Lumina Profesorului şi a Omului Eugen Todoran.

***** Dorina Nowak, n. Belea, este absolventă a Facultății de Filologie de la Universitatea din Timișoara, unde a obținut și titlul de doctor în filologie, cu o teză condusă de profesorul Eugen Todoran. După căsătorie, s-a stabilit în Germania, unde, împreună cu soțul său, dr. Karl-Ernst Nowak, a înființat și conduce **Institutul dr. Nowak** din Ottersberg. Ține o strânsă legătură cu Timișoara, unde organizează numeroase activități culturale, ecumenice și caritabile, dintre care amintim doar renovarea Spitalului de Copii și subvenționarea unui bust al profesorului E. Todoran, realizat de sculptorul Aurel G. Ardeleanu, care a fost așezat de curând pe Aleea personalităților din Parcul Central. În anul 2004, Dorina și Karl-Ernst Nowak au fost distinși cu titlul de *Cetățeni de Onoare* ai orașului Timișoara.

CENTENAR FILOLOGIC

Serbările centenarului istoric şi politic în cursul acestui an au pus în umbră centenarul cultural, personalitățile majore ale ştiinței şi artei româneşti născute în 1918.

Universitatea de Vest se mândreşte cu două cadre didactice centenare emblematice, care au fost prof. dr. Gh. Th. Gheorghiu şi prof. dr. Eugen Todoran. Primul, al cărui bust se poate vedea în curtea interioară a Universității, eminent matematician şi director al Institutului Pedagogic, a contribuit la înființarea Facultății de Filologie în 1956, ajutând-o cu încadrarea unor profesori foarte buni şi ocrotind-o.

Între primii dascăli a fost şi lectorul Eugen Todoran, sosit de la Cluj, unde fusese asistentul profesorului D. Popovici, dar, îndepărtat din Universitate, era profesor la Liceul Pedagogic. Acolo l-am cunoscut, ca studentă în anul al treilea, în cadrul practicii pedagogice. S-a impus ca un profesor excepțional, atât prin cunoştințe, cât şi prin omenia sa, prin dorința de a ajuta studenții în cadrul discuțiilor. Această primă imagine s-a consolidat ulterior, cu ocazia examenelor susținute de studenți la disciplina de literatură clasică pe care a predat-o profesorul Todoran. Examenul devenea uneori lecție, iar cursul lua amploarea cărții, fundamentală pentru cunoaşterea subiectului (Eminescu, Maiorescu, Blaga).

Este impresionantă expoziția organizată de Biblioteca Centrală Universitară „Eugen Todoran”, nu numai prin numărul mare de cărți şi studii despre scriitorii români şi despre folclor, ci şi prin calitatea lor, prin profunzime şi originalitatea exegezei.

Calitățile deosebite ale cursurilor predate de Domnul Profesor Todoran le-am cunoscut direct, ținând seminarii la mai multe discipline, chiar şi din primii ani după 1956, când am fost încadrată preparatoare. Am amintiri deosebite şi din săptămânile de anchete

folclorice din satele văii Caraşului, de unde am înregistrat, cu creionul şi caietul, nu cu magnetofon, numeroase texte, spuse sau cântate de oamenii locului. Atunci i-am cunoscut mai bine, atât pe Domnul Todoran, cât şi pe Domnul Tohăneanu: primul bonom (în sensul francezului „bon homme”, dar şi românescului „şăgalnic”), al doilea boem. Întâlnirile ulterioare, *ex cathedra*, la Casa Universitară, mi-au confirmat primele impresii.

Să nu uităm şi condiţiile în care s-au născut aceste pagini de referinţă pentru cercetătorii literaturii române. Au fost, ca altădată în istoria noastră, vremi ale unei „ţări mişcătoare şi neaşezată” (Gr. Ureche), într-o „viaţă a lumii” în care „fug vremile ca umbra”, iar existenţa este „spuma mării şi nor supt ceriu trecătoriu”, în care singura certitudine li s-a părut cărturarilor români scrisul, căci „scrisoarea iaste un lucru vecinic” (M. Costin). Acesta a fost şi crezul profesorului Eugen Todoran, pentru care cercetarea ştiinţifică a literaturii române şi predarea ei a fost o „formă de viaţă” (T. Vianu).

Cărţi fundamentale scrise de domnul profesor au fost premiate de Academie, Uniunea Scriitorilor, Ministerul Învăţământului, aprecierile alăturându-se articolelor, recenziilor, apărute în reviste de specialitate. La cunoaşterea şi recunoaşterea sa naţională au contribuit şi numeroasele simpozioane şi sesiuni ştiinţifice cu participare naţională şi internaţională, onorate de personalităţi reprezentative ale filologiei, semn de preţuire a profesorului organizator şi a dascălilor Universităţii din Timişoara.

Sub îndrumarea profesorului Eugen Todoran, ales Rector al Universităţii de Vest după Revoluţia din 1989, Facultatea de Filologie a devenit Facultatea de Litere, Istorie şi Teologie, dobândind o nouă dimensiune, naţională şi internaţională. Implicit şi Universitatea de Vest, prin dezvoltarea de noi secţii şi facultăţi, este acum un centru de expansiune a culturii şi ştiinţei din Vestul ţării, alături de celelalte trei universităţi tradiţionale ale României (Bucureşti, Cluj şi Iaşi).

Să nu uităm că la baza cercetării este lectura, stă biblioteca. Nu întâmplător Biblioteca Universităţii din Timişoara poartă numele profesorului Eugen Todoran, deoarece el a manifestat un interes necontenit pentru dezvoltarea acestei instituţii esenţiale în viaţa unei

universități. A devenit Bibliotecă Centrală Universitară datorită strădaniilor conjugate ale Rectorului E. Todoran şi ale directorului numit de dânsul, profesorul dr. Vasile Țâra.

Mi-am amintit de ceea ce observa undeva Lucian Blaga: ardeleanul este omul care duce până la capăt ceea ce şi-a propus. Lor, încăpățânării şi muncii necontenite ale celor doi ardeleni, se datorează modernizarea bibliotecii şi includerea ei în viața culturală a oraşului.

Între cărți şi cursuri s-au format miile de studenți ai Universității timişorene. Un rol important în sporirea prestigiului filologiei locale l-au avut şi tinerii absolvenți, unii dintre ei aflați acum la vârsta pensionării. Viața lor a fost diferită după absolvirea facultății: unii au devenit profesori, chiar profesori universitari în țară şi peste hotare, alții lectori de limba română, cercetători, scriitori, critici literari, traducători, publicişti, editori, îndrumători de cenacluri literare, activități culturale şi artistice în municipiu, județ, țară şi în străinătate. De menționat este şi prezența unor absolvenți timişoreni eminenți în diplomație (ataşați culturali, ambasadori) sau directori de instituții culturale române în numeroase capitale europene. Prezența unora în aceste funcții se datorează şi recomandării generoase a profesorului Eugen Todoran.

Cum „aducerea-aminte” este „singurul triumf al vieții asupra morții şi ceții”, cum scria L. Blaga, iar „între amintire şi speranță” „omul nu-i decât măsura unui drum de început”, să ni-l amintim pe „Eugen”, cum îi spuneau Mura (soția) şi Radu (fiul). Era un om bun (dar şi bonom), un soț atent la stările emoționale ale soției şi un tată iubind fiul cu o exemplară dăruire. O singură dată l-am văzut (pe „Moş Poveste”, cum îi spuneau studenții), atunci când l-am însoțit spre Spitalul Județean, după ce aflase de la profesorul Drăgan boala cumplită a fiului şi era, copleşit de durere, cu ochii în lacrimi. După moartea sa, bruscă, a urmat cea a fiului, apoi sfârşitul soției a stins o familie care a însemnat un moment important în viața culturală a Banatului.

Să păstrăm imaginea unui om bun (chiar şi cu duşmanii săi) şi să ne amintim de sfatul optimist al lui Goethe din *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister* (1795): „Când ştii că ici sau colo se află cineva care

se gândeşte la fel cu tine, care, deşi departe, continuă să trăiască parcă alături de tine, abia atunci globul pământesc devine o grădină locuită”.

De câte ori vom trece prin Parcul Central, pe Aleea personalităților oraşului, ne vom bucura privind triada prietenilor de la începutul Facultății de Filologie, în 1956: Eugen Todoran, Gh. Tohăneanu şi Deliu Petroiu. În vremi de „valuri şi tulburări” (Gh. Lazăr), ei reprezintă un reper încurajator pentru zile mai senine.

Să le mulțumim celor care au făcut posibilă această bucurie: cunoscutului sculptor Aurel Gh. Ardeleanu şi fostei noastre studente Dorina Nowak.

LUCIA JUCU-ATANASIU

PROFESORULUI UNIV. DR. MARIN BUCĂ LA 85 DE ANI EXEMPLARUL NR. 1

În 1978 a avut loc, în lingvistica românească, un eveniment deosebit: a apărut, într-o concepție științifică originală, *Dicționarul analogic și de sinonime al limbii române*, alcătuit de profesorii universitari (pe atunci poate doar lectori sau conferențiari) Marin Bucă, Ivan Evseev și Francisc Király (ajutați la întocmirea *Indicelui de cuvinte* de D. Crașoveanu și Livia Vasiluță). Realizat la Editura Științifică și Enciclopedică din București și tipărit la o întreprindere poligrafică tot dâmbovițeană, *Dicționarul*, ambalat în câteva colete cu exemplarele cuvenite autorilor, în loc să ajungă la Timișoara a ajuns la Arad. Acum se produce un prim contact al meu mai apropiat de Profesorul Marin Bucă și el se explică prin faptul că eram posesorul unei Dacii cu care se puteau transporta coletele de la Arad la Timișoara. Rugămintea de a efectua prețiosul transport a venit din partea lui Feri Király, cu care eram bun prieten. În drumul spre Arad, care pe atunci era deosebit de liber, dacă întâlneai două-trei mașini, hai să zicem cinci, am aflat că ideea originală de a elabora o asemenea lucrare îi aparținea Profesorului Bucă. Ajunși la destinație, Feri Király, nerăbdător, a „spart” un colet și pe primul exemplar extras a scris : *Exemplarul nr. 1. Lui Sergiu, cu caldă prietenie*. Semnează Marin Bucă și Feri. Arad, 4.VII. 978. Peste ani de zile, mai exact în 2014, Profesorul va relua lucrarea, împreună cu Mariana Cernicova, avertizându-ne însă, în *Cuvânt-înainte* (scris, corect, cu cratimă, ceea ce este, chiar în lumea academică, o raritate), că față de ediția din 1978 „deosebirile sunt importante”, așa încât „utilizatorul are în față o lucrare nouă nu doar prin actualizarea informației, ci și prin concepția generală, prin conținutul și structura articolelor”. Și aici beneficiez de

autograful autorului, prin care îmi transmite „cele mai frumoase sentimente de aleasă prețuire. 18.03.2016, Timișoara”, fiind, cred, convins *că și eu am avut și am față de Domnia Sa aceleași sentimente.*

De fapt, cel care mi-a atras atenția supra valorii intelectuale a Profesorului Bucă a fost mentorul multora dintre filologii timișoreni, și nu numai, Profesorul Gheorghe Ivănescu. Am urmărit deci cu atenție parcursul științific al celui aniversat acum, în special al celui din domeniul lexicologiei care, după toate indiciile, a devenit aria sa preferată de cercetare. După cum am văzut, faptele de sinonimie s-au concretizat în două dicționare-model. Dar mai accentuate mi s-au părut preocupările pentru spectrul antonimic al limbii române, care a fost expus într-un *Dicționar de antonime*, tipărit în ediții succesive. Eu îl posed pe cel din prima ediție, 1974, elaborat împreună cu O. Vințeler și apărut la Editura Enciclopedică Română. Constat, după atâția ani, că și aici am fost gratulat cu un „semn de prețuire și deosebită prietenie. 15. I. 75”. Dar cea mai savuroasă dedicație este cea din *Dicționarul de câmpuri frazeologice*: „Domnului prof. univ. dr. Sergiu Drincu, sultan vesel fără harem, în semn de prietenie. 18. 03. 2016, Timișoara”. *Dicționarul* a fost alcătuit împreună cu conf. univ. dr. Mariana Cernicova și a apărut în 2015, la Editura *Pescăruș* din București. Antonimia s-a bucurat și de o interpretare modernă în *Dicționarul de antonime sinonimizat*, redactat în aceeași formulă auctorială și încredințat aceleiași edituri, în 2017. Autorii precizează că *Dicționarul*, cu un titlu oarecum „antonimic”, reprezintă o „aliniere la orientările noi de lexicografie unde se tratează simultan antonimele și sinonimele pornind de la conexiunea specială a antonimiei cu sinonimia [...] care se concretizează în faptul că raporturile de antonimie dintre două cuvinte se extind și asupra sinonimelor acestora” (*Cuvânt-înainte*). Profesorul Marin Bucă s-a orientat și spre un sector mai puțin specializat al lexicologiei, cum este cel al cuvintelor noi în limbă, efortul său materializându-se în *Dicționarul de neologisme*, apărut la MeteorPress, în 2013.

Furat de mirajul cuvântului, Domnia Sa și-a îndreptat privirea și spre conținutul expresiv al acestuia, realizând două lucrări ce relevă o latură mai puțin cunoscută a personalității sale, sensibilitatea pentru actul poetic. Este vorba de *Dicționarul de epitete al limbii române*,

apărut la Editura Științifică și Enciclopedică, în 1985, și de *Dicționarul de metafore*, scos la Editura Vox, în 2003, exemplarul din acesta din urmă, pe care-l am în față, producându-mi, prin dedicație, o nouă stare de empatie cu Profesorul: „Domnului prof. univ. dr. Sergiu Drincu, în semn de veche, statornică și sinceră simpatie și prețuire. 21.01.2004”.

Prodigioasa creație lingvistică a Profesorului Marin Bucă este, dacă pot spune așa, una de lexicologie lexicografă, care presupune, pe lângă o extinsă informație și o inevitabilă erudiție. Aceste două calități ale întinsei sale opere se vădesc mai cu seamă, aş zice, în sinteza de largă comprehensiune etnologică și socială, *Marele Dicționar de expresii românești*, Editura MeteorPress, București, 2011. Reproducând, în *Prefață*, cuvintele lui Lazăr Șăineanu, Profesorul Marin Bucă își expune propriul crez despre limba și cultura poporului nostru: „Nimic nu poate scoate mai bine în relief fizionomia specială a unui popor ca un studiu asupra expresiilor sale metaforice. În aceste creațiuni rezidă tot geniul unei limbi...”.

Redactând aceste rânduri, observ în dreapta mea statornicul *Exemplar n. 1,* care mi-a fost, nu o dată, de mare ajutor. Același lucru se întâmplă și acum, când am nevoie de un șir sinonimic pentru a reda asaltul epitetic al generației „postmoderniste” asupra celei care a creat-o, biologic: *retrogradă*, *stafidită*, *decrepită*, *ramolită*, *sclerozată*, *rablagită* etc., vinovată de tot ce a fost înainte. E adevărat că istoria se dezinteresează, uneori monstruos, de cei care se pregătesc s-o părăsească, să iasă din constrângerile ei. Există însă o minoritate care o sfidează, pentru că din ea *Istoria* își trage hrana spirituală: este cea a celor care au creat, a creatorilor autentici. Ei formează un fel de *armada*, mereu îngenuncheată, dar întotdeauna și etern învingătoare. Este adevărata *invincibila armada*. Din ea face parte, cu certitudine, și Profesorul Marin Bucă.

SERGIU DRINCU

Notă: Articol apărut în publicația „Coloana Infinitului”. Revistă de Cultură editată de Asociația Culturală „Constantin Brâncuşi”, Timişoara, nr. 106/2018, p. 8-9 şi reprodus cu acordul Profesorului Marin Bucă şi al .... autorului.

RECITIND PUBLICISTICA LUI MIRCEA ELIADE...

Mi-am reluat, de ceva vreme, folositoarea îndeletnicire a re-cititului unor texte reprezentative din literatura noastră. M-am oprit, recent, la publicistica lui Mircea Eliade. Cunoșteam, din 1993, de la apariție (Ed. „Roza Vânturilor"), ediția alcătuită de N. Georgescu din articolele publicate de scriitor mai cu seamă în „Vremea", în anii 1934-1937. Scriitorul-ziarist avea pe atunci mai puțin de 30 de ani și, desigur, în exprimarea lui de atunci recunoaștem atât inflexiunile tinereții, cât și pe acelea, ușor exagerate argumentativ, ale „meseriei" de jurnalist. Era un intelectual în formare, cu aplomb, cu predispoziții pentru exprimări șocante, dar sincere. Un om care punea întrebări incomode... Un ziarist care vedea realități insesizabile de către alții... Un om scârbit de metehnele clasei politice, care se transmit „din generație în generație"... Vol. 2 din **Profetism românesc** (titlul sub care au fost grupate de editorul din 1993 articolele din perioada amintită) se cheamă **România în eternitate** și este o constantă și fierbinte pledoarie pentru afirmarea internațională a României prin cultură, prin realizări deosebite ale spiritului, prin aducerea la suprafață a ceea ce Mircea Eliade constată că există în acest neam, dar, sub o formă sau alta, este împiedicat să se manifeste: geniul creator românesc, naționalismul cu conotații pozitive, de calitate, care să contribuie la impunerea României pe un loc distinct între națiuni. Din păcate, la mai bine de opt decenii de când Mircea Eliade își făcea cunoscute gândurile, mă uit cu stupoare în jurul meu și... nu pot decât să reproduc fragmente din articolul din 1935, publicat în „Vremea" chiar sub titlul *România în eternitate*, text care, citit în întregime, este de o tristă, dar indiscutabilă actualitate. Scriitorul face distincție

tranșantă între viețuirea românului ca individ fără ideal și trăirea intensă a celor care aspiră la altceva decât existența imediată: *„Naționalismul nu e numai marea iubire pentru morții și pământul nostru, ci este mai ales setea de eternitate a României. Nu iubești numai tot ce a fost al strămoșilor tăi și ce este încă al tău – ci vrei ca acest tot să fie în eternitate, să rămână peste și dincolo de istorie. Îți iubești țara și neamul pentru că știi că numai așa vei putea rămâne și tu, aici, în istorie, legat și păstrat de pământ (...) Cred că în orice fel de naționalism trăiește, mai mult sau mai puțin manifest, această iubire pentru eternitatea neamului. Și mi se pare că nu există decât un singur fel de a-ți sluji neamul și țara: de a lupta, pe orice cale, pentru eternitatea lor (...) Toate acțiunile noastre pe acest pământ ar deveni meschine și deșarte dacă n-ar fi intuiția eternității care să le dea altă valoare și altă tărie”.* Scriitorul este convins că singurele căi de afirmare a unei națiuni sunt **personalitatea** și **creația,** care trebuie susținute oficial, trebuie să facă parte din strategia permanentă a celor care guvernează națiunea: *„Sensul existenței și datoria fiecărui om este creația. Creația de orice formă: echilibru interior, familie vie, operă, gând. Nae Ionescu spunea cândva că singura datorie a statului este de a îngădui și ajuta pe orice om să creeze. Orice formă de viață organizată – de la formele biologice până la cele statale – are aceeași menire și același scop: ca fiecare dintre membrii săi să creeze, să continue a rămâne vii și fertili. Dar ce este altceva această creație, decât setea de eternitate, cel mai cert și mai valid instinct omenesc ? Naționalismul nu poate face nici el excepție:* creația *și, deci,* eternitatea *sunt axele și premisele sale. Cei mai glorioși „naționaliști” nu sunt nici eroii, nici șefii politici, care nu fac decât să conducă destinele istorice ale neamului lor. Cei mai glorioși „naționaliști” sunt creatorii care cuceresc de-a dreptul eternitatea”. Există o sete de eternitate în fiecare om, sete pentru neamul și țara lui. Dar există și o altfel de eternitate: un salt dincolo de istorie, prin care o țară și un neam intră și rămâne în eternitate. Un salt pe care l-a făcut vechea Grecie, Italia, Franța, Anglia, Germania, Rusia”.* Pot avea loc răsturnări spectaculoase, chiar catastrofice, din perspectivă istorică, într-o țară; creația o va plasa și menține în eternitate. Mircea Eliade

propune ca exemplu posibil Italia: „*Orice se poate întâmpla cu Italia, acum: poate să fie înfrântă, robită, ștearsă de pe fața pământului. Nicio revoluție, niciun măcel, niciun cataclism nu va putea ucide pe Dante Alighieri, pe Michelangelo, pe Lionardo* [sic !]”. Susținând teoria elitelor, care contribuie la fixarea în eternitate a unei țări, Mircea Eliade alege și situația Greciei antice: „*Milioanele* [de indivizi – n.n., L. B.] *se transformă sau se alterează (Grecia clasică) – dar acele câteva exemplare perfecte nu-și vor putea trăda niciodată neamul, nu se vor putea transforma în altceva decât ceea ce sunt. De aceea mi se pare că o națiune care izbutește să aleagă din sânul ei câteva genii în cinci veacuri de istorie – este o națiune care nu are de ce să se teamă. Orice i s-ar întâmpla în viitor – și-a cucerit de pe acum eternitatea”*. Dar,... Mircea Eliade revine cu picioarele pe pământ (pe pământ... românesc, nu foarte sigur în ce privește susținerea valorilor): „*Mă gândesc cu groază că și pe noi, românii, ne așteaptă o „eternitate”: proverbul. Intrăm în proverbele celorlalte națiuni, așa cum a intrat scoțianul, irlandezul,* […] *– și, în Peninsula Balcanică, țiganul. Am ajuns de pomină; și, până ce vom fi cunoscuți peste hotare prin capodoperele noastre sau prin românismul nostru, suntem cunoscuți prin politica și dezmățul nostru intern. Nu știu dacă fiecare dintre dumneavoastră își dă seama cât de grav suntem compromiși. Numai câțiva pași, și intrăm în iremediabil – de unde nimeni nu ne va mai scoate. Proverbul va ajunge stăpânul nostru...”* Cu riscul de a-mi atrage reproșuri din partea celor care țin sus și tare că trebuie să fie condamnată „discriminarea” de orice fel, reproduc în continuare textul lui Mircea Eliade, o radiografie exactă a societății de atunci, dar nelipsit de semnificație nici azi: „*...și așa după cum, cu sau fără dreptate, se spune despre bulgari că sunt proști, despre polonezi că sunt îngâmfați, și despre spanioli că sunt grozavi în dragoste – tot așa se va spune și despre români că sunt* hoți. *A și început să se spună: nu numai prin gazetele și cercurile politice europene, ci și prin proverbe. Ascultați unul din ele, cules de Knickerboker:* <Quand quelqu’un vole, c’est la cleptomanie. Quand plusieurs volent, c’est une manie. Quand tout un peuple vole, c’est la Roumanie !> ” (Traducerea este inutilă...) Exagerat, mă gândesc, unii nu au ce fura...

Și scriitorul continuă: „*Nu vă plesnește obrazul de rușine ? Aceasta este eternitatea care ni se pregătește. Aceasta este tot ce-a făcut pentru noi, de la victorie încoace* [Unirea din 1918 – n.n., L. B.], *politica, administrația și cultura noastră oficială. Un gazetar italian, al cărui nume nu-l mai citez, de rușine, povestește că un mare demnitar bulgar îi spunea: <În caz de război, armata noastră pornește spre Iugoslavia, iar în România trimitem un milion de lei. Jumătate pentru presă, jumătate pentru restul țării>. Glumă idioată ? Poate că da. În orice caz, o glumă pe care nimeni nu are curajul s-o facă asupra Iugoslaviei, asupra Germaniei sau Italiei. O glumă care trece de la om la om, peste granițele noastre. Și care ne pregătește cel mai nedrept proverb care ni se poate potrivi”*. Concluzia e, totuși, oarecum optimistă, dar sunt puțini în stare să ajungă la ea: „*Trebuie să iubești România cu frenezie, s-o iubești și să crezi în ea împotriva tuturor evidențelor – ca să poți uita gradul de descompunere în care am ajuns”*. Nu am făcut decât să reproduc fragmente din amintitul articol al lui Mircea Eliade... Au trecut, de la publicarea lui, peste 80 de ani. Concluziile privitoare la actualitatea afirmațiilor de atunci le poate trage oricine, singur... Nu poți anatemiza, desigur, un popor întreg, nu-i poți pune în cârcă păcatele unor indivizi (mulți, totuși !) Dar, atâta timp cât nu i-am vrut sau n-am știut să-i ținem în țară pe Brâncuși, pe Enescu și pe alții, poate că și pe cei mulți, care au plecat și pleacă azi în convoaie din România, eu nu pot decât să dau dreptate scepticismului lui Eliade. Din păcate...

N.B. Sunt sigur că acest text nu este reprezentativ pentru scriitorul de mai târziu Mircea Eliade. Cred totuși că este de o severă și tristă actualitate, pentru că similitudinile între realitățile acelui deceniu din secolul trecut și cele din timpul nostru sunt izbitoare și semnificative.

LIVIUS PETRU BERCEA

„TOTUL E ÎN MIȘCARE ȘI ÎN SCHIMBARE.” LUIZA PETRE PÂRVAN ȘI CE SE CREEAZĂ *ÎNTRE* VIAȚĂ ȘI OPERĂ – NARAȚIUNE CU EROINĂ

ALEXANDRA PÂRVAN
Universitatea din Pitești

> „Când eram tânără, mi se părea că timpul viitor se întinde în față nesfârșit și orele trec cu greu, copiii erau mici și nu vroiau să crească, programul școlii mele era foarte încărcat și număram cu satisfacție orele trecute... mai am 10, 9, 8, 7 etc. zile până la vacanță... Acum timpul fuge săgeată în fața mea, amintindu-mi să mă pregătesc pentru întâlnirea finală cu destinul.” (Luiza Petre Pârvan, 1 septembrie 2006)[1]

Modelul exemplar: între om, operă și ceilalți

Sunt puține portrete de dascăli (comparativ cu câți ar putea fi rememorați), sunt mult mai puține de dascăli femei, încă și mai puține când aceste femei au construit și menținut o familie completă (cu soț și copii), și câte există oare de femei evocate pentru a fi realizat aceste lucruri în condițiile în care s-au luptat cu o boală incurabilă și severă preț de 34 de ani? Un asemenea caz este Luiza Petre Pârvan (1943-2017) – ieșită din Școala de filologie timișoreană a anilor ’60, profesoară universitară la Universitatea din Pitești (1966-2003),

[1] Toate citatele din Luiza Petre Pârvan identificate doar prin dată provin din jurnalele ei, nepublicate.

profesoară la Colegiul Național „I.C. Brătianu” al aceluiași oraș într-o perioadă de desființare a secției de Filologie a universității (1984-1990), specialistă în teoria literaturii, poetică și stilistică, în plus, formată ca pianistă în Liceul de muzică „George Enescu” din București, soție, mamă a doi copii (eu și fratele meu), pacientă medicală în regim cronic și, adesea, în regim de urgență și de terapie intensivă, la limita supraviețuirii, vreme de aproape 23 de ani. „Întâlnirea ei finală cu destinul” s-a petrecut, în 15 decembrie 2017, cu același imprevizibil cu care se obișnuise în toți acești ani de suferință și așteptare a finalului, în prea-cunoscutul spațiu de spital, un spațiu al durerii, al dezolării și al manevrelor urgente, disperate și ultimamente, futile. Iată ce scria Luiza Petre Pârvan încă din 2 aprilie 2003: „Toate se întâmplă într-un mod incontrolabil și neprevăzut. Nu știu dacă mâine va fi mai rău sau mai bine sau... nu va fi deloc. Încerc să mă pregătesc pentru acest ultim moment, cea mai grea încercare de demnitate pentru un om.” Oricine își poate da seama cât de greu este să realizezi orice în asemenea condiții, să faci și un singur lucru bine, cu atât mai mult să reușești să faci performanță în planul profesiei (de filolog), al vocației (de dascăl), al vieții (în familie, între ceilalți oameni) și al morții (în confruntarea cu boala, durerea și amenințarea irepresibile).

E dificil să vorbești coerent și lămuritor despre întregul unui om și, cu atât mai mult al unui asemenea om. Am făcut deja încercarea în câteva rânduri, căutând mereu centrul de greutate al Luizei Petre Pârvan în altă parte și am simțit de fiecare dată că mi-a scăpat ceva esențial. Dintre cele patru evocări pe care i le-am făcut, trei sunt deja publicate și accesibile pe internet,[2] iar cealaltă urmează să apară, într-un context timișorean.[3] Primul portret e axat pe o meditație asupra

---

[2] Alexandra Pârvan, „In memoriam Luiza Petre Pârvan: «Trebuie să ne uităm mereu în sus, chiar cu riscul de a ne împiedica»”, în *Săgetătorul. Pagini culturale ale cotidianului „Argeșul”*, nr. 1049, 9-15 ianuarie 2018, p. 5 și p. 8. Alexandra Pârvan, „*Taedium vitae* și rîsul care scutura moartea ca pe un pom de cireșe”, în *Observator Cultural*, nr. 907, 25-31 ianuarie, p. 15. Alexandra Pârvan, „Luiza Petre Pârvan: Un concert de pian pentru clapele timpului”, în *Argeș*, nr. 2, februarie 2018, p. 20.

[3] Alexandra Pârvan, „«... și am spus povestea-așa»: Despre (in)comunicabilitatea lucrării de profesor – Luiza Petre Pârvan (1943-2017) și Școala de filologie din

permanenței în fața și dincolo de moarte, pe care o poate reclama un om ce a făcut din „a fi”-ul său un „a fi-pentru-ceilalți”, în destinul și ipostaza sa esențială de dascăl. Al doilea e interesat de cum se poate face față morții permanente sau ireductibilului unei vieți care continuă, mereu „perfuzată” cu toxinele extincției, ale amenințării cu disoluția subită. Al treilea se întreabă dacă posibilitățile artei (muzica și literatura – în care persoana portretizată era iscusită) pot contribui la evacuarea finitudinii agresive a unei asemenea vieți, preschimbându-i parcursul într-unul cu rost, bogăție, dăruire și demnitate nealterate. Al patrulea pune laolaltă întrebările majore din toate celelalte trei, într-o manieră în care le dă sens împreună, scoțând în prim plan figura dascălului și analizând posibilitatea comunicării într-o formă artistică a operei vii a profesorului și, deci, permanența acestei opere, menite să-i crească pe ceilalți pentru cunoaștere și, respectiv, pentru viață și pentru moarte. Toate răspunsurile încercate în aceste texte sunt explorate și oferite prin figura Luizei Petre Pârvan. Dar, fiindcă întregul figurii sale a evadat din aceste forme de evocare, vreau să încerc acum ceva diferit.

Felul în care „eșuează” toate aceste portrete făcute unor oameni exemplari, așa cum le-am înfățișat eu (pe ale mele) și alții (pe ale lor), stă în maniera în care este arătată valoarea de model a celui portretizat: invariabil, ele prezintă omul, *alături* de opera (scrisă) sau lucrarea sa (de dascăl), în termeni ce scot în evidență și examinează extraordinarul care justifică din capul locului efectuarea portretului. Fie că este vorba de un text scurt (cum sunt ale mele) sau de un volum întreg (omagial), atât omul cât și opera apar mereu *separate* (deși întotdeauna sunt prezentate ca întrepătrunse – omul există pentru opera sa, viața lui e absorbită în crearea operei) și, în plus, ambele apar *fixe*, plasate de portretul însuși în granițe clare: omul a trăit în acel spațiu (Muntenia pentru Luiza Petre Pârvan), în acel timp (a doua jumătate a secolului trecut) și a produs acea operă, care se referă la un câmp strict delimitat (filologia) și, mai exact, la niște sub-câmpuri (teoria literaturii, poetica, stilistica) și, încă mai exact, la niște autori,

---

Timișoara anilor ’60”, în volumul omagial dedicat profesorului G.I. Tohăneanu, Editura Universității de Vest, în pregătire, preconizat să apară în primăvara 2019.

curente sau lucrări precise (Eminescu, Romantismul, *Don Quijote*, *Țiganiada* etc.). La capăt, cititorul portretului rămâne invariabil (dacă portretul e bine făcut) cu gândul că, da, există oameni care trăiesc sau creează într-o manieră excepțională, că unii pot mai mult și alții mai puțini, ei cu putințele lor, eu cu ale mele, și, mai ales, fiecare cu domeniul lui, ei s-au ocupat de altceva, ce rost ar avea să le citesc eu cărțile, când disciplina mea e alta? Chiar și când disciplina e aceeași, cititorul acestor portrete rămâne separat de portret și, în fapt, de scopul portretului: portretul e ceva străin și îndepărtat, inaccesibil prin exacerbata sa „diferență”, care îl face exemplar.

Dar... scopul acestor evocări de oameni și fapte nu este ca cititorul să se minuneze, să le accepte ca atare existența separată și să-și vadă mai departe de ale sale. Dacă ne gândim la ce spune Eliade, modelele exemplare erau instaurate și comunicate prin mit, iar cu mitul se interacționa efectiv, el fiind jucat sub forma ritului, la care întreaga comunitate participa. Astfel, se recuperau, la nivel personal, și se reinstituiau, la nivel social, faptele întemeietoare, creatoare de realitate și cultură ale modelului respectiv, într-o manieră în care ele își căpătau (simbolic) mereu alți autori, toți cei care le reiterau – modelul trecea în ceilalți, nu era izolat, era mereu actualizat, asumat, însușit. În cazul modelelor de care vorbesc, sunt două niveluri de „separare” pe care vreau să le elimin prin încercarea de portret a textului de față, spre a-i asigura eficiența comunicării spre/în ceilalți și perpetua sa actualitate/actualizare. Anume, separarea dintre om și operă (în felul în care sunt prezentate) și separarea dintre model și receptorul său, cititorul. Metoda de a elimina separările este aceeași pentru ambele și este sugerată chiar de modul de existență și funcționare al mitului. Mitul este istorie povestită, o poveste care iese din propria istorie a evenimentelor relatate prin inter-biografie și inter-auctorialitate – conținuturile sale sunt rejucate și repetate mereu în alții, care devin, astfel, autorii lor. În acest proces, ei nu rămân nici separați, nici nemodificați de mit. La fel, un model exemplar de om, de profesor, de existență umană, trebuie să nu fie închis în propria exemplaritate, izolat în termenii elogioși care îl compun și așează astfel pe un piedestal. Rostul lui e să iasă din sine, să permeeze alte existențe și să se reitereze cu alți autori. Așadar, efectul dorit al portretului pe care-l

voi face Luizei Petre Pârvan este ca oricine îl citește pe al ei, să îl creeze mai departe pe al său în co-auctorialitate cu modelul.

În portretele omagiale de care vreau să mă detașez, limita de demarcație dintre om și operă se păstrează întotdeauna prin faptul că ambele sunt prezentate, analizate, *utilizate* chiar (pentru construcția modelului) *alăturat*, făcându-se evidente, în același timp, transferurile dintre ele. În loc de a face asta, eu doresc să le re-creez împreună, într-o singură poveste, al cărui autor este din capul locului și personajul (Luiza Petre Pârvan), dar și primul cititor (eu), chemând astfel cooperarea altor cititori, în care și cu care să-și facă lucrarea mai departe. Îndată ce omul, și mai ales omul excepțional, dispare – iar Luiza Petre Pârvan a dispărut – el dispare *și în poveste*, pentru că nu mai rămâne decât povestea lui. Interacțiunea cititorului cu o poveste – fie mit, roman sau film – nu e pasivă, căci altfel narațiunile (literatura în sine) nu ar funcționa. Se produce în cititor o identificare creativă și selectivă, un „du-te vino”, cum îl numea Hans Robert Jauss,[4] în care receptorul își creează sau însușește trăsături și comportamente ale personajului cu care se identifică, respinge altele și păstrează unele proprii lui și lumii sale, construindu-și astfel o nouă personalitate, și, aș zice eu, un mod de a fi, de a se manifesta și de a conferi sens întâmplărilor și lumii sale. La o asemenea aventură invită narațiunea mea.

„Mama ta e o eroină, să știi”

În vremea când eram prietene (în pofida diferenței de 50 de ani dintre noi), Irina Mavrodin îmi spunea repetat: „Mama ta e o *eroină*, să știi.” Cuvântul „eroină” era mereu apăsat, spus cu mirare, cu aerul de incredibil cu care vine orice veste despre un erou, cu admirație fermă și senzația incomodă, de derută cognitivă, pe care ți-o dă afirmarea lucrurilor incontestabile, dar de necrezut; cuvântul era împins spre mine, forțat parcă să-și facă loc spre mine, să-și instaureze

[4] Apud Luiza Petre Pârvan, *Cercetări de poetică și stilistică,* Editura Calende, Pitești, 1994, p. 29.

ființa de neclintit între noi. Acest enunț repetat, și mereu identic, al Irinei Mavrodin despre Luiza Petre Pârvan, mă surprindea mereu – nu prea înțelegeam de ce îmi spune *mie* acest lucru, când eu eram martorul direct al vieții mamei, iar realitatea celor spuse mi se părea de la sine înțeleasă, de ce mai trebuiau apăsate, forțate, spuse cu uluire și fermitate acele cuvinte? Presupunea, oare, Irina Mavrodin că nu îmi dădeam seama de acel lucru sau că nu l-aș crede, fiindcă îl pronunța ca pe ceva fabulos, de neimaginat, care trebuie totuși spus și crezut, înșurubat în miezul realității? Aveam mereu impresia că îmi scapă ceva din vorbele ei, că se gândea la ceva impenetrabil, ce nu-l puteam pricepe și rămânea ascuns. Astfel, aceste momente erau ciudate, se crea un spațiu unde se tolănea o tăcere grea, fiindcă eu nu știam ce să spun, Irina Mavrodin nu putea să spună mai mult decât spusese deja și, în recunoașterea faptului pe care-l declara, trăiam amândouă sentimentul tipic de a fi depășit și copleșit de enormitatea realității eroului. Prin ce spunea atunci, ca și în alte ocazii, știam că ea se referea la cucerirea excelenței de către Luiza Petre Pârvan într-un mod de a exista pentru ceilalți (în opera scrisă, în profesorat, în crearea unei familii complete) în condițiile în care ducea o existență la limită, cu încercări și amenințări fizice extreme, ce ar doborî și pe cineva care nu ar asuma decât grija propriei persoane. Este tipic eroului să își ducă viața la limită, sacrificându-se spre a construi ceva pentru ceilalți, în fapte de excelență care săvârșesc ceva exemplar. Eroismul la care se referea Irina Mavrodin justifică acest portret. Eu, însă, aleg să îi fac portretul citind în alt sens enunțul mavrodinian și luând-o, aici, pe Luiza Petre Pârvan ca „eroină” a unei povești pe care o poate spune *împreună cu opera ei*.

Această poveste pe care o voi țese nu este doar „pentru filologi”. Cum nici literatura nu se scrie numai pentru categorii aparte de cititori, pentru profesiuni sau biografii anume, tot așa, portretul conturat aici se face în răspărul delimitărilor de tot felul, între om și operă, între autorul lor și autorul *poveștii* lor, spuse aici, între operă și interpretarea cititorului-autor, acestea toate compunându-se împreună, în acel „du-te vino” creator.

Pătrunderea pe drumul cunoașterii și crearea eroului

„Ce este literatura?” e întrebarea de pe prima pagină a cursului de *Teorie a literaturii* al Luizei Petre Pârvan, tipărit în 1992, în avangarda publicațiilor de acest gen apărute pe piața românească. „Întrebarea e veche, ceea ce ar putea genera și concluzia (absolut falsă) că răspunsul e cert și, deci, ușor. Asemeni însă tuturor cuvintelor prea des uzitate și care ne înconjoară firesc, esența sa continuă să ne scape.”[5] Întrebarea și ezitarea în a răspunde oglindesc constatări similare făcute de filosofi cu privire la „timp”[6] sau „adevăr”[7] – știm toți ce sunt, câtă vreme nu încercăm să le definim. Pentru că întrebarea deschide un volum de aproape 300 de pagini în format mare, care se numește „teoria literaturii”, s-ar putea crede că tot ce trece de prima pagină conține răspunsul dat de autoare. În fapt, admițând dintru început că „esența [literaturii] continuă să ne scape”, întreaga carte, din pagină în pagină tot mai adâncit și riguros tehnică, devine în sine un exercițiu de literatură, căci scoate la suprafață exact ce este propriu literaturii, acea esență eluzivă, mereu urmărită și mereu în mișcare, evadând orice încapsulare sau cuprindere fixă, definitivă.

Felul cum debutează volumul de teorie prezintă interes din mai multe puncte de vedere. Profesoara pare a spune studenților în anul I la Litere, cărora le e predat cursul, că nu vor afla răspunsul la întrebarea fundamentală (ce este ce studiază ei, de fapt?), nici din cartea ei, nici în alte feluri. Atunci, care e rostul? De ce să mai continue să citească? În observația sa despre literatură, autoarea îi învață și îi pregătește, de fapt, pentru a înțelege chiar esența cunoașterii, care se alungește mereu la infinit, pe care n-o poți conține sau izola în cadre fixe și definitive. Pe drumul pe care pornește un student (anume, un individ dedicat studiului), el trebuie să accepte în primul rând asta, că în tot parcursul și în tot locul, aproape tot ce poate

[5] Luiza Petre Pârvan, *Teoria literaturii. Problemele fundamentale ale cercetării literaturii*, Editura Universității din Pitești, 1992, p. 3.

[6] Augustinus, *Confessiones* 11,17, Corpus Christianorum Series Latina 27, ed. L. Verheijen, Brepols, Turnhout, 1981.

[7] Karl Popper, *Cunoașterea și problema raportului corp-minte*, trad. Florin Lobonț, Editura Trei, București, 1997, pp. 30-31.

cunoaște cert este cât de puțin cunoaște în orice moment dat, fiindcă nimic nu e cunoscut total, definitiv și că oricât ai cunoaște, va rămâne întotdeauna mult mai mult de cunoscut – lecția pentru care a murit Socrate. Aceasta e însoțirea la care profesorul cheamă studentul – o călătorie fără sfârșit, mereu imprecisă, nedecisivă, niciodată finalizată, în care ceea ce durează e doar impermanența cuceririlor, exact ca răspunsul la „Ce este literatura?”, exact ca orice teorie sau orice interpretare care nu pot epuiza în niciun fel operele literare.

În același timp, și altceva frapează în acest debut de volum. Pe de o parte, spunând „se pornește aici la o călătorie lungă și nu se ajunge nicăieri cu certitudine”, autoarea face o înțelegere cu cititorul, care e chemat să accepte asta dintru început, fiindcă la un asemenea drum greu și fără popas nu se poate porni prin mistificare sau înșelăciune. Pe de altă parte, scopul nu e să descurajeze amatorii de călătorie, așa încât tonul e cald, apropiat, autoarea ne ia cu ușurelul, cu blândețe și dragoste (pentru cititor, pentru literatură, pentru drumul cunoașterii ei), ne ademenește și astfel se creează mistificarea ce confirmă întregul volum drept exercițiul de literatură care este, fiindcă „înșelăciunea” e necesară oricărei povești. Ești prevenit că asta urmează, că, în fapt, cunoașterea însăși, mereu eluzivă, este și ea tot o poveste. Totul începe aici, cu tonul ca de poveste, cu acceptarea infinitului, cu „era odată ca niciodată... literatura” și întrebarea dintre rânduri: „Cine se-ncinge la drum?” Orice autor caută să prindă cititorul în „vraja” cărții sale. Cuvintele și înțelesurile sunt acolo ca să capteze, să anime mințile și spiritele receptorilor. Unii autori pot face asta mai bine sau chiar mai conștient, mai asumat. Contrastul dintre farmec și luciditate este tipic scrierilor Luizei Petre Pârvan. „Lectura cărţilor şi cursurilor domniei sale este de-a dreptul captivantă, cel care o citeşte (şi studiază, căci o asemenea operă incită la studiu) având în permanenţă sentimentul că se află în faţa unui profesor şi cercetător de primă mărime”,[8] remarca Irina Mavrodin.

---

[8] Irina Mavrodin, „Laudatio”, în *Studii și cercetări filologice,* Seria Limba și literatura română (Facultatea de Litere, Universitatea din Pitești), nr. 2, 2003, p. 5. Numărul este în întregime dedicat Luizei Petre Pârvan.

Acest contrast era tipic scriitorului și profesorului, dar și omului Luiza Petre Pârvan. Exact cum anunță cursul ei de teorie chiar de la început, ca să asumi până la capăt un drum, trebuie să fii lucid, altfel vei ceda pe parcurs, vei fi doborât de greutățile insurmontabile care se vor ivi ineluctabil. Dar, odată acceptate limitele și deznădejdea care vine cu asta, și, în fond, „moartea”, căci orice limită chiar asta înseamnă, abia atunci îți generezi un real spațiu de libertate, atunci începe jocul, apar zâmbetul, umorul, înțelepciunea. Așa era ea: familia, prietenii, colegii, studenții știau cât era de dură, cu alții, cu sine, cu faptele cunoașterii sau ale vieții sale aflate continuu sub asaltul limitelor de tot felul, dar toți o vedeau în același timp mereu râzând, evadând prin asta, și prin alinarea pe care și-o producea astfel sieși și celorlalți, din cruzimea mereu insuficientei realități. Acesta e și mecanismul prin care e posibilă creația (din acceptarea lucidă și în răspăr a limitelor) și, într-adevăr, într-un text anterior publicat am apreciat că lucrul pe care îl făcea Luiza Petre Pârvan în viața și opera sa era să compună un concert de pian (instrumentul ei) cu „clapele” prin care se mai apăsa o limită a posibilului, astfel aflându-se împinsă, prin înlănțuirea de sunete (un alt fel de râs), mereu mai departe.[9] Iată cugetarea sa: „moartea, în cumplita ei revelare impudică, trezește dorința de viață și, implicit, de dragoste” și poezia (termen ce poate fi luat aici ca sinecdocă pentru creația în sine) „a izvorât nu de puține ori din sentimentul insatisfacției”, pe care „îl conține”.[10] Dar – și aici este secretul – pentru a accepta lucid calvarul limitelor și a putea astfel destupa vinul creației care își râde de ele, trebuie să te confrunți cu realitatea lor. Acest proces cere curaj, așa încât, de-a lungul lui poți deveni nu doar creator, dar și erou, adică personaj, iar viața ta devine operă.

La această aventură, la acest pas curajos și creator, pe care ea îl făcea neabătut, își îndemna Luiza Petre Pârvan nu doar studenții, dar

---

[9] Alexandra Pârvan, „Luiza Petre Pârvan: Un concert de pian pentru clapele timpului”, în *Argeș*, nr. 2, februarie 2018, p. 20.

[10] Luiza Petre Pârvan, *Cercetări de poetică și stilistică*, ed. cit., p. 23. Până la finele secțiunii prezente, trimiterile la pagini anume din acest volum se vor face în paranteze, în interiorul textului, spre a evita încărcarea nenecesară a subsolului și a facilita fluența lecturii.

și elevii, în perioada celor 6 ani de profesorat la liceu, când activitatea secțiilor filologice ale universității fusese întreruptă. În acele vremuri dificile, de ariditate și înăbușire intelectuală (ultimii 5 ani înaintea căderii comunismului), ea era preocupată să creeze o transfuzie de viață între elevi și operele literare, care să le ofere libertate și în plan social, publicând, în 1987, un text despre cum se poate realiza acest lucru[11] și câștigând chiar, în același an, premiul I la faza națională a Concursului „Creativitate și eficiență în învățământ". În acest text, bazându-se pe o observație a lui Hans-Dieter Zimmermann, Luiza Petre Pârvan afirmă că trebuie trezit la elevi interesul pentru confruntarea operei literare cu istoria propriei lor vieți, unde fiecare este autorul. Chemând la această confruntare cu experiențele, opiniile, credințele, mentalitățile și idealurile elevilor, literatura își asumă, scria autoarea, un rol privilegiat între celelalte discipline, fiindcă niciuna nu le cere această „participare directă". Prin ea, „*lumea artei* este asumată ca propria lor lume", iar prin artă vine libertatea, căci „alegerea și motivarea căilor de acțiune devin libere, nesupuse constrângerilor obișnuite din praxisul social" (p. 29). O asemenea mișcare de „eliberare" în plan social prin asimilarea unor forțe prezente în plan literar, era mult mai „eroică" în acele vremuri de încătușare intelectuală, morală și civică decât ar fi acum, dar ea este fertilă și valoroasă oricând. Literatura are o funcție socială, aprecia Luiza Petre Pârvan, care poate fi descoperită numai în dialogul instituit între text și cititor (p. 32). De aceea, ea facilita asumarea de către elevi a lumii personajului sau autorului în felul care le era lor propriu, încuraja acel „du-te vino" menționat de Jauss, dialogul dintre obiectul ireal și receptorul real, care legitimează chiar existența literaturii – „existența ei adevărată se înfăptuiește prin participarea noastră, a receptorilor", le spunea Luiza Petre Pârvan elevilor, „cititorii [sunt] producători de sens, co-participanți la făurirea operei" (p. 32). În felul acesta, tinerii de atunci (ca și cei de acum), trăind în alte vremuri și sub alte modele decât cele oferite de literatura studiată (poemul „Luceafărul", de pildă), „iau act de propriile lor resurse sufletești și intelectuale" (p.

[11] Luiza Petre Pârvan, „Receptarea textului literar în clasele liceale", în *Cercetări de poetică și stilistică*, ed. cit., pp. 26-32.

30). Mă întreb: în acea asumare, identificare selectivă, transfer și trezire de resurse dintre operă și ei, elevii-cititori deveneau interpreții și autorii *cărei opere*? Iată cum textul despre asumarea literaturii (și a propriei vieți) de către elevi devine chiar un text despre asumarea menirii de profesor, care constă în construirea discipolilor pentru opera vieților lor. Cum va reieși, încă mai detaliat, în continuare, acest joc creator pe care îl cerea elevilor era deplin prezent în propria ei viață.

„Tot înainte!" Modelul romantic și situarea în eternitatea mișcării

În mod fericit și deloc întâmplător, câteva elemente reliefate în cursul de *Teorie* și în textul dedicat elevilor – anume, esența mereu „mișcătoare" a literaturii (de ne-imobilizat în vreun înțeles fix), funcția ei socială, dialogul dintre real și ideal – ne conduc firesc spre un alt punct major al cercetărilor Luizei Petre Pârvan: romantismul. În numeroase articole, în teza de doctorat și în volumul *Romantismul – studiu stilistic*,[12] ea și-a îndreptat analiza supra textelor romanticilor literaturii universale, dar, mai ales, ai celei române, dată fiind ucenicia sa filologică petrecută sub îndrumarea lui Eugen Todoran și G.I. Tohăneanu (în Timișoara, ca studentă) și a lui Augustin Z.N. Pop (în Pitești, ca preparator și asistent universitar). În volumul menționat, Luiza Petre Pârvan îl citează pe Friedrich Schlegel asupra specificului manierei romantice, anume, „să fie veșnic în dezvoltare, să nu fie niciodată desăvârșită", și apoi subliniază în asta „o convingere dragă romanticilor", că „arta adevărată înseamnă *devenire*, transformare", așadar, mișcare, exact trăsătura esențială a vieții, aflate, cum este, „în mișcarea ei necontenită" (pp. 8-9). Spre deosebire de clasic, care „înzestrat cu cunoașterea universului, rămâne de obicei netulburat la schimbări, nu poate fi surprins de transformări, oricât de neașteptate ar fi acestea, romanticul e un mare iubitor al mișcării, fiind adesea tentat

---

[12] Luiza Petre Pârvan, *Romantismul – studiu stilistic*, Editura Pygmalion, Pitești, 1995. În continuare, acolo unde nu se specifică altceva, trimiterile la pagini anume din acest volum vor fi făcute în interiorul textului.

să o provoace el însuși”, scrie Luiza Petre Pârvan (p. 59). Așadar, romanticii „așază omul în mijlocul trecerii universale”, între formele schimbătoare și captivante ale naturii, în relativitatea obiectelor și fenomenelor, ei „sunt primii poeți care sesizează constant mișcarea și sunt impresionați de ea până la obsesie” (p. 59). Cu romanticii, mișcarea devine principiu poetic, așa încât, ei „vor fi sensibili, de pildă, la mișcarea valurilor trecătoare, se vor înfiora la freamătul frunzelor din codru sau la murmurul izvoarelor, vor privi cu nostalgie trecerea «lunecândă» a astrelor sau a norilor, vor urmări rotirea frunzelor uscate prin aerul «tremurător» sau a florilor care se scutură pe cărări într-o ploaie înmiresmată. Pe cer plutesc «corăbii negre» purtate de vânt (păsările stol), astrele răspândesc o «ploaie de raze», iar norii, purtătorii de germeni ai furtunii, alunecă într-o procesiune impresionantă. Întreaga natură se animează la diferite tonalități, în funcție de sentimentul care-l stăpânește pe poet” (pp. 63-64).

Desigur, recunoașterea efemerității umane, a mutabilității sau a schimbării perpetue la care e supusă condiția umană, dorința de eternitate ca vindecare și răspuns la precaritatea umanului, erau deja centrale în creștinism, lucru notat de Luiza Petre Pârvan. Ce scoate în evidență analiza ei, însă, sunt două inovații „în răspăr” ale romanticilor, ambele răsturnând principii aparținând atât gândirii antice, cât și gândirii creștine: prima se referă la legătura dintre eternitate și mișcare, cea de-a doua la legătura dintre real și ideal. Le voi discuta pe rând. Astfel, contestând fezabilitatea dezideratului antic al impasibilității, gânditorii creștini constatau perpetua schimbare și impermanență a ființei umane, dar aceasta nu era salutată, ci deplânsă, ea marcând o lipsă, o negativitate, o „defecțiune” sau un deficit al ființei umane, care nu se putea manifesta și realiza deplin în „a fi”. „A fi” se realizează complet doar la prezent (nu în trecere, nu în schimbare, ci în imutabilitate, sinonimul conceptual perfect al eternității); astfel, verbul ființei divine este pentru Augustin „este”, iar ca să poți și tu să fii, trebuie să stai pe loc, în acel „este”: *State ad est […]. State, ut et uos esse possitis.*[13] Se știe că poeții romantici erau adesea poeți-filosofi, iar Luiza Petre Pârvan arată că romanticii,

---

[13] Augustinus, *Sermones a M. Denis editi* 2,5, Miscellanea Agostiniana I, Roma, 1930.

conștienți și pătrunși de aceeași suferință a trecătorului, *introduc o altă eternitate*, în reversul celei creștine – eternitatea mutabilului, a mișcării. „Nought may endure but Mutability.” – îl citează autoarea pe Shelley (p. 66).

Bineînțeles, realitatea mișcării perpetue fusese afirmată deja de Heraclit, dar la romantici este vorba de cu totul altceva – mișcarea este „coborâtă” în om și de acolo proiectată din nou afară, este sesizată, urmărită și îmbrățișată în planul subiectivității, al *afectivului*, care afectează și aspectul realității exterioare. Când sufletul poetului se tulbură, natura se tulbură și ea. O altă răsturnare a aceleiași „dureri” creștine a impermanenței la nivel uman este că, privind schimbarea ca eternitatea umanului, ea devine dintr-un „defect” ceva „esențial”, mișcarea doare (fiindcă totul trece), dar, ca esență a vieții umane, este frumoasă și valoroasă, preia întreaga forță a vieții. În loc de a o deplânge pur și simplu, romanticii o omagiază, o premăresc, o exaltă, fac din ea o nouă estetică, natura înseși a artei. „Astfel, cucerirea mișcării a marcat un salt în gândirea estetică a timpului și a permis romantismului să devină creatorul unui model de artă – cea dinamică – cu prelungiri rodnice până în poezia de astăzi.” (p. 59). Această „răscoală filosofică” a romantismului, dacă o pot numi astfel, a jucat un rol crucial în teoria artei, după cum indică Luiza Petre Pârvan: „Aplicată la poezie și la creație în general, ideea dinamismului evolutiv era de o importanță covârșitoare, ea însemnând atât acordarea dreptului de regenerare oricărei literaturi, cât și negarea hotărâtă a staționării orgolioase în limitele unor formule deja acceptate.” (p. 8) Asumarea mișcării nu ca insuficiență (precum în modelele antic și creștin), ci ca supraabundență, ca expresie a unei completitudini realizate în continua ne-desăvârșire, spre a repeta termenul lui Schlegel, a „insuflat forță organică limbajului” (p. 59), căci „mișcarea înseamnă viață, activitate, forță, energie și continuitate” (p. 62). Romanticii „sunt primii care au înțeles că un nou fel de a simți și concepe realitatea trebuie să genereze un nou mod de a scrie”; astfel, ei polemizează cu teoria limbajului ca simplu instrument, insistă asupra necesității înnoirii limbajului poetic, al cărui rol, propun ei, este de „a exprima” (o stare a sufletului, o cugetare) – în felul acesta e introdusă ideea „limbajului poetic ca expresie” (p. 11). Cu alte

cuvinte, limbajul, devenit o forță a subiectivității, căci expresivitatea apare din amprenta personală a utilizatorului lui,[14] intră și el într-o mișcare infinită.

Situarea poeziei în centrul existenței umane (p. 7), a limbajului în centrul creației poetice (p. 11), a exprimării subiectivității și experienței individuale în centrul limbajului poetic (pp. 9, 11, 13), și supunerea tuturor acestora principiului mișcării continue, au transpus „răscoala filosofică” a romanticilor într-o „literatură a revoltei”, într-o „neliniște estetică”, ce avea la bază una socială (p. 21). Un element constitutiv al mișcării sau schimbării este *conflictul* (între ce era și nu mai este, între ce este și ce ar putea fi – de unde rezultă mișcarea dinspre sau spre). Ori, modelul realității propus de romantism are ca principiu generator contrastul, susține și demonstrează stilistic Luiza Petre Pârvan (p. 21). În acord cu tulburările istorice și revoluționare ale vremii, care scoteau în prim plan neconcordanțele, nepotrivirile, nemulțumirile, romanticii construiesc „o lume sfâșiată de contradicții” (p. 21) – nemulțumirea socială își găsește astfel corespondentul și ecoul în realitatea estetică a romantismului. Oglindind aspirațiile și tendințele epocii mai fidel decât o putea face modelul anterior, romantismul și-a obținut larga receptare care a făcut din el un model al societății, un model care reprezenta societatea (pp. 13, 16). Astfel, literatura romantică a împlinit menirea pe care i-o consacra F. Schlegel, „să pună poezia în contact cu filosofia și retorica; [...] să contribuie ca poezia să devină vie și socială, iar viața și societatea să devină poetice” (p. 8). Mișcarea în societate înseamnă „istorie”, așa încât „Romanticul se plasează în centrul istoriei”, istoria și timpul sunt trăite cu intensitate, iar asumarea lor e exprimată în drama istorică, romanul istoric ori poemul istoric sau sociologic (pp. 60-62).

Scufundarea în istorie mă aduce la menționarea celei de-a doua inovații în răspăr a romanticilor, care transpare în textul analitic al Luizei Petre Pârvan. Datorită inovației discutate, referitoare la mișcare, survine o alta, și anume în contrastul dintre „real” și „ideal”, major în romantism și aflat în centrul platonismului și creștinismului, dar în cu totul alt fel. În moduri diferite, și platonismul și creștinismul

---

[14] Cf. Luiza Petre Pârvan, *Cercetări de poetică și stilistică*, ed. cit., pp. 6-7.

postulează două lumi, dintre care una e nemișcată (lumea Ideilor, lumea divinului) și cealaltă e în mișcare și schimbare (lumea „sensibilului" sau a realităților perceptibile prin simțuri, cum este și omul). Într-un limbaj non-tehnic, prima stă pentru „ideal", iar a doua pentru „real", dar al doilea termen este înșelător, fiindcă în ambele paradigme, și cea platonică și cea creștină, lumea devenirii, a realității sensibile, mereu în transformare, are mai puțină realitate și ființă decât lumea imuabilă a Ideilor sau a Ființei eterne, mereu identice cu sine. Neschimbătorul are mai multă realitate decât ce se mișcă și pierde sau câștigă mereu ființă (niciodată în mod complet), el fiind cauza acestor lucruri imperfecte, ființe ale devenirii, care există doar în măsura în care participă la el (lucrurile sensibile la Idei sau oamenii la ființa divină). Romanticii dau și ei expresie acestui paradox, al idealului ca fiind mai real decât realul, precum și aspirației de a „uni" realul cu idealul sau dorinței de a accede la identitatea dintre cele două, ca o formă de desăvârșire a existenței umane. Dar, din nou, aceleași teme care îi precedau sunt preluate de ei într-o manieră răsturnată, deoarece nemișcatul nu mai există, cele două lumi romantice, cea „reală" cât și cea „ideală" *sunt ambele în mișcare*. Dacă ne gândim la metafizica platonică și neoplatonică, acolo, lumea așa-zis „reală" (cea fizică, sensibilă), aflată în schimbare și, deci, trecătoare, perisabilă, „istorică", e de fapt „fictivă", o copie, o imagine, o iluzie sau o umbră a celei ideale, imuabile și, prin asta, eterne, a-istorice, cu adevărat „reale" – ceea ce este cu adevărat este mereu în același fel. Ori, romanticii, descoperind și acceptând și ei „existența nesatisfăcătoare a lumii reale, mereu schimbătoare" o așază în contrast cu „lumea visului, a închipuirii, a poeziei" (p. 62), respectiv cu o lume ideală care este a artei și care se află în perpetuă devenire sau ne-desăvârșire, ca să preiau din nou termenul lui Schlegel și, deci, în propria istorie. Răsturnările aici sunt multiple: idealul nu mai este imuabilul și nu mai este a-istoric; fictivul devine idealul, și, în această măsură, instaurează o eternitate a muabilului, a mișcării, efectuate de și în artă și opuse efemerității realului sau existenței „sensibile", proprie și condiției umane; în plus, lumea ideală (a artei) își creează eternitatea devenirii pe baza lumii realității fizice, a devenirii muritoare, iar unirea dintre cele două, ideal și real, se realizează în etern mișcătorul artei, prin

actul creației, în care cele două „mișcări” se contopesc (pp. 26, 62). Iată sensul final în care „mișcarea” este preamărită de romantici, mai mult decât deplânsă – salvarea, infinitul, rostul și eternitatea se află în ea, și toate acestea depind atât de forța dinamică a vieții, cât și de cea a artei, care o transfigurează și eternizează, o ridică în ideal.

Această asumare a mișcării constante ca formă de transformare a efemerului în durabil și de creare, mereu perfectibilă, a operei vieții, a fost miezul existenței Luizei Petre Pârvan. Supusă în ultimii 23 de ani de viață unor suferințe fizice debilitante, mereu în acumulare, adesea extreme și perpetuu degenerative, ea își construia și trăia existența ca un ireversibil mers înainte, într-o simultană asumare și transfigurare a schimbărilor și pierderilor irecuperabile care o năpădeau fără încetare. Și aici, în felul în care trăia realitatea mișcării, se regăsea acel aspect tipic ei de duritate și curaj, prin asumarea fără împotrivire a unei degradări constante și a mersului *întins* spre dispariție și moarte – în fond, istoria nu se mișcă (respectiv, nu se emoționează) singură de propria mișcare, ireversibilă cum este, se desfășoară în mersul ei „tot înainte!”, una din expresiile predilecte ale mamei. Reflecțiile sale asupra timpului împânzesc jurnalele pe care le-a lăsat, dar niciodată cu tentația „non-romantică” de a opri clipa, dimpotrivă, mișcarea e îmbrățișată, chiar și atunci când e amenințătoare, cum este mereu cea a timpului.

„Tot înainte!”, fiindcă nu ne mai putem întoarce înapoi, iar această conștiință prea lucidă, prea crudă, această asumare anti-psihică, părea uneori greu de suportat chiar și pentru apropiați, însă nu și pentru ea. Am văzut-o așa până în ultima clipă, în aceeași posesie răscolitoare și clarvizionară a mișcării înainte și voi menționa aici două situații care s-o ilustreze pe scurt. Cu 10 zile înainte de final, a suferit un nou infarct cerebral, apărut în urma altor similare accidente suportate în ultima lună de viață. Momentul respectiv a fost administrat cât se poate de prost de mine, care i-aș fi putut ameliora atunci condiția, luând măsurile potrivite. Am eșuat în a o face și, apoi, spre a recupera o senzație de control, ordine și echilibru pentru starea amândurora, am căutat să analizez și să resemnific faptele deja petrecute. Dar tocmai aceasta n-o putea ajuta pe ea, care mi-a zis simplu și scurt: „Nu mă mai gândesc înapoi.”, făcând cu capul un gest

de risipire indiferentă a oricăror considerații despre ce „a fost". Două zile mai târziu, ea deja avea o stare semi-comatoasă, în care dormea aproape incontinent, dar după câteva ore de asemenea somn, a deschis ochii, m-a văzut pe mine alături, a văzut soarele îmbăind fereastra (deși era decembrie), a zâmbit însuflețită și a spus „Afară!", o formulă scurtă pentru „merg la plimbare". N-a putut-o convinge nimeni din familie că e incredibil de riscant, ea neputându-și ține echilibrul singură, că se putea oricând prăvăli, că „mișcarea, plimbarea, mersul pe afară" e ceva „foarte departe", inaccesibil ei. Pentru altcineva, da, dar pentru omul care era ea, părea exact lucrul inevitabil, cel mai firesc de făcut. A fost ultima și cea mai frumoasă plimbare, care și mie mi-a creat o stare autentică de bine, de echilibru și normalitate, ca și cum lucrurile se așezau, cumva pe deasupra noastră, în firescul lor, fără neajunsuri sau incongruențe. Ambele aceste două momente și câteva altele similare care s-au petrecut în acele zile au arătat cum „crea" Luiza Petre Pârvan cu sau din propria viață: realitatea existenței umane e supusă trecerii și pierderii continue, dar în loc să deplângă acest lucru și cruzimea cu care se manifesta el în viața sa încercată la extrem, ea recunoștea că există o eternitate și un bine al schimbării perpetue, chiar și atunci când ceva mereu se pierde irecuperabil, fiindcă în această pierdere continuă se manifesta însăși forța vieții. La fel cum, recunoscând mișcarea drept esență și principiu al artei, romanticii obțineau pentru literatură dreptul de regenerare perpetuă, Luiza Petre Pârvan obținea, prin aceeași cale, acest drept și realitate pentru existența sa. Fiindcă nu doar accepta mișcarea perpetuu privativă, dar îi dădea binețe cu un firesc și optimism ușor confundabile cu bucuria – atitudine ce era pentru mine mereu de neînțeles – prin aceasta ea prelua în sine și pentru istoria ei forța proprie, elementară a vieții. Transfigurate în existența Luizei Petre Pârvan, captate într-o formă superioară, mișcarea și degradarea perpetue emanau forță și permanență, în loc de slăbiciune și perisabilitate.

Așa se explică faptul că Luiza Petre Pârvan a fost mereu, chiar și în acele ultime zile (în care nu mai putea vorbi, dar, de pe patul de spital, încă zâmbea neînfrânt spre mine, uluind persoanele din salon), a fost de o vitalitate copleșitoare, ce nu o dată părea celor ce îi stăteau alături (fie prieteni, fie cadre medicale) incomprehensibilă, șocantă,

de-a dreptul eroică. Asumarea de către ea (în acea combinație de duritate, curaj și bucurie) a necesarului „neajuns” prin care se derulează și se erodează fără oprire viața, ca formă de a-i da curs în ceea ce ea este fundamental (mișcare, consumare continuă), îmi pare similară pactului făcut cu cititorii cursului său de *Teoria literaturii* de la prima pagină: nu vei ajunge să cunoști, vei fi mereu în „neajuns” (aici e duritatea), dar mergi pe calea care se deschide, tot înainte! (aici e curajul), fiindcă doar asta și nimic altceva nu înseamnă să cunoști (aici e bucuria). A avut literatura un rol în transfigurarea pe care ea o opera asupra perisabilului și deteriorabilului vieții? Da. La fel cum asumând că viața înseamnă și consumare, decădere, pierdere, distrugere, ea a recuperat o forță primitivă a vieții pentru propriul destin, tot astfel a sporit și insuflat forță vieții sale prin asumarea faptului că ea, viața, se cere recuperată și în alt plan, cel al artei. Astfel, nu doar că a continuat să citească literatură până în ultimele clipe (clar și cu *subînțeles*, chiar și atunci când, fără un text în față, cuvintele nu i se mai formau deslușit), dar în preferințele sale de lectură din ultima parte a vieții, cele detașate de interese științifice (de predare, publicare) se manifesta același „mers înainte” care îi fundamenta și susținea prin fire invizibile viața – nu mai suporta să citească nimic vechi, să se mai întoarcă spre literatura trecutului, opțiunile ei se îndreptau înverșunat, invariabil, spre literatura actuală, spre tot ce era nou, apărut proaspăt, ce ținea în mișcare, în viață, în continuă facere și prefacere, însăși literatura. Continua „nedesăvârșire” – un crez romantic. În destinul Luizei Petre Pârvan recunoașterea insuficienței vieții era pasul necesar, vital, ireductibil, de a-i spori bucuria, puterea, realitatea, de a o regenera la fel de continuu pe cât ea se deteriora. Literatura – ea însăși izvorâtă „din sentimentul insatisfacției” pe care îl „conține și prelungește”[15] – participa intens la această transfigurare a vieții într-o formă defragilizată și auto-perpetuabilă, mereu în mișcare fără să pară și în pieire. Reală, așadar, este doar mișcarea, dar, pentru eroina acestei narațiuni, este vorba de mișcare luată ca material ideal din care se țese ficțiunea vieții.

---

[15] Luiza Petre Pârvan, *Cercetări de poetică și stilistică*, ed. cit., p. 23.

„Puntea miraculoasă” dintre un text care începe și o viață care se încheie – o figură a Renașterii.

Confruntarea operei literare cu istoria propriei vieți, pe care o facilita și solicita Luiza Petre Pârvan liceenilor, spunându-le că existența adevărată a literaturii se înfăptuiește prin participarea cititorilor care, și ei, sunt făuritori ai operei,[16] sunt aspecte care se regăsesc cu toată amploarea într-un alt subiect tratat de autoare, de importanță majoră nu doar în cercetările, dar și în cursul și rostul vieții ei: *Don Quijote*.[17] „Don Quijote se naște în bibliotecă.” (p. 29), dar și Luiza Petre Pârvan tot acolo s-a născut, afirmație ce-și capătă sensul nu doar prin cele spuse mai sus, despre transfigurarea „artistică”, de forță și susținere literare, pe care a operat-o asupra propriei vieți. Mai mult decât atât, transferul între cărți și viață a constituit firescul copilăriei sale, trăite cu o mamă bibliotecară ce îngrijea de trei copii orfani de tată, în condițiile mizere ale comunismului anilor 1950. Această mamă, bunica mea, risca siguranța oricum extrem de precară în care trăiau cu toții, aducând și ascunzând acasă cărți interzise, care trebuiau atunci înlăturate din bibliotecă, anihilate. Ele se află și acum în biblioteca mea. Transfigurarea vieții prin căutarea uniunii între viață și artă, trăirea ficționalului ideal ca real, sunt teme *romantice* incarnate și de Don Quijote și de Luiza Petre Pârvan, care, studiind și romantismul și pe Quijote, crea în același timp „romanul” vieții sale, întrepătruns cu al lor. Don Quijote: „o carte cunoscută din copilărie” (p. 6), cum se referă la ea autoarea – din acea copilărie a cărților pentru viață și a vieții puse (și riscate) pentru cărți – „o Carte a lumii” (p. 12) și o carte-lume, pentru Quijote însuși, pentru creatorul ei, pentru cititorii dintotdeauna și pentru Luiza Petre Pârvan, care ne-o așază în față altfel, sub „alți *ochelari*” (p. 6), dar cu aceeași deja familiară invitație de a porni împreună la drum, formulată pe prima pagină. „Preambul – *pre-ambulare* («înainte de a merge, de a porni la

---

[16] Cf. *ibidem*, pp. 28, 32.

[17] Luiza Petre Pârvan, *Don Quijote – un metaroman*, Editura Paralela 45, Pitești, 2000. În continuare, trimiterile la pagini anume din acest volum se vor face în paranteze, direct în text.

drum») – este gândul dinaintea călătoriei pe oceanul de litere al unei cărți, este oferta pe care o facem celui ce a citit titlul de pe copertă și a deschis cartea.” Și: „A scrie o prefață este adesea un act final, de limpezire a drumului propriu, început cu nesiguranță, «drum mlăștinos» peste care se aruncă o punte miraculoasă – invitație către cititor de a urma calea propusă de cel care scrie. Pentru ca cititorul să-l urmeze, trebuie ca cel care scrie să fie deja convins că se poate înainta pe drum în siguranță, că el este o cale...” (p. 5). Așadar, povestea începe mereu la fel. Cărțile, ca și viața Luizei Petre Pârvan, așază o „punte miraculoasă” peste mlaștina cunoașterii, încurajând urnirea din loc, mersul înainte, mișcarea, limpezind drumul cunoașterii, dar și pe cel propriu, al vieții celui care merge, și asumându-și acest „act final” prin chiar modul cum sunt, ambele, inaugurate și abordate, prin felul în care autoarea se instalează în ele. „Vom vorbi în cele ce urmează despre o istorie a unui Om al Cărții, și despre istoria Cărții, a producerii și a receptării ei.” (p. 12) Luiza Petre Pârvan vorbește despre Don Quijote, dar tot ce am spus până acum face fraza sa aplicabilă întocmai și ei.

Astfel, menținându-mă tot la început, acolo unde, în ce-o privește pe Luiza Petre Pârvan, consider că se găsesc germenii și cheia întregului, primul capitol al cărții sale *Don Quijote – un metaroman* poartă un titlu ce poate ține loc în întregime textului pe care îl dedic aici vieții și operei sale luate împreună: „Biblioteca și Romanul”. Dau glas din nou autoarei: „Istoria lui Don Quijote începe în *bibliotecă*, aici e sursa tuturor isprăvilor sale” și multele cărți pe care le deține „sunt, pentru un om al Cărții, așa cum este el, «alinarea sufletului meu și hrana vieții mele» (I, p. 323).[18] Don Quijote trăiește miracolul de a deveni din cititor pasiv de romane *producătorul* propriului său roman [...]. Pentru el *fantasmele literare* sunt mai vii decât realitatea, fiindcă aici, printre ele, își găsește adevărata împlinire spirituală. Don Quijote își iubește biblioteca, ea este *paradisul*, cum spune Borges; de aceea

---

[18] Trimiterile sunt doar la ediția în limba română utilizată de autoare (ea citând în volum și dintr-o ediție spaniolă), anume: Cervantes, *Iscusitul Hidalgo Don Quijote de La Mancha*, trad. Ion Frunzetti și Edgar Papu, studiu introductiv de G. Călinescu, EPL, București, 1969, 4 vol.

trebuie să ni-l închipuim pe eroul lui Cervantes fericit în lumea pe care el însuși a ales-o și căreia îi respectă regulile.” (p. 25). E ușor de recunoscut că la miracolul pe care îl trăiește Don Quijote își invita Luiza Petre Pârvan studenții și elevii, încurajați să își asume rolul și responsabilitatea de co-făuritori ai operei literare, ca manieră de a-și crea propriul roman, viața individuală. Că „fantasmele literare” sunt mai reale decât realitatea este o revoluție romantică pe care Quijote o trăiește de-a dreptul. În ceea ce-o privește, Luiza Petre Pârvan și-a trăit ultimii 14 ani, de literat la pensie, fără angajamente profesionale, într-un Parthenon al cărților ce se înălța perpetuu în toate direcțiile. „Fără îndoială că biblioteca («încăperea cu cărțile») constituie cea mai de preț avere a lui Don Quijote. Îndată ce se scoală din pat, după ciomăgeala primită de la catârgii, «cel dintâi gând fu să se ducă să-și vadă cărțile» (I, p. 92). Biblioteca este fântâna cu «apă vie» care întreține dorința de viață a lui Quijote. În mod paradoxal, el trăiește «ca să citească» și citește pentru «a trăi» în conformitate cu idealul cărților citite.” (p. 28). Din nou, romanul pe care îl analizează autoarea și cel pe care îl scrie ea însăși vin împreună. Luiza Petre Pârvan locuia în „încăperea cu cărțile” – însuși, patul în care era forțată să-și petreacă marea parte a zilei era cotropit de mereu alte cărți, iar rafturi de bibliotecă se ridicau împrejurul lui, în toate spațiile goale, inclusiv peste alte mobile disponibile, coloanele templului ei de litere. Și ea, îndată ce se „scula” după vreun accident cerebral sau comă pe care le-a suferit repetat, cel dintâi lucru era reluatul lecturii, care uneori se întâmpla chiar foarte repede și ne umplea pe mine și fratele meu de bucurie și speranță nestăpânite, dorința de a citi fiind semnul clar că ea revenise la sine. Când nu putea citi ea însăși, de pe vreun pat de spital, de pe un pat de la urgență chiar, și, în fine, de pe patul în care s-a pornit hotărât spre moarte, atunci îmi cerea să îi citesc eu. După toate „ciomăgelile” pe care viața i le servise, ea se ridica mereu să-și citească biblioteca în continuă augmentare, fântâna ei cu apă vie. Ca și pentru Quijote, literatura întreținea dorința de viață a acestei eroine care, și ea, trăia ca să citească și citea ca să trăiască un ideal care, deja, nu mai era al cărților pur și simplu, ci absorbea și etala o forță generată *între* viață și operă și care ține de creație pur și simplu, de continua creare a propriului roman.

Astfel, nu e de mirare că ea a asumat și drumul spre final în aceeași substanță și cu aceeași metodă ca ale drumului de început, așa cum le ilustra în deschiderea cărților sale – ambele mișcări, și cea inaugurală (a unui text) și cea finală (a unei vieți) și tot ce le unește, sunt străbătute de o insuficiență asumată și transfigurată în umplere creatoare, unde nu mai există nici început, nici sfârșit, doar un preaplin în orice moment al mișcării, indiferent că mișcarea duce spre moarte. Acest drum al morții a fost pentru ea tot un același drum al vieții, trăit identic, între „fantasme literare": când nu mai putea merge singură sau vorbi pe înțeles, continua să citească, citea impecabil cu voce tare și comunica coerent (cu frânturi inteligibile, dar și prin inepuizabila gamă non-verbală) impresii despre cărți. Metoda ei „romantică", de a uni lumile, a realului și a artei, pentru a elibera puterea creatoare și nemuritoare a mișcării, în acel neabătut și eroic „mers înainte", o purta și acum, în ultima bucată de drum, așa încât, la fel cum scrie ea despre Quijote, și eu nu pot decât să mi-o închipui pe această eroină a fi fost fericită în lumea pe care ea însăși și-o alegea și și-o crea astfel. În această lume, idealul, „paradisul" nu mai este biblioteca sau sfera pură a artei, ci se construiește la împletirea dintre cele două lumi, iar eternitatea mișcării se manifestă și se trăiește tot acolo.

Ce vine după final: cuprinderea iluministă a modelului exemplar prezentat

Vastul univers al cărților, umorul, deliciile expresivității limbajului, autorul/personaj devenit parte a textului ficțional sunt teme prezente atât în *Don Quijote*, cât și în „romanul" eroinei acestui text, și care se regăsesc în ultimul volum al Luizei Petre Pârvan pe care-l voi menționa aici, în încercarea mea „narativă" de a-i contura portretul. El este în același timp și ultimul pe care l-a publicat, într-o carieră întreruptă abrupt de suferințe medicale critice, la doar 59 de ani. Textul care devine ultimul ei „teren de joc" este *Țiganiada* lui Budai-Deleanu și, încă o dată, ca și pentru *Don Quijote*, ea caută să ofere „o altă față a unui text fundamental", de data aceasta nu atât

pentru cultura universală, cât „pentru cultura noastră literară” (p. 166).[19] Se operează „desfacerea analitică a textului și recompunerea lui” cu instrumentele lingvisticii și pragmaticii, într-un demers analitic care se supune el însuși principiilor argumentației (p. 167). Straturile de analiză se îngustează tot mai mult, de la contextul istoric, la teoriile literaturii de atunci, la domeniile „externe” asimilate atotcuprinderii de tip iluminist a literaturii, la subcâmpurile interne (teoria textului, pragmatica, teoria conversației, retorica, argumentația), la macrosecvențe de text, la dialoguri, la cuvinte-unitate, care ajung să pulseze de energiile întregului drum parcurs până la ele și par mai captivante și mai pline de sens decât o frază întreagă. Exact ca acel suficient și elocvent „Afară!”, cuvânt-univers cu care Luiza Petre Pârvan a dat realitate pentru ultima oară activității sale preferate, mersul la plimbare.

„Biblioteca” este și acum în centru, deoarece, acordată spiritului epocii, pentru care literatura era chemată să asume o acoperire enciclopedică, *Țiganiada* – arată Luiza Petre Pârvan – își extinde discursul în domenii ca istoria, lingvistica, filologia, poetica, retorica, folclorul, filosofia socială și politică, geografia, teologia și religia. Prin asta, opera și interpretul ei se întâlnesc într-un spațiu de confort și naturalețe pentru ambii. Stilul erudit de asumare a literaturii, a studiului ei și a predării ei către învățăcei erau caracteristice Luizei Petre Pârvan, a cărei „extensie” multidisciplinară este vizibilă în cărțile și cursurile sale și era evidentă celor ce o auzeau pe viu, fie ei studenți, elevi sau interlocutori de variate tipuri și în ocazii de tot felul. E lămuritor să redau aici mărturia unei foste eleve: „Am avut marea șansă să o am profesoară și să învăț de la ea nu numai istorie literară, dar și analiza textelor, noțiuni de istoria ideilor, filozofie, literatură universală, teorie literară [...] deschidea porțile lecturii și te ducea cu discursul pînă la greci și înapoi. Erudiția ei și capacitatea de interpretare erau mine de aur pentru mine [...]. În plus, ea avea și darul de a-ți lăsa libertatea să riști în intepretare, să zbori cu imaginația și să

[19] Luiza Petre Pârvan, *Strategii textuale și argumentative în „Țiganiada”*, Editura Pygmalion, Pitești, 2002. Ca și până acum, trimiterile la pagini specifice din acest volum se vor face direct în text.

citești cu mult curaj, în răspăr.” (Fevronia Novac). Am vorbit deja de metodologia ei de *predare* a literaturii sau, spre a evita inadecvata notă de pasivitate atât a obiectului, cât și a receptorului, metoda ei de „a pune literatura în mișcare (în plimbare?) spre celălalt”, de a o face să ajungă *în* celălalt și să-și continue acolo lucrarea (*mișcarea*) și rostul, respectiv, desăvârșirea în continua devenire.

Din cele deja spuse, a reieșit că profesoara Luiza Petre Pârvan acorda literaturii *și* rolul (iluminist) de a instrui, a pregăti și a forma pentru viață și pentru domenii de lucru care nu sunt restrânse la literatură. În plus, această calitate esențială o păstrează toate cărțile scrise de Luiza Petre Pârvan. Este esențială, fiindcă ea legitimează caracterul de model exemplar care motivează și justifică portretul conturat aici. Ca orice model, și ca orice narațiune cu erou, ceea ce caută să spună portretul sau istorisirea mea, nu se adresează doar filologilor, urmărește o semnificație ce trece dincolo de specializarea strictă a persoanei portretizate și de faptele sale de viață, în forma lor fixă, în care s-au întâmplat. Narațiunea mea a pornit de la acel „Mama ta e o eroină, să știi.” al Irinei Mavrodin, dar „eroina” ei nu este nici mama/femeia/omul Luiza Petre Pârvan, și nici opera sa, ci ceea ce ele creează împreună, ce se naște din ambele, iar modelul acestei creații e deschis tuturor. Între om și operă se află „biblioteca”, lectura, respectiv opera altuia, care intervine în crearea romanului existenței fiecăruia. Dacă opera Luizei Petre Pârvan s-ar fi adresat doar filologilor, eu nu aș fi putut scrie acest text, fiindcă nu sunt filolog. Sigur, doar filologii le pot analiza ca specialiști, dar, la fel cum nici acei elevi pe care îi chema la confruntarea dintre opera literară și istoria propriei lor vieți nu erau încă specialiști în ceva și urmau să meargă spre variate profesii nu doar filologia, la fel cărțile Luizei Petre Pârvan pot fi citite, date fiind stilul și felul în care sunt scrise, de cititori cu preocupări și profesii din cele mai variate. Îmi amintesc că Eliade spunea despre cărțile sale că, atunci când vor fi depășite științific, vor putea fi încă citite, ca povești. Lucrările Luizei Petre Pârvan au și ele această calitate. Iată ce scria despre una din ele o fostă studentă: „Cartea despre metaromanul *Don Quijote* e o bijuterie de gândire literară. Găsești în acest volum elemente nu numai pentru un curs de teoria literaturii și pentru unul de literatură comparată, ci

pentru ani întregi de cursuri. E ca un fel de cheie, e ceva esential. Și discret. Deschizi o poartă mică, de lemn, veche [...], dar ce lume descoperi după ce deschizi poarta asta!” (Maria Cristina Pîrvu). Studiile Luizei Petre Pârvan deschid spre o lume care se îmbogățește necontenit în contact cu călătorul care o străbate: pe studenți și elevi îi puteau iniția, de pildă, în filosofie, teoria culturii sau psihanaliză, pe fratele meu, care este informatician și programator, îl învățau despre limbaje formale, unui doctor sau psihiatru îi pot sugera că pacientul, nu doar cel „bolnav de literatură” compune un meta-text care se sustrage oricărei fișe clinice sau plan de tratament, unui critic al societății îi pot stimula luciditatea și umorul prin lupa așezată pe lumea eroic-dezordonată a țiganilor lui Budai, unde cele mai solemne lucruri par cât se poate de caraghioase, ș.a.m.d.

Exemplele se pot multiplica la nesfârșit, fiindcă nu e vorba doar de profesiile cititorilor, ci și de atingerea unui strat mai profund, care trece dincolo de orice profesie și ține de fapte de viață ale receptorului, ce prind un alt înțeles, o altă culoare sau o altă putere la confruntarea cu textul creat de Luiza Petre Pârvan. Iată numai câteva exemple felurite, generate în procesul scrierii acestui material. Luând contact cu mai multe lucrări ale Luizei Petre Pârvan pentru conceperea articolului de față, s-au lămurit în mine, pe negândite și pe planuri variate (afectiv, intelectual, profesional, existențial) o seamă de aspecte care stăteau alandala sau amorfe și despre care nici nu știam că, prin luminarea sau reașezarea lor, pot activa resorturi creative sau conștientizări benefice. Citind „Stilistica și conceptul expresivității”,[20] un articol de tinerețe al Luizei Petre Pârvan, scris la 28 de ani, am aflat cum pot explica mai bine o situație de conflict recurent în comunicare persoanei cu care eșuam constant să comunic non-conflictual în pofida celor mai bune intenții de ambele părți. Efectul acestei lecturi a fost de-a dreptul vindecător, terapeutic. Apoi, citind despre tiparul romantic care o face pe Cătălina să se mențină necompromisă moral, deși creează un triunghi amoros cu Luceafărul și Cătălin,[21] am înțeles

---

[20] în *Cercetări de poetică și stilistică*, ed. cit., pp. 5-12.

[21] Luiza Petre Pârvan, „Receptarea textului literar în clasele liceale”, în *Cercetări de poetică și stilistică*, ed. cit., pp. 26-32.

mai bine rostul utilizării unui tipar narativ recurent în serialele pe care le urmăresc, când, și eu ca și Quijote „din prea mult citit și din prea puțin dormit, mi se uscară creierii” (I, p. 32) – mă opresc să remarc, iată, și efectul acestei fraze, care produce în mine o oglindire revigorantă, transformând deodată apăsarea realității pe care o descrie, frază preluată *într-un mod semnificativ pentru mine* nu de la autorul ei, Cervantes, pe care l-am citit în copilărie, ci de la interpretul său, Luiza Petre Pârvan,[22] care o selectează și de unde ajunge înapoi la mine. În filmele la care mă refer, eroina e plasată invariabil între *doi* eroi, cu privilegii de proximitate și intimitate similare, dintre care cel perdant este nu doar mai interesant, dar uneori are și alură paradoxală de câștigător. Așadar, citind acest articol al Luizei Petre Pârvan mi-a venit și ideea de a scrie eu unul, fără legătură cu profesia mea, despre modelul romantic și schemele narative din aceste filme create într-o parte a globului care nu a cunoscut Romantismul. Articolul m-a făcut să mă gândesc și la posibilitatea îmbunătățirii metodelor de predare, dacă acea confruntare și transfer între viața celui ce studiază și cea a textului s-ar putea cumva realiza și în alte discipline decât filologia, acolo unde „textul” nu e narativ.

Erudiția e o caracteristică firească a unui cărturar. Am căutat să scot în evidență nu faptul că ea este prezentă la Luiza Petre Pârvan, ci că o întrebuințează într-un mod nu foarte diferit de Eliade, care scria opere savante și le categorisea drept povești, sau Budai-Deleanu, care a scris o epopee eroică, sub care se ascunde o operă enciclopedică. Poate că această îmbinare organică, realizată cumva de la sine, neforțat, a resurselor științelor cu resursele artei, oferă lucrărilor Luizei Petre Pârvan ce s-ar putea numi o erudiție sau un enciclopedism „de recepție” și „de re-compunere”, nu doar de compunere: anume, ele au capacitatea de a atinge în cititor zone receptoare infinitezimale, care se trezesc și se îmbogățesc în modurile cele mai neașteptate; în același timp, și textele ei „se trezesc” sub acest contact, se extind în cititor și își sporesc nelimitat bogăția în această întâlnire, mereu singulară, dar reiterabilă la infinit.

---

[22] Luiza Petre Pârvan, *Don Quijote – un metaroman*, ed. cit. p. 22.

Modelul „Luiza Petre Pârvan”: eroismul mișcării perpetue – cum se creează și ce creează el

Prin asta mă întorc la modelele exemplare și funcția ritului de a le reactualiza, re-juca. Modelul eroic pe care l-am expus aici poate fi „rejucat”, re-în-ființat, asumat în nelimitat-alții. El constă în a crea continuu realitate și existență la întrepătrunderea dintre om-lectură-operă, cu transferuri între aceste entități care se pierd ca entități separate, spre a genera altceva. Astfel, existența rezultată, ceea ce *se* trăiește, anume *eroul* este creația obținută continuu din aceste transferuri și îmbinări. Nu este vorba de a face o confuzie între viață și operă, între om și domeniul realizărilor sale, nu este vorba de a le suprapune, și nici de dăruirea omului în totalitate operei sale. În modelul pe care îl propun sub numele Luizei Petre Pârvan, nu e vorba de faptul că viața și opera omului exemplar sunt una, ci că ele sunt împreună *altceva* decât este fiecare în parte, iar în acel altceva, mereu în compunere, este modelul. E vorba de ceea ce viața și opera, împreună cu „oceanul de litere” sau de carte aflat *între ele*, creează împreună și în manieră continuă, la fel cum viața însăși e continuă, mergând „tot înainte!”. Când viața omului se întrerupe (dar și până atunci), modelul își continuă creația mai departe, în alții, în regim „macro-” sau „micro-”, cum arată ilustrările mele de mai sus, fiindcă modelul exemplar iese întotdeauna din propria istorie, se generează și actualizează în alții, care îi devin co-autori în măsura în care sunt modificați și modelați de el. Apare aici, din nou, o acțiune tipică profesorului, care scrie direct în ceilalți, scrie în cartea interioară a discipolilor săi, și nu doar pe hârtie.

Esența modelului „Luiza Petre Pârvan”, ca și esența creației continue, a continuei nedesăvârșiri, ca să mă întorc la termenul lui Schlegel, sau esența literaturii, pe care n-o poți cuprinde decisiv în cadre fixe, n-o poți ține în loc și consuma până la capăt, este *mișcarea*. Cum arată portretul Luizei Petre Pârvan, asumarea mișcării poate fi făcută total, până la capăt, în tot ce compune existența, și este *un act eroic*, nu doar pentru că instituie modelul exemplar, ci și pentru că, asemeni oricărui eroism, cere sacrificiu, prin situarea în realitate cu luciditate, singurătate și conștiință nefluctuantă, lipsită de slăbiciune și

de orice alinare. „Tot înainte!”, chiar când în față se află degradare, diminuare și ultimamente anihilarea, fiindcă viața și arta au aceeași mișcare, spre moarte și, de acolo... tot mai departe: „poezia înseamnă formă, înseamnă contur, deci delimitare și moarte. [...] *Expresia*, prin ea însăși, nu poate fi inefabilă; inefabil rămâne doar neștiutul, nebănuitul, cel de dincolo de expresie, fără limite și difuz.”[23] Așadar, în operă, în viață și în ce se creează între ele, eroismul mișcării perpetue nu caută moartea, fiindcă de aceea mișcarea se și perpetuează, și nici nu se teme de moarte, fiindcă dorința de a sta pe loc și siguranța acelei stări sunt refuzate, ci o ia, în schimb, însoțitor la drum, astfel vitalizând-o. Aceasta e metoda „Luiza Petre Pârvan” – limitele sunt continuu acceptate, dar nu pentru ca mișcarea să se petreacă *între* ele, ci *cu ele cu tot*, mereu înainte, proces în care acestea dispar ca limite propriu-zise și devin parte a jocului sau a drumului străbătut. Cum nici expresia sau forma în artă nu înseamnă doar moarte sau insatisfacție, doar pierdere a unui ideal ce rămâne inefabil, la fel „uciderea” ce ne împinge în orice moment dintr-un punct al vieții în altul e parte din ceea ce face ca tot ce este *să fie* și nu pierdere sau anihilare pure. În plus, transferurile sau mișcarea *între* operă și viață, și nu doar în interiorul fiecăreia din ele, elimină o dată în plus amenințarea sau limita cuprinsă în mișcare, instituind o eternitate a mișcării la un nivel unde limitele, uciderea sau ceea ce e depășit dau exact măsura forței de regenerare a mișcării în erou, ca și a modelului *mișcat* mereu în nenumărat alții, care sunt tot atâtea limite ale lui. Cu cât mai multe sunt acestea, cu atât mai potentă e viața modelului, iar, în parcursul eroului, viața și moartea sunt totuna, se petrec deodată, sunt posibile doar împreună și nu sunt decât mișcare: un erou în viață neamenințat și un erou mort care nu trăiește încă, nu există.

Iată cum, preocupată de „cea mai grea încercare de demnitate pentru un om”, de „un exemplu de felul în care moartea e o încununare a vieții” (2 aprilie 2003), Luiza Petre Pârvan a creat modelul exemplar care realizează împlinirea aceasta. Moartea ca încununare a vieții este o caracteristică eroică, iar moartea eroului este întotdeauna demnă. Luiza Petre Pârvan și-a trăit moartea în acel eroism al mișcării

[23] Luiza Petre Pârvan, *Cercetări de poetică și stilistică*, ed. cit., pp. 23-24.

înainte, cu care și-a trăit însăși viața și întregul său roman eroic. Moartea ei, cea finală și cea de zi cu zi (sub amenințarea, adesea dramatic concretizată, sub care trăia), a fost eminamente vitală, imposibil de desăvârșit, la fel ca și literatura sau viața însăși. Despre erou nici nu prea are sens să spui că a murit sau a trăit, ceea ce îl reprezintă sunt faptele, care, reluate, repetate, repovestite, sunt în continuă mișcare spre altul, și astfel, în continuă nedesăvârșire. Cum scria Luiza Petre Pârvan „moartea, în cumplita ei revelare impudică, trezește dorința de viață”,[24] iar portretul ei scoate mai ales la suprafață „cumplita revelare” a mișcării și eternitatea pe care o asigură eroilor săi – creația ieșită din viață și artă, modelul eroic pe care ni-l dă Luiza Petre Pârvan, supus cum este mișcării spre celălalt, în care se reinstituie și recompune fără oprire, face din orice moarte ar conține o încununare a continuei sale existențe, căci mișcarea exact prin asta se realizează și se perpetuează ca mișcare, prin deplasarea sau „plimbarea” între ce a fost, ce este și ce urmează a fi. Altfel spus, „Afară!”, acel cuvânt prin care Luiza Petre Pârvan a anunțat ultima ei plimbare fizică; mereu „afară”, niciodată într-un (anti-renascentist, anti-iluminist) domeniu închis, delimitat, niciodată „pe loc” sau în anti-romantica „staționare orgolioasă în limitele unor formule deja acceptate”[25]: afară dintr-un unic domeniu, afară dintr-o mereu aceeași manieră literară, afară din casă, afară din viață, afară din carte, în fine, un model mereu *în afara* eroinei sale, circulând spre alții, și, ultimamente, un model afară și din sine, odată intrat în alții și aflându-și împreună cu fiecare din ei altă versiune.

„*Ceața uităciunii* nu trebuie să acopere personalitățile istorice naționale”, este un argument pragmatic, explică Luiza Petre Pârvan, din paratextul lui Budai-Deleanu, supus intențiilor sale educative.[26] „Ceața uităciunii” nu se așază peste eroi, dar pentru tipul eroic de care am vorbit, provocarea stă în aceea că faptele, situate la răscruce, între viață-lectură-operă, nu sunt imediat vizibile și ușor de aflat. E nevoie de o narațiune (produsă de un cititor-interpret), care să le scoată din

---

[24] Luiza Petre Pârvan, *Cercetări de poetică și stilistică*, ed. cit., p. 23.
[25] Luiza Petre Pârvan, *Romantismul – studiu stilistic*, ed. cit., p. 8.
[26] Luiza Petre Pârvan, *Strategii textuale și argumentative în „Țiganiada”*, ed. cit., p. 47.

ascundere, și asta am oferit aici. Odată ce ea există, ceața se ridică și de pe acești eroi tainici, căci drumul lor continuă și când aceia care îl parcurg acum nu mai știu cine l-a deschis. Ce contează e să ne prindem la drum. Drumul e greu, dar arată, în tot locul, ca o poveste. Spre a-l străbate în ton cu eroina de care am vorbit, privește în adâncurile lui mișcătoare fără frică, fiindcă numai așa te vei găsi zâmbind și pășind mereu „tot înainte!”.

____

Notă: Alexandra Pârvan este fiica Luizei Petre. Este licențiată în Psihologie la Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Psihologie, finalizând şi un masterat în Filosofie, la aceeaşi Universitate, Facultatea de Filosofie. Este doctor in Filosofie la Academia Română. a urmat studii postdoctorale în Marea Britanie, Germania şi SUA. A publicat studii în domenii precum filosofia culturii (*Dublu şi diferența,* Bucureşti, 2004; studii augustiniene, în enciclopedia *The Oxford Guide to the Historical Reception of Augustine*, Oxford, 2013) şi filosofia psihopatologiei şi a medicinei (în *Journal of Evaluation in Clinic Practice*, 2018). Este lector dr. la Universitatea din Piteşti, Departamentul de Psihologie şi Ştiințe ale Comunicării.

DESPRE ORIGINILE LIMBII ROMÂNE

ROXANA MARIA CREȚU
Universitatea de Vest din Timişoara

Cuvinte cheie: *autohton, latină, origine, română, slavă*

Alexandru Rosetti defineşte limba română ca fiind „limba latină în mod neîntrerupt pe teritoriul țării noastre din momentul romanizării şi până astăzi.” Acesta precizează că elementul autohton este de origine tracă, prin asemănare cu albaneza datorită unor particularități în toate compartimentele limbii (fonetică, morfo-sintaxă, lexic); iar în ceea ce priveşte influența slavă acesta este de părere că slavii au sosit la noi în secolul al VI-lea şi când au învățat româneşte au introdus anumite particularități ale limbii lor[1].

De-a lungul timpului, limba română a suferit numeroase schimbări, în urma evoluțiilor fireşti la care este supusă orice limbă în dezvoltarea ei. De aceea, limba română se deosebeşte mult de limba latină, totuşi, cunoscând legile evoluțiunilor de limbă şi dezbrăcând-o de împrumuturile străine, uşor se recunoaşte şi astăzi sâmburele latin al limbii române[2].

Coşeriu înțelege prin limba română, româna comună, adică toate cele patru dialecte: dacoromâna, meglenoromâna, istroromâna şi aromâna; şi susține că aceste patru dialecte constituie o unitate. De asemenea, susține că afirmația lui Sextil Puşcariu conform căreia tot ceea ce deosebeşte limba română de limba latină şi tot ceea ce deosebeşte româna de celelalte limbi romanice e comun patru dialecte

---

[1] Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1978, pag. 607-609, passim.

[2] Sextil Puşcariu, *Limba română*, Vol. I. *Privire Generală*, prefață de G. Istrate, note, bibliografie de Ilie Dan, Bucureşti, Editura Minerva, 1976, p. 174.

ale limbii române, adică se găseşte în toate cele patru dialecte. Aşadar este important să reținem că româna ca limbă istorică include cele patru dialecte[3].

Sextil Puşcariu referitor la limba română afirmă că „prin limba română de astăzi nu înțelegem nici limba lui Eminescu, nici limba lui Maiorescu, nici a lui Caragiale sau Creangă, nici limba cutărui țăran din şesul Olteniei sau de aiurea, nici a ciobanului din creştetul Carpaților, ci supt limba română înțelegem limba tuturor românilor, din toate regiunile locuite de români şi vorbită de toate păturile sociale aşa cum şi latina era vorbită la rândul ei în toate provinciile imperiului Roman, de toate straturile sociale, poeți, cărturari, funcționari, militari, negustori, țărani". Aşadar, fiecare individ contribuie la particularitățile unei limbi[4].

Cercetările efectuate până în prezent asupra elementului autohton nu au reuşit să ofere rezultatele dorite de lingvişti, întrucât nu s-a păstrat aproape nimic din limba strămoşilor noştri traco-geto-daci. Tot ceea ce s-a păstrat din limba dacă sunt nume de persoane şi nume de locuri redate într-o transcriere aproximativă cu litere greceşti sau latineşti, câteva numiri de plante glosate de Petanius Dioscorides, rău şi târziu transmise, o inscripție pe inelul găsit la Ezerovo, pe care nimeni nu a izbutit încă să o descifreze[5].

Tracii şi geto-dacii sunt un grup indo-european care au sosit în regiunile baltice şi carpato-danubiene înaintea ilirilor. Daco-moesiana vorbită de geto-daci era diferită de tracă şi de iliră, deşi erau înrudite. Se presupune că aparțin substratului următoarele fapte de limbă: vocala *ă* – comună românei, albanezei şi bulgarei; evoluția lat. *ct, cs* > rom. *pt, ps;* postpunerea articolului în română şi în albaneză.

În ceea ce priveşte vocabularul, româna continuă din traco-dacă[6]:

---

[3] Eugeniu Coşeriu, *Limba română – limbă romanică*, în *In memoriam Eugeniu Coşeriu*, Extras din „Fonetică şi Dialectologie, XX-XXI (2001-2002), Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 143.

[4] Sextil Puşcariu, *op. cit.*, p. 174.

[5] *Ibidem*, p. 167.

[6] Sanda Reinheimer Rîpeanu, *Lingvistică romanică. Lexic-Fonetică-Morfologie*, Bucureşti, Editura All, 2001, p. 34-35.

- → termeni referitori la accidente de teren: *baltă, pârâu, groapă, mal*;
- → termeni pentru a denumi elemente ale florei sau faunei: *barză, cioară, pupăză, ciocârlie, rață, viezure, măgar, mânz, țap, cioc, şopârlă, căpuşă, mazăre, mărar, brusture, copac, mugure, sâmbure, ghimpe*;
- → denumiri de obiecte legate de meşteşuguri străvechi, creşterea animalelor, alimente, îmbrăcăminte: *țarc, brânză, gard, căciulă.*

În epoca romantică a filologiei române, tot ceea ce nu putea fi explicat prin raportarea la limba latină sau la limbile învecinate se presupunea a fi din element dac. Dimitrie Cantemir considera că *stejar, pădure, heleşteu, cărare, grăiesc, privesc, nemeresc* erau elemente dacice. Un alt lingvist, B.P. Hașdeu, a crezut că poate descoperi în tezaurul nostru lexical un număr însemnat de elemente dacice. O. Densusianu a publicat lista completă a acestor presupuse elemente dacice şi, după ce le-a supus la un examen critic, a arătat adevărata lor etimologie[7].

Pentru recunoaşterea elementelor autohtone putem recurge la o comparație cu albaneza. Când cuvântul românesc prezintă aceeaşi formă şi acelaşi înțeles cu cel albanez şi originea lui nu este nici latină, nici slavă sau grecească, este posibil să fie un element autohton. Lingvişti precum Fr. Miklosich, G. Weigand, K. Treimer, K. Sandfelt, Th. Capidan, I. Șiadbei, Al. Rosetti au examinat coincidențele lexicale dintre română şi albaneză[8].

Stratul limbii române este limba latină, iar superstratul este slav. Structura gramaticală a limbii române este aproape în întregime latinească. Această afirmație este susținută de următoarele argumente:

- → în morfologia substantivului supraviețuiesc trei clase de declinare din cele cinci şi formele cazuale marcate cu desinențele specifice;
- → verbul românesc menține şi continuă din latină: patru tipuri de conjugare, trei moduri personale şi trei moduri nepersonale,

[7] Sextil Puşcariu, *op. cit.*, p. 167.
[8] *Ibidem.*

sistemul de bază al timpurilor verbale, sistemul desinențelor personale (parțial);
- → pronumele, mare parte a numeralelor, conjuncții, adverbe, prepoziții sunt preluate din latină: *către, cu, de, din, fără, în, între, la, spre, sub, că, ci, dacă, nici, să*.

Referitor la lexic, româna a preluat din latină termeni privitori la[9]:
- → om şi părți ale corpului uman: *barbă, bărbie, braț, cap, coastă, cot, creier, deget, dinte, față, ficat, frunte, genunchi, gură, inimă, mână, nas, om, ochi, păr, picior, piept, plămân, pumn, rinichi, tâmplă, umăr, unghie, ureche;*
- → familie: *părinte, bărbat, femeie, mamă, tată, soacră, socru, soră, frate, cumnat, noră, ginere, fin, mătusă, unchi, nepot;*
- → natură: *apă, câmp, lac, râu, culme, munte, pădure, pământ, piatră, țară,vale;*
- → locuința omului: *casă, fereastră, perete, masă, scaun, cameră*;
- → numele animalelor, păsărilor şi insectelor: *cal, câine, capră, lup, taur, porc, vacă, urs, furnică, găină, muscă, albină, animal, arici, bou, ied, iepure, miel, oaie, vițel, vulpe;*
- → numele unor ocupații din agricultură şi păstorit: *câmp, plug, arie*;
- → meserii şi obiecte de întrebuințare curentă: *vas, furcă, găleată;*
- → vegetație: *arbore, burete, prună, fag; castan, cânepă, fân, floare, iarbă, grâu, iedere, in, măr, nuc, orz, păr, plop, pom, rădăcină, spic, secară, tei, ulm, varză;*
- → timp: *an, zi, dimineață, ieri, lună, noapte, săptămână, seară, zi;*
- → verbe care indică acțiunea: *aduce, ajunge, afla, alerga, asculta, auzi, avea, bate, bea, cădea, cânta, câştiga, cere, chema, cunoaşte, da, dormi, fi, fugi, ierta, intra, înțelege, învăța, juca, judeca, lăuda, mânca, merge, muri, naşte, numi, plânge, rămâne, răspunde, râde, ridica, sări, săruta, scrie, simți, strănuta, sufla, şti, tăcea, tăia, trece, ține, uita, umbla, umple, urî, vedea, vinde, vrea, zice;*

---

[9] Iorgu Iordan, Maria Manoliu, *Introducere în lingvistica romanică,* București, Editura Didactică şi Pedagogică, 1965, p. 259-262, passim.

- → fenomene naturale: *fulger, ploaie*;
- → zilele săptămânii, lunile anului, anotimpurile;
- → termeni religioşi: *altar, înger, a boteza, biserică, creştin, a crede, drac*.

Primele elemente slave în limbă se datorează religiei. Dacă noţiunile primordiale ale creştinismului sunt de origine latină: *înger, cruce, botez, Dumnezeu, preot, păcat, creştin, biserică, păgân*, termenii legaţi de dezvoltarea cultului creştin, a instituţiilor bisericeşti şi a literaturii religioase sunt de origine slavă: *duh, arhanghel, rai, iad, evanghelie, icoană.*

Influenţa slavă s-a manifestat şi în alte compartimente ale lexicului: *gleznă, obraz, trup, colibă, cleşte, grădină, oţet, uşei, plug, ceas, timp, vârstă, deal, izvol, val, rac*; prefixele *ne*-, *răs*- *(răz-)*, sufixele *–alnic, - an, -ean, -enie*; onomastică şi toponimie: *Aldea, Bogdan, Dan, Radu, Vlaicu, Vlad*[10], *Bistriţa, Craiova, Predeal, Prahova, Snagov, Rîmnic, Rodna, Vodiţa, Baba, Bîrza, Dobra, Ialomiţa, Jijia.*[11]

Cuvintele de origine slavă în limba română le putem grupa în termeni care denumesc[12]:

- → om, familie: *babă, boală, gât, gleznă, nevastă, obraz, rană, trup;*
- → casă, obiecte casnice: *blid, ciocan, cleşte, coasă, colibă, grajd, lopată, ogradă, pivniţă, pod, prag, sită, uliţă, zăvor;*
- → ocupaţii: *brazdă, plug, năvod, război, snop, suliţă, undiţă;*
- → natură: *crâng, deal, dumbravă, iaz, izvor, luncă, ostrov, prăpastie, văzduh, zăpadă;*
- → floră, faună: *bob, hrean, ovăz, bivol, cocoş, molie, rac, veveriţă;*

---

[10] Ileana Oancea, Luminiţa Panait, *Schiţă de istorie a romanităţii*, Timişoara, Excelsior Art, 2002, p. 119-120.

[11] Gheorghe Poalelungi, *Istoria limbii române.* Vol I *Gramatică istorică şi Dialectologie*, Bucureşti, Editura Didactica şi Pedagogica, 1962, p. 76.

[12] Maria Cvasnîi Cătănescu, *Limba română. Origini şi dezvoltare*, Bucureşti, Humanitas, 1996, p. 68-69.

- → biserică: *duh, arhanghel, rai, iad, evanghelie, icoană, mucenic, molitvă, monah, pomană, pravilă, prapur, schit, sfânt, smirnă, troiță, utrenie, vecernie;*
- → noțiuni abstracte: *duh, milă, muncă, noroc, nevoie, silă, taină, trudă;*
- → verbe: *citi, clădi, dărui, dovedi, hrăni, greşi, isprăvi, iubi, izgoni, logodi, lovi, munci, omorî, opri, osândi, osteni, părăsi, plăti, pomeni, porni, primi, privi, sfârşi, trăi, trebui, voi;*
- → adjective: *cârn, drag, lacom, mândru, prost, scump, viteaz, voinic, vrednic, zdravîn, vesel, veşnic.*

Pe lângă influențe lexicale, superstratului slav i se mai atribuie: reintroducerea lui *h*, sunet mut în limba latină, deşi unii lingvişti îl consideră element de substrat, forma de vocativ în *o*, caracteristică sudului României, ca structură formarea numeralului de la 11 la 19, numerele fiind latine[13].

După influența slavă, cea mai importantă numeric, dar fără valoare pentru structura limbii, este turca. Cuvintele de origine turcă sunt mai frecvente în Țara Românească şi Moldova; şi absente în Transilvania, datorită condițiilor istorice. Din limba turcă, româna a împrumutat sufixele – *lic* şi –*giu*; unele cuvinte de uz comun: [14]

- → locuință: *musafir, cerdac, hambar, odaie, tavan, duşumea, iatac, cercevea; cearşaf, macat, lighean, saltea, chibrit;*
- → hrană: *baclava, cafea, caimac, caşcaval, ciulama, ghiveci, iahnie, iaurt, musaca, magiun, pilaf, rachiu, sarma, telemea, tutun; cataif, chiftea, halva, rahat, şerbet, trufanda;*
- → îmbrăcăminte: *basma, borangic, ciorap, dulamă, şalvari, tulpan, chimir, fes, papuc;*
- → floră şi faună: *dovleac, dud, pătlăgea; bostan, fistic, lalea, liliac, cais, nufăr salcâm; bursuc, şalău;*
- → comerț: *chilipir, cântar, dugheană, muşteriu, para, raft, samsar, saftea, tarabă;*
- → meserii: *băcan, boiangiu, cazangiu, cioban;*

---

[13] *Ibidem,* p. 117-118.

[14] Carlo Tagliavini, *Originile limbilor neolatine*, Bucureşti, Editura Științifică şi Enciclopedică, 1977, p. 256.

→ însuşiri omeneşti: *agiamiu, fudul, lichea, pişicher, şiret, tembel, ursuz, zevzec*[15].

Alf Lombard distinge trei fenomene esențiale care caracterizează limba română: continuitatea bimilenară a latinei în Dacia; relatinizarea ei, începând cu secolul al XVIII-lea şi configurarea particulară a vocabularului[16]. Referitor la împrumuturi, Lombard menționează că o particularitate a limbii române este aceea că deşi împrumută un cuvânt nou, păstrează şi cuvântul mai vechi care denumea noțiunea respectivă: *repede-iute-rapid.*[17]

Andrés de Poza, referitor la limbile romanice afirma în lucrarea *De la antigua lengua, poblaciones y comarcas de las Españas, en que de paso se tocan algunas cosas de la Cantabria,* apărută la Bilbao în 1587: „De la lengua latina han resultado las generales que agora se usan en Italia, España, Francia y Vvalachia". Această afirmație a lui Poza poate fi un argument pentru istoria romanității românei. Acelaşi autor afirma într-un rezumat al lucrării în limba latină: „Sic Vvalacchi a Flacco Romani exercit[us] duce dic dicti nunc Rutheniam habent [es] à Septentrione et Danubium à meridie, Latinae adhuc linguae vestigial habent manifesta etsi tam immutata ut cum difficultate Italus Vvalacchum intelligat". Aceste paragrafe constituie dovezi cu importanță majoră pentru istoria cunoaşterii românei în Europa, deoarece româna apare ca o limbă romanică de sine stătătoare, alături de spaniolă, italiană, franceză[18].

Marele slavist Kiparsky, cunoscător al limbii române, afirmă că limba română este cea mai interesantă din Europa, ținând cont de poziția sa stranie[19].

---

[15] Grigore Brâncuş, *Introducere în istoria limbii române I,* ediția a II-a, Bucureşti, Editura Fundației *România de mâine,* 2005, p. 80.
[16] Ileana Oancea, Luminița Panait, *op. cit.*, p. 152.
[17] *Ibidem*, p. 149.
[18] Eugeniu Coşeriu*, Limba română în fața Occidentului*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994, p. 12-13.
[19] Eugeniu Coşeriu, *Limba română – limbă romanică,* în *In memoriam Eugeniu Coşeriu*, Extras din „Fonetică şi Dialectologie, XX-XXI (2001-2002), Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 143.

W. Meyer-Lübke consideră că româna este cea mai autentică între limbile romanice, pentru că s-a dezvoltat într-un mod natural, nefiind constrânsă de la latina clasică, de învățământ lingvistic normativ prin limba literară[20].

O particularitate a limbii române este faptul că regăsim termeni latineşti absenți în idiomuri romanice mai apropiate din punct de vedere geografic, cum sunt italiana sau franceza, dar, prezenți în spaniolă. Explicația este următoarea: Italia şi Galia au fost provincii centrale, deci inovatoare în materie de limbă, iar aceste inovații nu ajuns la teritoriile îndepărtate. Teritoriile unde s-au format româna şi spaniola au fost teritorii periferice, situate la distanțe mari de centrul Imperiului şi separate de acesta de alte provincii[21].

Bibliografie

BRÂNCUŞ, Grigore, *Introducere în istoria limbii române*, Bucureşti, Editura Fundației România de Mâine, 2005.

COŞERIU, Eugeniu, *Limba română în fața Occidentului*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994.

COŞERIU, Eugeniu, *Limba română – limbă romanică*, în *In memoriam Eugeniu Coşeriu*, Extras din „Fonetică şi Dialectologie”, XX-XXI (2001-2002), Bucureşti, Editura Academiei Române.

CVASNÎI-CĂTĂNESCU, Maria, *Limba română, origini şi dezvoltare*, Bucureşti, Humanitas, 1996.

IORDAN, Iorgu, MANOLIU, Maria, *Introducere în lingvistica romanică*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1965.

OANCEA, Ileana, PANAIT, Luminița, *Schiță de istorie a romanității*, Timişoara, Excelsior Art, 2002.

POALELUNGI, Gheorghe, *Istoria limbii române.* Vol I Gramatică istorică şi dialectologie, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1962.

PUŞCARIU, Sextil *Limba română,* Vol.I. *Privire Generală, prefață de G. Istrate, note, bibliografie de Ilie Dan,* Bucureşti, Editura Minerva, 1976.

REINHEIMER RÎPEANU, Sanda, *Lingvistică romanică. Lexic-Fonetică-Morfologie*, Bucureşti, Editura All, 2001.

---

[20] *Ibidem,* p. 147.

[21] Iorgu Iordan, Maria Manoliu, *op. cit.,* p. 252.

ROSETTI, Al., *Istoria limbii române I De la origini până în secolul al XVII-lea*, ediția a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1978.
TAGLIAVINI, Carlo, *Originile limbilor neolatine*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1977.

ABOUT THE ORIGINS THE ROMANIAN LEXICON

Abstract

Keywords: *aboriginal, Latin, origin, Romanian, Slavic*

In this article we intend to do a review regarding the history of the lexicon of the Romanian language and observe in what measure the nations who passed through our country left footprints into our language. It is known that the Romanian is a romance language, but as any other languages that have particularities, Romanian too has differences and distinguishes itself from the other languages that resulted from Latin. And, evidently, these differences have something to do with the nations who lived in the present territory of Romania. That's why we intend to present in this article the nations which left footprints into the Romanian lexicon, regardless of the time they lived in this country. We will classify the vocabulary by keeping in mind the types of the linguistic layer: substratum, superstratum and adstratum.

MODUL INFINITIV ÎN LIMBA SPANIOLĂ: PRIVIRE ISTORICĂ

RALUCA ARIANNA VÎLCEANU
Universitatea de Vest din Timişoara

Cuvinte cheie: *conjugare, infinitiv, valoare nominală, perspectivă istorică, modificare fonetică*

Cu mai bine de jumătate de secol în urmă, A. M. Badía Margarit, şef de catedră la Universitatea din Barcelona, în prefaţa la prima ediţie a lucrării lui José Roca Pons *Introducción a la gramática* (Editura Teide, Barcelona, 1960), considera ca fiind necesară în literatura de specialitate a limbii spaniole o carte de referinţă, menită "să ne facă cunoscute tendinţele dominante în lingvistica modernă".

La începutul secolului al XIX-lea, pentru că singurul mod de studiere a limbii acceptat era cel evolutiv, datorită faptului că metodele folosite în ştiinţele naturale se aplicau şi lingvisticii, are loc o reacţie împotriva exclusivismelor gramaticii istorice, sub diferite forme. Astfel, dialectologia, cu informaţii despre dialectele locale, era adesea în opoziţie cu pretinsa rigiditate a regulilor fonetice, idealism în studierea limbii, care, considerând orice act de expresie idiomatică drept o creaţie, tindea să confunde limba cu literatura şi cu ideologiile moderne, datorate, în mare parte, marelui lingvist genevez Ferdinand de Saussure.

Pornind de la conceptul saussurean al semnului lingvistic, Bally (Bally 1944) a încercat să revizuiască valoarea termenilor *analiză* şi *sinteză* pentru a le reda valoarea lor justă. Tendinţele analitice şi sintetice trebuie privite din perspectivă istorică, ştiut fiind faptul că în cadrul sistemului verbal indoeuropean conjugarea latină dobândise caracteristici puternic diferenţiate. Latina pretindea stabilirea unor

relații de tip temporal, ceea ce a făcut ca aspectul, cu multiplele sale implicații subiective față de un sistem bazat pe calitatea acțiunii, să lase loc unor opoziții mai simple: prezent / non prezent. De această dualitate se ocupă Manuel Alvar si Bernard Pottier (Alvar, Pottier 1983:151-210) arătând că trecutul avea relevanță pentru că era o experiență care se dovedise, pe când viitorul cerea un maxim de abstracție, capacitatea de a presupune ceea ce părea a nu fi existat. Aşadar, prezentul sau trecutul s-ar fi menținut ca forme virtuale, iar viitorul s-ar fi simțit ca o necesitate de a actualiza ceea ce se dorea sau se credea a fi existat într-un timp necunoscut; numai aşa se poate explica faptul că în unele limbi, de exemplu în catalană, trecutul să se exprime la fel ca în altele, cum ar fi retoromana. În latină, ideea temporală se fundamenta pe două sisteme foarte importante: cel al prezentului şi cel al trecutului, idee concomitentă cu alta, aspectuală: acțiune neterminată (*infectum*) şi acțiune terminată (*perfectum*). Limbile romanice au reținut multe aspecte din indoeuropeană; astfel, în latina târzie a reapărut ideea aspectului, ideea acțiunii trecute şi terminate, dar cu rezultate în momentul vorbirii. Astfel, forma *habeo* + participiu perfect a ajuns să exprime o acțiune perfectivă (*he escrito*), deşi sintagma *habeo scriptum* = *tengo escrito*. Dar *habeo scriptum* şi *scripsi* ajung să aibă semnificații apropiate. Pentru a le menține independența, *scripsi* s-a păstrat cu valoarea sa absolută de trecut, iar *habeo scriptum* s-a nuanțat ca un trecut perfect, cu rezultate asupra prezentului, obținându-se, astfel, toate formele compuse, *habeo + participiu* reuşind să se impună, situație clar evidențiată la autorii clasici (Lucot 1940: 247-249).

Realizându-se, aşadar, o conjugare mult mai complexă decât cea latină, dar mai puțin coerentă, s-a ajuns la generalizarea perifrazei prin substituirea formelor analitice. Tobler, cu un secol în urmă, a arătat cele trei posibilități, în conjugare, ale latinei populare: evoluție fonetică asupra modalităților romanice, construcții analogice şi formațiuni independente (Tobler 1875: 20), noua structură a sistemului verbal romanic conducând la afirmația lui Nebrija că cea mai mare dificultate a gramaticii spaniole, dar şi a altor limbi, mai ales a celei greceşti şi a celei latine, rămâne conjugarea verbului, trecerea lui prin toate modurile, timpurile, numerele şi persoanele.

Tendințele analitice şi sintetice converg; pierzându-se o bună parte a conjugării latine, la fel ca în flexiunea nominală, a fost necesar să se recurgă la perifraze, care să substituie elementele pe cale de dispariție. Limba a tins să le refacă, şi cele două tendințe subzistă şi azi (*soy amado* = sunt iubit şi *amaré* = voi iubi). Limba spaniolă a resimțit necesitatea substituirii elementelor nefolositoare. Astfel, diateza pasivă s-a substituit prin construcția participiului pasiv + *esse* sau prin altele active sau impersonale; de asemenea, timpurile perfecte au fost substituite prin combinații cu *habeo*, iar viitorul indicativului – printr-o serie de sintagme. Infinitivul trecut şi cele două supine au dispărut în timp, fără a mai fi înlocuite.

Verbele deponente, aşa cum se ştie, sunt verbe cu înțeles mediu sau activ, dar ale căror desinențe sunt cele ale diatezei pasive. Sunt cunoscuți autorii care au transformat în active verbele deponente, limba folosită de ei apropiindu-se de cea a poporului, ca în cazul lui Plaut sau Petronius.

În limba spaniolă verbele deponente au dispărut ori s-au încorporat primei sau celei de-a treia conjugări, de acord cu cea care ar fi fost forma activă a infinitivului. „Deponenții" au dispărut, ca în cazul lui *contionor* sau *gratulor*, ori s-au încorporat, ca în cazul *cavillor, consolor, interpretor* etc., care au trecut în *cavilar, consolar, interpretar*, în timp ce *sequor* devenea *sequir*.

Ceea ce caracterizează verbul este posesia unor morfeme extinse, capabile nu doar pentru o sintagmă (lexema + morfema intensa), ci şi pentru o legătură sau o propoziție. Astfel sunt specific verbale morfemele mod – temporal, care caracterizează propoziții întregi, iar în cazul *consecutio temporum* chiar şi mai multe, şi cele de persoană, care caracterizează propoziția întreagă. Aşadar, dacă lipsesc morfemele extinse, verbul nu mai funcționează ca atare, ci este în întregime identic substantivului. Este situația infinitivului care, dacă se nominalizează, cere gen masculin şi poate avea alternanța de număr: sg. „el hablar", pl. „los hablares".

O discuție separată, din perspectivă istorică, trebuie făcută în legătură cu acel *r* al infinitivului. În lucrarea *Diálogo de la lengua*, Marcio se întreba cum este corect: *dezirlo, hacerlo*, în maniera lui Valdés, sau *dezillo* şi *hazello*, după alții. Acest *r* este păstrat de autor,

cum spune el, „pentru a se bucura mai mult”. Dar *r* fusese asimilat mult mai înainte, încă la curtea Împăratului, în *Sonetos, Canciones* etc. Se scria *querello, hazello, havello, dezillo, sufrillo, considerallo*. În antologia lui José Francisco Pastor (Pastor 1929) se poate observa că schimbul cu *–rl* este predominant la scriitorul Malón de Chaide, pe când la scriitorul Ambrosio de Morales există alternanța *rl – ll*, această formă predominant plină, cu asimilare şi conservare, ce va ajunge până la Luis Cabrera de Córdoba, istoricul lui Felipe II, care scrie *asoldallas* şi *saberlo*. În aceeaşi perioadă însă, la sfârşitul secolului al XVI-lea şi începutul secolului al XVII-lea, au fost scriitori (Antonio de Torquemada, Francisco de Medina din Sevilla, Cristóbal de Fonseca din Toledo, Correas) care au continuat să prefere *ll*. De exemplu, Correas scrie în *La tabla de Kebes* (1630) *tenello* (p.106*), desestimallas* (p.109). Astăzi sunt puține situațiile cu acest *ll* în apusul peninsular sau în Murcia, în Andalucia găsindu-se doar în punctele de sud ale Cordobei şi în alte părți de pe lângă Jaén, iar din Canare şi, se pare, şi din spaniola din America, a dispărut. În Evul Mediu, schimbarea –rl > ll a avut loc în Aleixandre, în Berceo şi în Arcipreste de Hita: *astragallos, tragallos, dexallo* etc. A. Alonso şi R. Lida (Alonso, Lida 1945: 338) abordează metateza, adică modificarea fonetică produsă prin schimbarea locului sunetelor sau al silabelor dintr-un cuvânt, inclusiv aspirația, asimilarea şi pierderea lui *r*, astfel încât se poate arăta siguranța pronunției palatale a grupului asimilat, demonstrându-se aceasta prin rime ca *vocealla, - falla, - agalla, - batalla*. Rezultatele sunt de natură fonetică şi afectează, de regulă, dialectele.

Ralph Penny, în *Gramática histórica del español* (Penny 1993: 213), observă că „asimilarea sporadică medievală între *r* final al infinitivului şi *l* al pronumelui enclitic (perder + lo > perdello) a fost foarte frecventă în vorbirea elegantă din secolele XVI – XVII, dar nu a mai fost întrebuințată după această perioadă. De altfel, infinitivul a suferit schimbări foarte puține, vocala infinitivului în *–ar* şi *–er* menținându-se în timpul evoluției.

Paradigmele verbale, prin evoluția fonetică a sunetelor latine, au suferit schimbări în consonantele rădăcinii, acționând, mai ales, asupra verbelor care exprimă începutul unei acțiuni – verbe incoative. În toate

limbile romanice, incoativele şi-au păstrat vitalitatea. Şi în spaniolă au fost destule verbe ce s-au format cu sufixul *–ecer*: *meçer* sau *mesçer* (<*miscere*) care s-a conjugat *mezca* sau *mesca,* de la Fuero Juzgo până la Hermosilla, în secolul al XVIII-lea, şi care continuă să se folosească aşa în Mexic, Argentina, Chile, Costa Rica, Santo Domingo. În ceea ce priveşte iudeo-spaniola, în Monastir „verbele incoative urmează conjugarea regulată: *aburriser, aburresu, cuniser, cunescu, miriser, miresu, uvidiser, uvidesu*". (Luria 1930: 173-174).

Nu au avut nici o importanță pentru evoluția romanică verbele latine cu sufixare nazală, pentru că problema nu este de natură morfologică, ci fonetică, paradigma verbală restructurându-se pornind de la un fapt fonetic limitat.

Antonio de Nebrija (Nebrija 1989: 270) împarte conjugările verbului în trei: prima, al cărei infinitiv prezent se termină în *ar (amar, enseñar),* cea de-a doua cu terminația în *er (leer, correr)* şi cea de-a treia, cu terminația în *ir (oir, vivir)*. Menționând formarea infinitivului din forma persoanei întâi singular a indicativului prezent, exemplifică şi trecutul infinitivului (*aver amado, ave leido, aver oido*), iar viitorul infinitivului „semnifică speranță sau deliberare a prezentului acelui infinitiv (*espero amar, pienso leer*).

Infinitivul pierde ca formă *l-*, dar această pierdere nu se generalizează, căci şi azi durează în munții din Leon şi Riagoza. Dispare în unele dialecte: andaluz, aragones înalt, iar în altele se asimilează la începutul encliticului pronumelui personal *l-, s-: vedallo, marchase*.

Conjugarea *–are*, din cele patru conjugări latine, era cea mai bogată şi continuă să fie în romanică, după cum remarcă R. Menéndez Pidal în *Manual de gramática histórica española*. (Menéndez Pidal 1989). Limba spaniolă rămâne izolată, cu câteva excepții (cazuri comune romanice, precum *torre-re – turrar* „a prăji", *minuere – menguar* „a descreşte", „a scădea", *fidere – fiar* „a garanta, a încredința"), pentru că nu s-a îmbogățit cu verbe ale altor conjugări latine. În această conjugare au intrat verbe de origine germanică (*trotten – trotar* „a merge la trap") şi tot în *–are* s-au format şi continuă să se formeze noi verbe, astfel că aceasta este o conjugare prolifică prin definiție.

Conjugările *–ēre* şi *ere* – au însă un alt statut. Deja în latină se observă o încetineală, o şovăire la unele verbe: *olere, fulgere, stridere* şi unii romanişti pun în discuție această trecere la *sapére, cadére, caére, potére*. Dar latina vulgară din Spania, cu exceptția Cataluniei, verifică fuziunea celor două conjugări. Conjugarea în discuție nu a adoptat verbe de la celelalte; chiar a pierdut unele, care au trecut în număr mic la conjugarea *–are* şi în număr mare la conjugarea *–ire*. Deşi considerată productivă în perioada primitivă a limbii, astăzi şi-a pierdut această caracteristică.

Conjugarea *–ire*, în schimb, este a doua după conjugarea *–are*, ca bogăție. Autorii latini s-au ocupat de anumite confuzii, oferind exemple: *fugire* în loc de *fugĕre*, *cupire* în loc de *cupĕre*, *parire* în loc de *parĕre*, *moriri* în loc de *mori*, ceea ce romanicii spun *huir* „a fugi”, *parir* „a naşte”, *morir* „a muri”. În limba spaniolă se spune *sacudir* „a scutura” în loc de *succŭtio, recibir* „a primi” în loc de *recipĕre, reír* „a râde” în loc de *rideo* etc. Această conjugare poartă iot, şi, fără asemănarea *l*-ului în hiat, care sună în latina vulgară ca iot, trec alte verbe ale conjugării *–ire*, ca, de exemplu *suferre*, care în latina vulgară devenea *sufferio, sufferire*, în catalană devine *sufrir* „a suferi”; de asemena *dicĕre* în *decir* „a spune”, *petĕre* în *pedir* „a cere”. R. Menéndez Pidal aduce în discuție şi alte exemple pentru această conjugare, concluzând că îmbogățirea a avut loc în perioada veche a limbii spaniole iar azi nu se mai îmbogățeşte cu alte verbe pentru că, la verbele din exprimarea cultă, literară, se transformă conjugarea *–ere* în *–ir*.

Tomas A. Lathrop, abordând aceeaşi problematică a conjugărilor arată că „majoritatea infinitivelor din latina vulgară au trecut în spaniolă cu puține modificări”. (Lathrop 1984: 157). Astfel infinitivele în *–are* au trecut fără probleme din latina vulgară în spaniolă:

clamare > *llamar* „a chema”
coll(o)care > *colgar* „a agăța”
fab(u)lare > *hablar* „a vorbi”
lavare > *lavar* „a spăla”
lucrare > *lograr* „a obține”
mutare > *mudar* „a muta”
nom(i)nare > *nombrar* „a numi”

Verbele în *–ar* sunt cele mai numeroase în spaniolă. Chiar şi verbele noi, introduse nu de mult în limba spaniolă, toate sunt verbe în *–ar*, fie că sunt derivate din adjective sau din substantive, fie că sunt creații noi: *fotografiar* „a fotografia”, *mejorar* „a îmbunătății”, *telefonear* „a telefona”.

La fel de simplu au trecut şi infinitivele în *–ere* din latina vulgară în limba spaniolă. Exemplele alese sunt din conjugarea a II-a (-ēre) din latina clasică, din conjugarea a III-a (*fácĕre, pónĕre, sápĕre, véndĕre*), câteva incoative din latina vulgară care derivă din infinitive clasice care nu sunt incoative (*carēre, parēre*) şi infinitivul din latina vulgară *pótere*, care l-a înlocuit pe cel regulat şi clasic *posse*:

bibére (LC[1] *bibĕre) > beber* „a bea”
comedére (LC cumédĕre) > comer „a mânca”
facére (LC fácĕre) > hacer „a face”
legére (LC légĕre) > leer „a citi”
ponére (LC pónĕre) > poner „a pune”
sapére (LC sápĕre) > saber „a şti”
vidére > ver „a vedea”

Éssere este infinitivul din latina vulgară care l-a înlocuit pe latinescul clasic *esse*. Acesta nu a trecut în limba spaniolă; spaniolul *ser* este derivat din latinescul clasic *sectēre* „sentarse” (a se aşeza).

Trebuie să menționăm faptul că în limba spaniolă au rămas două resturi ale infinitivelor în *–ĕre* din latina clasică. *Fácere* şi *dícĕre* au o evoluție dublă. Pe de-o parte au schimbat conjugarea şi au dat naştere în spaniola veche verbelor *fazer* şi *dizer*. Pe de altă parte, şi-au menținut accentul din latina clasică şi au evoluat astfel:

fácere > fac're > faire > fer
fá(ce)re > fare > sp. veche far > dialectal har
dícere > díc're > dire > dir

Din aceste infinitive derivă timpurile viitorului şi ale condiționa-lului în spaniolă: *har – é* (voi face); *dir – ía* (aş spune). Trebuie adăugat faptul că posibilele evoluții au făcut, în continuare, obiectul unor numeroase discuții. Se poate vorbi, la un moment dat, de grupuri de tip *fac're* sau *dic're*, care au produs iotacizarea consoanei *c*.

---

[1] Pentru Latina clasică folosim sigla LC.

Infinitivele în *–ire* din latina vulgară au trecut şi ele intacte în limba spaniolă. În această categorie intră infinitivele din latina vulgară, provenite din conjugarea a III-a în *į* din latina clasică, infinitivele care derivă din conjugarea a II-a din latina clasică, precum şi *sequire*, care era deponent în latina clasică, aşa cum reiese din exemplele următoare:

audire > *oír* „a auzi”
dormire > *dormir* „a dormi”
fugire (LC fúgĕre) > *huir* „a fugi”
lucire (LC lucēre) > *lucir* „a luci”
partire > *partir* „a pleca”
recipíre (LC recipĕre) > *recibir* „a primi”
ridire (LC ridēre) > *reír* „a râde”
sentire > *sentir* „a simți”
sequire (LC séqui) > *seguir* „a urma”
servire > *servir* „a servi”
venire > *venir* „a veni”

Acestora li s-au adăugat alte infinitive de conjugarea a III-a din latina clasică, Thomas A. Lathrop (Lathrop 1984: 159) menționându-le cu specificația că motivele includerii lor în această categorie sunt neclare:

LC cĭngĕre > *sp. ceñir* „a strânge”
LC rĭngĕre > *sp. reñir* „a certa”
LC spárgĕre > *sp. esparcir* „a împrăştia”

Infinitivele în *–ĕre* care aveau vocala *i* în rădăcină au trecut şi ele la grupul de verbe în *–ir* în limba spaniolă, câteodată cu disimilare vocalică:

LC dícĕre > *LV*[2] *dicire* > *sp. decir* „a spune”
LC frigĕre > *LV frigire* > *sp. freír* „a frige”
LC scribĕre > *sp. escribir* „a scrie”
LC vivĕre > *sp. vivir* „a trăi”

Latinescul clasic *pétĕre* prezintă o situație interesantă; avea două timpuri de perfect, unul aparținând verbelor conjugării în *–ire (petivi)* şi altul aparținând verbelor conjugării în *–ĕre (pétui)*. Aceasta,

---

[2] Pentru latina vulgară folosim sigla LV.

probabil, datorită perfectului în *–ire*, căci restul formelor corespund verbelor din această conjugare, iar în limba spaniolă el are infinitivul *pedir* „a cere”.

La sfârşitul secolului trecut, în deceniul al nouălea, Vicente Salvá precizează că a lăsat „să se înțeleagă că nici una din cele patru terminații ale modului infinitiv [...] nu au timp, persoană şi număr. Încep să le dea o semnificație de timp verbele auxiliare puse la infinitiv, după cum se vede la *haber amado, haber de amar, estando amado, habiendo amado, habiendo de amar*. Dar vor apărea foarte clar timpul, persoana şi numărul în momentul în care spunem *hube amado, eres amante, estáis amando* etc, cazuri în care verbul determinant fixează semnificația vagă a infinitivului.” (Salvá 1988: 401).

Dar, pentru că infinitivul are o dublă valoare, el poate funcționa şi ca substantiv, şi ca verb. Îi este caracteristică limbii spaniole uşurința cu care „substantivizează” infinitivele. Se diferențiază de limba franceză prin faptul că, în ciuda acestei substantivizări, infinitivele în limba spaniolă nu-şi pierd în întregime caracterul verbal şi pot fi însoțite chiar de adverbe. M. Criado de Val (Criado de Val 1952) aduce în discuție, pe această temă, exemple interesante nu doar din limbile spaniolă şi franceză, dar şi din limba engleză. Cu valoare de verb, infinitivul este însoțit de articolul masculin singular *el*: *el vivir enteramente solo* „a trăi total singur”.

Considerat verb, infinitivul nu este atât de folosit în limba spaniolă pe cât este în franceză, unde înlocuieşte foarte des celelalte forme verbale ale indicativului şi ale conjunctivului. De exemplu:

„Le ruego que *venga.*” (conjunctiv prezent), în franceză „Je lui demande de *venir*.” (infinitiv). În limba engleză transformarea infinitivului în substantiv este foarte uşoară şi nu necesită schimbări morfologice. Se poate traduce prin multe forme spaniole la indicativ şi conjunctiv. De exemplu:

În engleză: „We expect them *to arrive* tomorrow.” (infinitiv)

În spaniolă: „Esperamos que *lleguen* mañana.” (conjunctiv prezent)

Formă modală nepersonală, infinitivul, denumit şi „derivat verbal”, formă nominală sau verboid, este separat, alături de gerunziu

şi participiu, de celelalte forme ale verbului de către unii gramaticieni, care îl consideră subclasă specială a substantivului. Infinitivul reprezintă centrul sau parte a unei fraze, presupunând şi atrăgând complemente specifice verbului, ceea ce „justifică faptul că el nu se poate separa de celelalte forme verbale”. (Alcina, Blecua 1994: 740).

Se poate conchide că o dificultate, nu doar a limbii spaniole, rămâne conjugarea verbului la toate modurile, timpurile, numerele şi persoanele. Limba spaniolă a resimțit necesitatea substituirii elementelor nefolositoare, motiv pentru care s-au făcut referiri la substituirea diatezei pasive, a timpurilor perfecte sau a viitorului indicativ, la dispariția infinitivului trecut şi a celor două supine, a verbelor deponente; rămâne caracteristic verbului posesia unor morfeme extinse, recurgerea la perifraze, ceea ce îi dă infinitivului spaniol valoare nominală. Dacă s-a stăruit asupra evoluției acelui *„r”* al infinitivului, din perspectivă istorică, nu s-a făcut doar pentru a ilustra o problemă de natură fonetică în paradigma verbală, ci şi pentru a da o imagine diacronică conjugărilor verbului din limba spaniolă, posibilele evoluții ale acestora suscitând, de-a lungul timpului, numeroase discuții.

Referințe bibliografice

Alcina Franch, Juan şi Blecua, J. M. 1994: *Gramática española,* ediția a 9-a, Barcelona, Editura Ariel.

Alonso, A. şi Lida, R. 1945: *Geografía fonética de –l y –r implosivas en español,* RFE, VII.

Alvar, Manuel şi Pottier, Bernard 1983: *Morfología histórica del español*, Madrid, Editura Gredos.

Bally,Charles1944: *Linguistique générale et linguistique française*, Berna.

Criado de Val, Manuel 1952: *Síntesis de morfología española*, Madrid.

Lathrop, A. Thomas 1984: *Curso de gramática histórica española,* con colaboración de Juan Gutierrez Cuadrado, Barcelona, Editura Ariel.

Lucot, R. 1940: *Remarque sur l'emploi de "habeo" avec le participe en "to*", Mel.Ernout.

Luria,A. 1930: *Study of the Monastir Dialect*, New York.

Menéndez Pidal, R. 1989: *Manual de gramática histórica española,* vigésima edición, Madrid, Editura Espasa-Calpe.

Nebrija,A. de 1989: *Gramática de la lengua castellana*, Estudio y edición Antonio Quilis, Editura Centro de Estudios Ramón Areces.
Pastor,J. F. 1929: *Las apologías de la lengua castellana en el siglo de oro,* Madrid, Compañía iberoamericana de publicaciones.
Penny, Ralph 1993: *Gramática histórica del español,* Barcelona, Editura Ariel.
Roca Pons, José 1973: *Introducción a la gramática*, Barcelona, Editura Teide.
Salvá,Vicente 1988: *Gramática de la lengua castellana según ahora se habla*, I, Madrid, Editura Arco Libros.
Tobler 1875: *Darstellung der lateinischen Konjugation und ihrer romanichen Gestaltung,* Zürich.
Valdés,Juan de 1953: *Diálogo de la lengua*, Madrid, Editura Espasa-Calpe.

THE INFINITIVE IN SPANISH: HISTORICAL REVIEW

Abstract

Keywords: *conjugation, infinitive, nominal value, historical perspective, phonetic modification*

The greatest difficulty in Spanish Grammar, but also in other languages, remains the conjugation of the verb, its transition through all modes, tenses, numbers and persons. Losing much of the Latin conjugation, as in the nominal flexion, the Spanish language felt the necessity of replacing the useless elements: substitution of the passive voice, of the perfect tenses or the future indicative, the disappearance of the past infinitive and the two supine, of the deponent; it remains characteristic for the verb the possession of some extended morphemes, the use of periphrases, which offers nominal value to the Spanish infinitive. The focus will be on the evolution of the “r” consonant of the infinitive, from historical perspective, not only to illustrate a phonetical problem in the verbal paradigm, but also to offer a diachronic image to the conjugation of the Spanish verb, the possible evolutions of those stirring up numerous discussion throughout the years.

ASPECTUL VERBAL ÎN OPINIA VALERIEI GUȚU ROMALO

ANCA PETRESCU
„Palatul copiilor”, Arad

Cuvinte-cheie: *gramatică, lexic, aspect, timp, aspectualitate*

Asupra aspectului verbal s-a pronunțat Valeria Guțu Romalo în articolul *Semiauxiliare de aspect?*, „Limba Română”, 1961, nr. 1, p. 3-16. Întrucât studiul Valeriei Guțu Romalo a avut un impact deosebit în abordarea problemei aspectului în gramaticile românești, dar și în articolele scrise pe această temă, considerăm necesar a-l relua în considerare.

Cronologic, cercetarea Valeriei Guțu Romalo vine după aticolul lui Gh. Nedioglu și după studiile lui C. Poghirc, G. Ivănescu, Gh. Bolocan și Al. Zacordoneț (pe care nu-l citează), după ediția întâi a GA, 1954, dar înaintea ediției a doua, din 1963, la care însă nu a colaborat. După ce arată, extrem de succint, că în lucrările amintite, dar și în altele „mai recente”, observațiile autorilor „se opresc asupra unui număr destul de restrâns de verbe din cele care pot fi folosite pentru a pune în evidență gradul de desfășurare a acțiunii”, cum ar fi *a începe, a apuca, a prinde* etc., Valeria Guțu Romalo își propune „să treacă în revistă un număr destul de mare de construcții capabile de a exprima în limba română ideea de aspect, pentru a pune în lumină bogăția și varietatea lor și pentru a permite unele concluzii referitoare la natura și rolul verbelor care exprimă în cadrul acestor construcții aspectul și sunt numite în unele din lucrările citate semiauxiliare” (Guțu Romalo 1961: 3). Aceste verbe se pot grupa „după nuanța aspectului pe care o exprimă”.

• ***Începutul acțiunii*** se exprimă prin:

a începe, „cel mai întrebuințat dintre verbele capabile să exprime aspectul incoativ” și care apare în mai multe tipuri de construcții, precum:

***a începe* + infinitiv:**

Începură a se veseli. (Coresi, C_2, 21)
Începu a plânge cu foc. Basme (Ispirescu), 20.
Umbra celor nefăcute nu-ncepuse a se desface. (Eminescu)
De departe Moș-Vârlan începu a-l chiui. (Sadoveanu)

***a începe* + conjunctiv:**

Nică începe să mă asculte. (Creangă)
Începu să-i tâcâie inima. Basme (Ispirescu), 20.
Herdelea începu să vorbească. (Rebreanu)
Încep, ca să zic așa, să te văd. (Arghezi)

***a începe* + de + un verb la același mod și timp:**

Trei dește-n gură că punea / Și-ncepea dă șuera [Poezie populară].

***a începe* „însoțit de un substantiv subiect sau complement direct”:**

Acum începe vânzarea. (Sadoveanu)
Am început săpăturile între nuci. Idem.

Construcția cu infinitivul este cea mai veche, ea fiind predominantă în textele din sec olul al XVI-lea și, în general, în textele vechi. Ea va fi concurată în secolele următoare de cea cu conjunctivul, care reflectă tendința limbii române de a înlocui, în diferite situații, infinitivul cu conjunctivul. Această înlocuire este mai puțin frecventă în regiuni mai conservatoare precum Moldova ori Țara Oașului în Transilvania. De pe la mijlocul secolului al XIX-lea, se constată o revenire a construcției cu infinitivul datorită influenței franceze. În limba populară, construcția cu infinitivul este frecventă în Moldova, pe când în graiurile muntenești predomină construcția cu conjunctivul. Cea mai puțin utilizată este construcția cu prepoziția *de* (Guțu Romalo 1961: 4-5).

a prinde „pare a se construi aproape exclusiv cu infinitivul”:

Ileana Sinziana ... prinse a certa pe neguțător. Basme (Ispirescu)

*Petre Petre prinse a se neliniști, a se roși și a mormăi. (*Rebreanu)

Cân văzui că nu mai ninge / Prinsei armele a strânge. (Poezie populară)

Construcția este specifică limbii populare și este atestată în toate regiunile.

a se pune este folosit tot în limba populară și apare în următoarele construcții:

a se pune **+ conjunctivul:**

Se puse deci să se hodinească. Basme (Reteganul)

Doisprăzece cârjalii turci... s-a pus să spargă ușile zăvorâte. (Vlașca)

*S-a pus să mănânce și el ceva. (*Creangă)

a se pune **+ infinitiv**, „construcție foarte rară”:

Făcu un foc mare și se puse a se odihni. Basme (Ispirescu)

a se pune **+ supin:**

Și ne punem, dragă Doamne, la învățat. (Creangă)

a se pune **+ de (și) + verb la același mod și timp:**

Și aceea s-au pus de o au dres și o au grijit de tot. (R. Greceanu, Cr.)

Domnul, după ce omorî pe pădurar, se puse și bătu și pe muierea lui. Basme (Reteganul)

a se pune **+ substantiv** (circumstanțial prepozițional); construcție identică cu cea a lui *a începe* (v. *supra*):

Săracul se puse pe gânduri și tot ofta. Basme (Ispirescu)

a (se) porni apare în construcții cu:

***infinitivul*:**

Spre București a merge s-au pornit. (R. Greceanu, Cr).

Dinspre han porniră a-mi răspunde chiuituri prelungi. (Sadoveanu)

***conjunctivul*:**

Țăranii... porniră din nou să țipe. (Rebreanu)

substantiv **în acuzativ cu sau fără prepoziție:**

Cân pornisă turcu cu război. (Ialomița)

Noi pornisem război împotriva istoriilor de pe ceea lume. (Sadoveanu)

În textele vechi predomină construcția cu infinitivul. La scriitorii moderni, cei moldoveni preferă infinitivul, iar cei munteni, conjunctivul. În plus, în limba modernă *a porni* se întâlnește mai frecvent la diateza activă, pe când în textele vechi predomină construcția cu reflexivul (Guțu Romalo 1961: 6-7).

a se apuca apare în construcții cu:

***infinitivul*:**

Apucatu-m-am și eu pre urmă a tuturor a scrie aceste povești. (Gr. Ureche)

conjunctivul:

Socoti... să se apuce să facă și vreun lucru bun. (Gr. Ureche)

Ne-apucăm să studiem. (M. Preda)

supinul, construcție destul de frecventă:

S-apucă de făcut bucate. (Creangă)

a se apuca **+ alt verb într-o construcție coordonatoare** (rar):

Apucă-te, Crîncule, iar și-ți caută nevasta. Basme (Reteganul)

Iar dacă s-au înmulțit... se apuca de prăda și jecuia. (Gr. Ureche)

Haide, apucă-te de-ți fă părul. (Alecsandri)

a se apuca **+ substantiv subiect sau complement:**

Să se apuce de lucrul caselor să le facă. (R. Greceanu)

O apucă un plâns de jale. (Alecsandri)

*M-a apucat așa o sfâșiere la inimă. (*Sadoveanu)

O întrebuințare redusă au verbele momentane ***a bufni, a izbucni, a podidi*** etc. Ele intră în combinații cu verbe și substantive alcătuind construcții care indică începutul acțiunii:

Copila părintelui... o bufnit de râs. (Creangă)

Avocatul izbucni în râs. (Sadoveanu)

Plânsul... o podidi iarăși. (Rebreanu)

Noi atunci am pârlit-o la fugă. (Creangă)

Verbele ***a purcede, a se scula, a se ridica***, însoțite de verbe ale mișcării, exprimă, în textele vechi, începutul acțiunii:

Spre Giurgiu au purces a merge. (R. Greceanu)

Apoi s-au sculat seraschierul de s-au dus la atac. (*Ibid.*)

Domnul să se râdice să meargă lângă dânșii. (*Ibid.*)

Îmbinarea ***a se lua și a se duce***, frecventă în limba populară, are și ea valoare incoativă:

După aia s-au luat și s-au dus în târg. (Transilvania)

Ipate și cu Chirică se iau și se duc la horă în sat. (Creangă)

Verbul ***a se lua*** se poate cupla și cu alte verbe, dar mult mai rar:

Se ia Călin Nebunul și intră. (Eminescu)

Și așa, Sfânta Duminecă se ie și se întoarnă singură acasă. (Creangă)

În limba veche, valoare incoativă are și locuțiunea **a da dosul:**

A dat dosul a fugi. (Gr. Ureche)

Oastea ungurească au dat dosul a fugi. (R. Greceanu) (Guțu Romalo 1961: 8-9)

• ***Durata acțiunii***, „desfășurarea ei neîntreruptă" se exprimă prin verbe ca:

***a urma, a continua*:**

Iar în partea cealaltă de baltă, a urmat a șopti Culai, ... au clocit... gâște sălbatice. (Sadoveanu)

Lăutarii continuară a cânta un răstimp. (Rebreanu)

Țugurlan continua să tacă. (M. Preda)

Verbele care exprimă durata se pot combina și cu substantive:

Își urma cu liniște reparația unui colțun. (Sadoveanu)

Omul își urma munca începută. (*Ibid.*)

a sta + **alt verb***:*

E fariseiulu sta așa, întru elu și se ruga. (Coresi, C_2, 11)

Stau câteodată și-mi aduc aminte. (Creangă)

Stam și mă gândeam și am băut tutun. (M. Preda) (Guțu Romalo 1961: 9)

• ***Încheierea unei acțiuni***. Lista verbelor care exprimă acest aspect este mai bogată:

a înceta + **infinitiv** sau **conjunctiv**:

Pe la anul 1821 tunul încetase de-a răsuna în Europa (I. Ghica)

Anghelina nu încetase a zbiera. (Rebreanu)

Niculina nu înceta să se scuze. (Rebreanu)

De-abia atunci a încetat să mă onoreze cu vizitele. (Sadoveanu)

a isprăvi, a sfârși, a mântui, a găta, a termina etc. + **supinul**:

Isprăvirăm de mâncat. (Sadoveanu)

Ș-o liotă de țigani tocmai sfârșea de răstocit o creangă a apei. (Sadoveanu)

Mântuim de băut cana ceea. (Creangă)

Mănâncă, până ce gătesc de mâncat toate cele cinci pâni. (Creangă)

Am terminat de săpat.

Verbele amintite din această categorie se pot construi și cu substantive:

Zăresc... pe Aglaița isprăvindu-și găteala. (Sadoveanu)

Am terminat și noi de sapă și așteptăm. (M. Preda)

a se opri , în aceleași condiții ca celelalte:

Din când în când el se oprea din cântat. (M. Preda)

Aialalți s-au oprit din zbânțuială. (*Ibid.*)

a conteni se construiește mai frecvent cu **substantive** și mai rar cu **infinitivul**:

Inimă, nu conteni cu suspin a te boci. (C. Conachi)

Trupul și viața conteniră. (Sadoveanu)

a ajunge, a apuca, a izbuti etc., cu sensul „a duce la capăt”, „a realiza”, „a reuși”. Se construiesc cu:

***infinitivul*:**

Mama... ajunsese a crede că am să ies un al doilea Cucuzel. (Creangă)

De-abia apucase a ațipi. (Rebreanu)

conjunctivul:

Ajunsese să tremure boierii cei răi și ciocoii. (I. Ghica)

Nici n-apuci să pornești că a și sosit. (Rebreanu)

N-a izbutit să dobândească nici o avansare. (Rebreanu)

Pe baza acestui material, Valeria Guțu Romalo trage o serie de concluzii. Ea constată că cel mai bine reprezentate sunt construcțiile care indică începutul și sfârșitul acțiunii. Prin consecință, mult mai

puține sunt cele care exprimă durata acțiunii verbale. Această diferență cantitativă „s-ar putea explica, poate, având în vedere faptul că sistemul timpurilor cuprinde în limba română un număr destul de mare de forme capabile să exprime durata: prezentul, imperfectul, viitorul, în schimb lipsesc timpurile care să cuprindă în valoarea lor ideea de început sau de încheiere a unui proces. De asemenea, durata cunoaște în limba română și o exprimare sintactică, prin repetiție” (Guțu Romalo 1961: 11).

Există și o diferență de răspândire. Astfel, verbele care arată „gradul de desăvârșire al acțiunii” au o răspândire teritorială restrânsă, dialectală, iar altele apar îndeosebi în textele vechi. În fine, unele par a fi de dată recentă. Toate acestea contribuie la reducerea sinonimiei, ca „fenomen al unui sistem sincronic”.

În ce privește distribuția, unele dintre verbele enumerate, precum *a începe, a prinde, a sfârși,* pot să-și subordoneze „orice verb”, iar altele, ca *a purcede, a bufni, a podidi,* se combină cu verbe „aparținând unei categorii semantice foarte restrânse”.

Din punct de vedere gramatical, „*toate aceste verbe se combină* și cu substantive, nu numai cu verbe, alcătuind construcții cu valoare identică sau foarte apropiată”. La unele verbe se constată o preferință pentru construcția cu substantivul.

Se pot distinge două tipuri structurale: unul *subordonator* : verb + infinitiv, conjunctiv, supin, și unul *coordonator*, în care raportul de coordonare între verbele componente se realizează prin conjuncțiile *și* sau *de*. Relevant este faptul că cele două construcții „nu se repartizează riguros în funcție de nuanța aspectuală pe care o exprimă, nici nu sunt proprii anumitor verbe. Astfel, unele verbe (*a începe, a (se) apuca)* sunt atestate în oricare din construcțiile amintite. Însă, „în linii mari, se poate afirma că în exprimarea ideii de început și de durată a acțiunii predomină construcțiile la care verbul subordonat este la conjunctiv sau la infinitiv, în timp ce construcțiile cu supinul reprezintă mijlocul cel mai răspândit de exprimare a sfârșitului acțiunii” (Guțu Romalo, 1961: 12).

Sub raport semantic, verbele discutate exprimă, „prin sensul lor fundamental”, începutul, durata sau sfârșitul acțiunii. Altele participă

la aceste construcții doar printr-un sens derivat, secundar, și apar „numai la construcțiile care exprimă gradul de desfășurare al acțiunii”. Pe de altă parte, ele dezvoltă și construcții cu substantive, cum e cazul lui *a (se) porni* sau *a (se) apuca*. Se consideră, de multe ori, că semantica acestor construcții este un factor de unificare și stabilitate al lor. Cu toate acestea, consideră autoarea, argumentul semantic „nu este totuși concludent decât în măsura în care este sprijinit, este întărit de indici gramaticali [...]”. De aceea este necesară o analiză amănunțită a aspectului formal al construcțiilor cu aceste verbe (Guțu Romalo 1961: 12-13).

S-a invocat, în acest sens, identitatea subiectului la cele două verbe, dar ea nu este suficient de concludentă, în ciuda faptului că este singurul element gramatical relevant. Aceasta pentru că verbele în cauză se pot combina și cu substantive, „alcătuind grupări cu aceeași valoare semantică”. De aceea, susține autoarea, „numărul mare de construcții pe care le pot alcătui aceste verbe, cum și posibilitatea lor de a se combina – păstrând același sens, care în multe cazuri este cel fundamental – cu verbe ca și cu substantive, par a arăta că avem de-a face cu îmbinări *libere* de cuvinte, verbul păstrându-și valoarea predicativă”. În aceste circumstanțe, considerarea acestor verbe ca semiauxiliare de exprimare a aspectului nu se susține, neexistând indicii gramaticali care să probeze „transformarea lor din mijloace lexicale în unelte gramaticale de exprimare a aspectului”.

Revenind, într-un anume fel, ca autoare a capitolului despre *Categoriile gramaticale ale limbii române* din Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române*, Editura Științifică, București, 1967, asupra chestiunii aspectului, Valeria Guțu Romalo este de acord că româna, aidoma altor limbi romanice, prezintă drept caracteristică definitorie „combinarea categoriei timpului cu aceea a aspectului”. În română, categoria aspectului „este cuprinsă în relațiile de temporalitate. Aceasta, precizează autoarea, complică sistemul de opoziții temporale cu unele opoziții *secundare* (subl. n.): de exemplu, în domeniul timpurilor trecute, apare opoziția dintre acțiunea durativă (imperfect) și acțiunea terminată (perfectul compus, perfectul simplu); pe aceeași bază de

opoziție durativ/terminat (în trecut) se întemeiază și diferența dintre imperfect și mai mult ca perfect”. Consecința acestui fapt este că, „în comparație cu alte limbi neromanice (germana, rusa), limba română este bogată în timpuri trecute; în comparație însă cu franceza, româna poate exprima mai puține valori temporale ale trecutului” (Guțu Romalo 1967: 61).

Pe lângă aceasta, româna mai exprimă „durata sau stadiul de desfășurare a unei acțiuni” și prin *mijloace sintactice*, adică prin „construcții perifrastice”, dar și prin *mijloace lexicale*, cu ajutorul verbelor care prezintă sensuri aspectuale: „a începe”: *începe, prinde, apucă* să spună; „a termina”; „a continua”: *continuă* să vorbească (Guțu Romalo 1967: 61).

Consecventă ideilor din articolul citat mai sus, Valeria Guțu Romalo respinge existența în română a clasei *semiauxiliarelor de aspect* (*a putea, a avea, a trebui, a fi*), deoarece „relația cu forma verbală dependentă este mai puțin clar marcată gramatical, și ca atare și caracterul lor de semiauxiliare este mai puțin net”. Ca atare, „lipsa oricăror indici gramaticali de acest fel nu ne permite să vorbim de (s e m i) a u x i l i a r e d e a s p e c t în limba română” (Guțu Romalo 1967: 185).

Problema este reluată la discutarea *diatezei pasive*, deoarece „Sensul unei construcții pasive variază după cum participiul aparține unui verb perfectiv sau imperfectiv, adică după cum acțiunea respectivă durează (sau este închipuită ca durând) un singur moment sau fără întrerupere”. Valeria Guțu Romalo crede că este mai bine să se folosească termenii *momentan* și *durativ* în loc de perfectiv și imperfectiv „care pot induce în eroare, căci ne trimit la limba rusă, unde există, într-adevăr, verbe perfective și imperfective”. Observăm, în acest context, folosirea ambiguă, aici și în alte lucrări, a termenului *durativ*, căruia i se atribuie un sens „aspectual”. Or, *durativ* înseamnă „perioadă de timp neîncheiată” și nu „rezultatul unei acțiuni”, cum bine se exprimă autoarea ceva mai sus. Doar convențional putem admite pentru *durativ* sensul de „finalizare a acțiunii”, dar acest lucru trebuie să rezulte și din context. În cazul verbelor perfective, *prezentul*, din exemple ca *veștile sunt trimise; calul este vândut* etc.,

redă „starea prezentă, rezultatul unei acțiuni care s-a săvârșit mai de mult, în trecut”, căci *casa este părăsită* înseamnă că, de fapt, „casa a fost părăsită de ieri, de exemplu, și că astăzi se află în stare de părăsire”. Verbele durative, observă Valeria Guțu Romalo „au un sens pasiv mai clar [în opinia noastră, un sens aspectual mai clar]”, căci în enunțuri ca *el este iubit; noi suntem lăudați; ele sunt temute* etc. „ideea de proces, de desfășurare este mai pregnantă” (Guțu Romalo 1967: 197). La verbele *momentane*, pentru redarea neechivocă a „sensului pasiv”, româna folosește reflexivul, așa încât *casa este părăsită* devine *casa se părăsește*. „În schimb, la verbele durative întrebuințarea reflexivului cu înțeles pasiv nu este posibilă fără risc, pentru că reflexivul poate avea sens reflexiv: *el se iubește* „se iubește el însuși (pe sine), *noi ne lăudăm* „ne lăudăm singuri”, *ele se tem* „se tem (de alții, nu alții de ele)”. Este aceasta o particularitate a limbii noastre [...]” (Guțu Romalo 1967: 197-198).

Referindu-se la categoria *timpului*, Valeria Guțu Romalo consideră că la valoarea fundamentală a acestuia, de „*raportare* a acțiunii la *momentul vorbirii*”, trebuie adăugată și „referirea la caracterul desăvârșit sau nedesăvârșit al acțiunii, adică la ceea ce în mod obișnuit se denumește prin termenul de a s p e c t”. Rolul lui diferențiator se manifestă la distingerea dintre imperfect și perfectul compus. La celelalte timpuri elementele opozabile se pot stabili prin raportarea momentului acțiunii la momentul vorbirii. Este cazul diferențierii dintre prezent și viitor sau dintre prezent și imperfect. La acestea se poate adăuga și faptul că prezentul este neutru sub raport aspectual, ceea ce duce la constatarea că aspectul este relevant doar pentru anumite forme temporale. De aceea, - susține Valeria Guțu Romalo – „nu putem considera, în limba română, aspectul ca o categorie gramaticală de sine stătătoare, situându-se în același plan cu categoriile timpului sau modului” (SMLRC: 225). Ca atare, în limba română, „aspectul este i n c l u s în categoria timpului ca element secundar, subordonat raportării acțiunii la momentul vorbirii”. (SMLRC 226).

Referindu-se la *viitor*, autoarea precizează că *viitorul (I),* situând acțiunea într-un moment ulterior momentului vorbirii, este indiferent , ca și prezentul, în ce privește redarea aspectului. Dacă valoarea

aspectuală apare, ea este „determinată de semantica verbului și de context”: *El va lucra toată ziua, El va lucra în fiecare zi, El va sări șanțul, El va sări de nenumărate ori.* În schimb, *viitorul (II)*, situând acțiunea după momentul vorbirii, dar înaintea altei acțiuni viitoare, conține aspectul perfectiv, căci acțiunea este prezentată ca încheiată (SMLRC: 229).

La *imperfect*, situația este mai diversificată și se leagă de particularitatea că, exprimând o acțiune anterioară momentului vorbirii, dar neterminată, el nu dă nicio indicație despre situația din momentul vorbirii: acțiunea poate fi încheiată sau nu în momentul vorbirii. Pe baza acestei valori *imperfective*, în cadrul lui se pot dezvolta „semnificații mai mult sau mai puțin diferite”:

• poate exprima o acțiune *durativă*, verbul redând „o acțiune de durată”: *În anul acela se construia hidrocentrala.*

• poate avea, în cazul verbelor punctuale, o valoare *iterativă*: *Copilul sărea.*

• poate reda *periodicitatea* în trecut: *Vara mergeau la mare.*

Aceste semnificații „sunt comune și prezentului și se explică prin faptul că imperfectul exprimă o acțiune neîncheiată, iar prezentul nu implică nicio indicație asupra sfârșitului acțiunii” (SMLRC: 231).

În ce privește *perfectul compus* și *perfectul simplu*, ambele exprimând o acțiune anterioară momentului vorbirii și terminată, ele au devenit sinonime în urma pierderii, de către perfectul compus, a raportării acțiunii la prezent (SMLRC: 234-235).

În lucrarea colectivă, coordonată de I. Coteanu, *Limba română contemporană*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1974, capitolul despre verb este redactat de Valeria Guțu Romalo, care se referă și la „calitatea a s p e c t u a l ă, perfectivă sau imperfectivă, a procesului”. Observația pornește de la constatarea că doar valoarea aspectuală deosebește imperfectul de perfectul indicativului, căci, din punct de vedere temporal, au aceeași valoare. Chiar așa stând lucrurile, valoarea aspectuală rămâne una secundară, deoarece este determinată de sensul lexical al verbului: „[...] prezentul indicativ [...] poate exprima o acțiune momentană sau iterativă (*sare*) sau o acțiune de durată (*citește*), dar valoarea de aspect este determinată de sensul

lexical al verbului”. Așadar, valoarea temporală rămâne indiferentă față de aspect (Coteanu 1974: 208). Valeria Guțu Romalo își va revizui opinia, pentru care cf., în special, GALR I, p. 449-468.

Bibliografie

Coteanu 1974	I. Coteanu, *Limba română contemporană*, Editura Didactică și Pedagogică, București.
GA 1963	Academia Română, *Gramatica limbii române*. Ediția I, 1954, ediția a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Academiei.
GALR I	Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan − Al. Rosetti”, *Gramatica limbii române*. Vol. I: *Cuvântul*, vol. al II-lea: *Enunțul*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.
Guțu Romalo 1961	Valeria Guțu Romalo, *Semiauxiliare de aspect?*, „Limba Română”, 1961, nr. 1, p. 3-16.
Guțu Romalo 1967	Vezi SMLRC
SMLRC 1967	Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Bucureşti, Editura Ştiințifică.

THE PROBLEM OF THE VERBAL ASPECT IN THE
VALERIA GUȚU ROMALO'S CONCEPTION

Abstract

Keywords: *grammar, vocabulary, verbal aspect, time, aspectuality*

In the article is analised the conception of an important romanian linguist, namely Valeria Guțu Romalo, about the cathegory of verbal aspect in romanian language. In her opinion the romanian language not posseses in its structure the cathegory of verbal aspect.

ANGLICISMELE ÎN TERMINOLOGIA SPORTIVĂ ROMÂNEASCĂ (1)

MIHAELA VARGA
Universitatea Politehnica, Timişoara

Cuvinte-cheie: *limba română, limba engleză, împrumut lexical, sport*

Probleme generale

Influenţa engleză asupra vocabularului românesc a depăşit, în lingvistica noastră, stadiul simplelor semnalări, ea constituind, în ultimul timp, obiectul unor serioase cercetări.

Engleza este o limbă cu ortografie etimologică. Această neconcordanţă între aspectul grafic şi cel fonetic al majorităţii cuvintelor englezeşti are o foarte mare importanţă pentru problema adaptării la sistemul altor limbi şi se manifestă, în esenţă, prin oscilaţia limbii receptoare între formele scrise şi cele pronunţate ale acestor unităţi, în funcţie de anumite condiţii lingvistice şi extralingvistice. De exemplu: cuvântul *fotbal* a fost adaptat pornind de la forma scrisă *football*, citită în româneşte, adică dând literelor din această secvenţă grafică semnificaţia din limba română.

Adaptarea reprezintă procesul transformărilor petrecute în forma şi conţinutul anglicismului – care cuprinde anumite etape – din momentul apariţiei noii unităţi, prin treptele care marchează evoluţia acesteia, până la asimilarea noii unităţi, ceea ce înseamnă integrarea deplină în limba română, unde anglicismul şi-a pierdut caracteristicile proprii din engleză şi funcţionează în sistemul receptor cu drepturi depline fără a mai putea fi recunoscut ca atare. Ţinând seama de relativitatea graniţelor dintre etapele adaptării, precum şi de dinamismul procesului de împrumut din engleză, se conturează următoarele trepte ale adaptării:

a) adaptare inițială;
b) în curs de desfăşurare;
c) asimilare.

Prima fază, cea a adaptării inițiale, este cea în care cuvintele se deosebesc prin caracterul lor străin, ele sunt prezentate ca fiind cuvinte englezeşti sau americane, iar în lucrările de specialitate apar sub denumirile de *xenisme* sau *barbarisme*[1]. Aceste cuvinte erau percepute ca fiind „corpuri străine în organismul limbii"[2]: *bridge, catch, coach, goal-keeper, outsider,* şi *swing team, time-out, water polo etc.* Actualmente această percepție nu mai există. Mai mult, în româna actuală se simte din ce în ce mai mult o rezistență sociolingvistică sau psiholingvistică la adaptare drept urmare a unei multitudini de factori, dintre care amintim: o mare parte a anglicismelor sunt termeni de specialitate, fiind folosiți de un număr destul de restrâns de vorbitori care nu sunt interesați prea mult de adaptarea lor; la fel, caracterul internațional al unor anglicisme, precum şi cunoştințele tot mai temeinice de limba engleză ale vorbitorului obișnuit etc.

Anglicismele în curs de adaptare constituie faza intermediară între cea inițială şi cea finală, de asimilare. În această etapă, cuvântul nu mai are nici forma originară englezească, dar nici românească pe deplin, circulă cu grafii hibride, în mai multe variante: *footbal/fotbal, golgeter/golgheter, offsaid/ofsaid, match/meci.*

Ultima fază, cea a asimilării, este cea în care cuvintele şi-au pierdut caracteristicile englezeşti, funcționează ca parte integrantă a sistemului, sunt scrise fonetic, urmează toate regulile ortografice ale limbii române, fiind stabilizate într-o singură formă finală: *fotbal, henț, hochei, penalti* etc.

În anumite situații avem de-a face cu un alt tip de asimilare, care se poate numi *inversă,* când se utilizează un anglicism în formă originară, neadaptată, deşi în prealabil fusese adaptat. În cazul grafiei, acest tip de asimilare se observă la forme asimilate din punctul de vedere al scrierii, dar care au început să circule din nou şi prin grafiile originare: *lider/leader, match/meci, ghem/game, miting/meeting.* Mai

---

[1] Cf. Sextil Puşcariu, LR, I, p.372.
[2] *Ibid.*

mult, în DOOM[2] se recomandă folosirea formelor englezeşti în locul celor adaptate deja şi înregistrate astfel în DOOM[1]: *knockout* în locul lui *cnocaut*, *knock down* în locul lui *cnocdaun*, *skating* în locul lui *scheting* şi *time-out,* în locul lui *taim-aut.*

Integrarea unui cuvânt într-o altă limbă se realizează pe diferite nivele lingvistice: fonetic, fonologic, morfologic, lexical, grafic etc. Unul dintre cele mai interesante aspecte ale pătrunderii anglicismelor în limba română îl constituie *adaptarea grafică* a acestora. Diferențele dintre sistemele grafematice ale celor două limbi, engleză, respectiv română, cât şi principiile pe care se bazează scrisul fiecăreia sunt foarte importante pentru adaptarea anglicismelor. Ambele limbi au adoptat alfabetul latin, fiecare adaptându-l specificului său fonologic. În ceea ce priveşte ortografia, engleza utilizează scrierea etimologică, tradițională sau istorică ce se caracterizează prin discordanța între pronunție şi forma scrisă. Sistemul ortografic românesc se bazează pe principiul fonetic, adică pe corespondența dintre fonem şi grafem. Ca o consecință, adaptarea împrumuturilor, în general, a englezismelor, în special, va urmări atingerea corespondenței dintre aspectul sonor şi cel vizual al cuvântului. În română, procesul e destul de lent. Cuvântul englezesc pătrunde cu grafia lui originară şi poate circula ca atare o bună perioadă, timp în care se stabileşte rostirea lui unică. Abia apoi începe procesul de potrivire a scrisului conform normelor.

Atunci când există nelămuriri în ceea ce priveşte un cuvânt, norma lingvistică este cea care vine în ajutor pentru soluționarea problemei. Totuşi, există situații când norma este în dificultate de a alege, recomandând fie forme identice cu cele englezeşti: *rock, laptop, show,* fie grafii care evidențiază relația etimologică cu unități mai vechi din vocabular: *parching, cliring.*

Preluarea directă

Fenomenul apare în situațiile în care există o corespondență perfectă sau cvasiperfectă între sunet și literă între cele două limbi. În esență, acest tip de împrumut respectă atât grafia, cât și pronunțarea cuvintelor englezești. Numărul acestor împrumuturi este foarte mic:

- *flop* (gimnastică, atletism) < engl. *flop;*
- *golf* (sport) < engl. *golf;*

- *half* (fotbal) < engl. *half;*
- *lift* (tenis, fotbal etc.) < engl. *lift;*
- *longset* (set cu preluniri) < engl. *longset;*
- *rafting* (sport: coborâre cu barca pneumatică pe ape repezi) < engl. *rafting;*
- *ringo* (joc) < engl. *ringo;*
- *scorer* (cel care ține scorul) < engl. *scorer* (termenul *scor* provine din fr. *score);*
- *topsin* (tenis) < engl. *topsin*.

Pentru unele din aceste împrumuturi dicționarele dau etimologie multiplă, de regulă engleză și franceză:

- *bob* (mijloc de concurs alpin) < engl., fr. *bob;*
- *corner* (fotbal etc.) < engl., fr. *corner;*
- *lob* (tenis, fotbal) < engl., fr. *lob*;
- *omnium* (ciclism, hipism) < engl., fr. *omnium;*
- *polo* (sport) < engl. , fr. *polo* (inclusiv *poloist* < engl. *poloist*, fr. *poloiste*);
- *sprinter* (atletism) < engl., fr. *sprinter.*

Uneori este atrasă în etimologia multiplă și germana:

- *ping-pong* (sport, tenis de masă) < fr., engl., germ. *ping-pong.*

Considerăm că pot fi încadrate în categoria împrumuturilor directe și acele cuvinte din engleză unde s-a produs doar o preluare de grafeme, ambele existând atât în engleză, cât și în română (de exemplu *k* pentru *c*) ori o substituire de grafeme (*c* sau *ch* pentru *k*, sau *i* pentru *y*):

- *links* (teren de golf) < engl. *links;*
- *marc* (rugbi) < engl. *mark;*
- *marcher* (biliard) < engl. *marker*;
- *penalty* (fotbal etc.) < engl. *penalty;*
- *rugby* (sport) < engl. *rugby* (actualmente ambele forme sunt considerate corecte: *rugbi* și *rugby*, diferind însă ortografia: *rugbiul*, dar *rugby-ul*);
- *schi* (sport) < engl. *ski.*

În situația cuvintelor din această ultimă categorie se poate vorbi însă şi de o adaptare după sistemul grafic (v. *infra*).

Adaptarea după formă. ***Probleme teoretice***

Pătrunderea şi folosirea termenilor englezeşti în limba română ridică o serie de probleme de utilizare şi de adaptare în funcție de condițiile de întrebuințare şi de timp. Problema adaptării anglicismelor este dificilă din cauza diferențelor de sistem morfologic şi fonetic. În limba engleză există deosebiri importante între imaginea orală şi cea scrisă a cuvântului şi de aceea când se preia în scris un termen se procedează diferit.

În publicațiile de largă circulație, inclusiv cele sportive, notarea grafică a anglicismelor se realizează în diverse moduri:

- se păstrează forma grafică din engleză: *backhand;*
- se redă cât mai apropiat, cu mijloacele oferite de alfabetul românesc, aspectul fonetic englezesc: *meci de puncte etc.*
- se recurge la o formă grafică ce redă o pronunție distorsionată a cuvântului englezesc: *trening* < engl. *trening* (*scheci* şi *trening* apar cu această formă în MDN 2000; pronunția engl. este |treining|).

În limbajul sportiv, pătrunderea anglicismelor se realizează mai ales pe cale scrisă. În publicațiile de specialitate, dar şi în cele de largă circulație, predomină preluarea termenilor cu forma grafică din engleză (neglijând „forma sonoră”, pronunțarea) pentru a reda cât mai exact informația şi pentru că se adresează celor familiarizați cu termenii. Răspândirea şi pe cale orală a acestor anglicisme favorizează apariția dubletelor (orto)grafice, de ex. engl. *derbi* se notează în mod obişnuit după aspectul fonetic din engleză *derbi,* dar şi *derby* (cf. DOOM^2).

Anglicismele se ortografiază diferit în funcție de vechimea împrumutului, de gradul de răspândire şi de adaptare. Circulația largă a unora dintre termenii sportivi care au pătruns în vocabularul uzual sau în alte limbaje de specialitate facilitează extinderea uneia dintre grafii şi impunerea ei prin dicționare, un exemplu fiind cel al cuvântului englezesc *leader,* înregistrat în dicționare cu grafia *lider* (DOOM^2), dar utilizat cu forma grafică englezească în compusul mai recent *leadership*. Aceeaşi revenire la grafia englezească o întâlnim şi pentru cuvântul *miting* (DEX, 1975) în compusul mai recent *meeting-room.*

Din punctul de vedere al grafiei, anglicismele (asimilate sau neasimilate) se împart în trei categorii, în funcție de modul de redare a *grafemelor duble*, avându-se în vedere regulile limbii române:

- cuvinte care păstrează dubletele consonantice: *challenge, fitness, groggy, jogging, passing* (shot), *sparring* (partner);
- cuvinte care apar sub două variante grafice: *boss/bos, jiel-box/jilbox, stress/stres;*
- cuvinte adaptate deja sistemului românesc, având o singură consoană: *bober* (engl. *bobber*), *cliping* (engl. *clipping*, la hochei), *dribler* (din engl. *dribbler*, cu posibila influență a fr. *dribbleur*), *dribling* (engl. *dribbling*), *fotbal* (engl. *foot-ball*), *ofsaid* (engl. *offside*), *presing* (engl. *pressing*), *stoper* (engl. *stopper*).

Grupul *ck* este redat în română prin *c/ch* în cuvinte ca: *bec (*engl. *back), blocstart (*engl. *blockstart), puc (*engl. *puck), hochei (*engl. *hockey), knock-down/cnocdown,* sau prin *ck*, în mai puțin adaptatele: *backhand, stock-car* (automobilism). În unele situații grafia *ck* este sprijinită și de posibila influență a limbii franceze: *cricket.*

Grafemul *y* se păstreză în: *brandy, fairplay, groggy,* dar apare adaptat în cuvinte precum: *penalti, derbi, rugbi (dar și rugby).*

Grafemul *x* a fost și el păstrat, ca în majoritatea neologismelor: *kickboxing.*

Ca și în celelalte tipuri de adaptare, și cea grafică este favorizată în cea mai mare măsură de asemănarea structurilor dintre limbi, precum și de frecvența termenului împrumutat. Deci la diferitele anglicisme viteza cu care ating treapta asimilării este diferită: cele la care există coincidențe ale grafemelor și cele care au devenit cunoscute unor cercuri mai largi de vorbitori se vor adapta mai repede la sistemul limbii române.

A spune că acest proces al adaptării grafice constă în citirea românească a cuvântului englezesc este insuficient. Dacă în unele cuvinte ca: *suporter, polo,* o asemenea afirmație ar fi exactă, în schimb, în foarte multe alte cazuri situația este mai complicată:

a) Forma grafică englezească prezintă grupuri de consoane care nu sunt specifice limbii române. De exemplu, grupul *sh: smeș* (engl. *smash), șut (*engl. *shoot*), grupul *ds: henț* (engl. *hands),* grupul *tch*

redat cu *ci* sau *ce*: *bodicec* (engl. *bodycheck*), *clinci* (engl. *klinch*), *meci* (engl. *match*), *mecibol* (engl. *matchboll*), *puncer* (engl. *puncher*), *punci* (engl. *punch)*.

Handbal – handball prezintă grupul *ndb*, greu de pronunțat în limba română, de aceea, deşi se menține încă o scriere etimologică, românii au redus acest grup la *nb* [hanbal].

b) Grupul de consoane există în limba română, dar nu în poziția în care apare în cuvântul englezesc. Exemplu: *craul*. În româneşte el a fost adaptat după forma grafică: în engleză se scrie *crawl,* dar *w* din acest cuvânt nu a fost echivalat în româneşte prin litera şi fonemul *v*, aşa ca *w* din *tramvai – tramway, vagon – wagon, vatman – watman.* Reflexul în aceste cuvinte este *u*, datorită contextului fonetic: deşi în română există grupul *vl,* ex: *Vlad, vlăstar,* el nu apare niciodată la sfârşit de cuvânt, aşa cum ar fi trebuit să apară în *cravl*, ceea ce a dus la soluția cu *u.* În cazul grupului *ge*, pronunția din engleză a fost adaptată la sistemul grafematic românesc: engl. *golgeter* a fost redat în română sub forma *golgheter*.

c) Grupul de consoane există şi în limba română, dar numai în neologisme, majoritatea termeni de specialitate: *th* = *t*: *heptatlon* < engl. *heptathlon (* cf. şi *decatlon,* preluat însă din fr. *decathlon*; la fel *pentatlon* < fr. *pentathlon, tetratlon* < fr. *tetrathlon*).

d) Etimonul grafic englezesc a suferit modificări din rațiuni de ordin morfologic: *jockey – jocheu, dar voley* şi *hokey* din aceeaşi serie şi-au păstrat forma, deoarece, fiind substantive defective de plural, ele nu reclamă opoziția formală singular/plural. În schimb, la *jockey* această opoziție de conținut există, fapt care a impus constituirea opoziției formale singular/plural: *jocheu – jochei.*

Termenii adaptați după formă

- *antidoping* < engl. *anti-doping,*
- *averaj (*pronunție hibridă anglo-franceză) < engl. *average,*
- *bantam* < engl. *bantam,*
- *casting* < engl. *casting,*
- *fault* < engl. *fault* (inclusiv *faulta,* derivat în MDN 2007 tot din engleză),
- *heptatlon* < engl. *heptathlon,*

- *indor* < engl. *indoor,*
- *interclub* < engl. *interclub,*
- *marc* < engl. *mark,*
- *servă* < engl. *serve* (volei),
- *start* < engl. *start.*

În câteva situații se aplică etimologia multiplă, engleză şi franceză (*fotbal, singleton* etc.). La unii termeni, luând în considerare pronunția, prevalează sursa franceză:

- *cricket* ca în fr. [kriket] față de engl. [krikət];
- *raliu* cu ortografia fr. *rally* şi pronunția [rali], față de engl. [reli];
- *rugbi,* cu aceeaşi ortografie în fr. şi engl. *rugby,* dar cu pronunția fr. [rügbi], şi nu [ragbi] ca în engleză. În română fr. [ü] a fost redat ca [u].

În cazul lui *penalti,* doar accentul diferă: pe ultima silabă în franceză, pe prima în engleză; în română pe silaba penultimă.

Pronunția este identică în cele două limbi pentru *iahting* şi *iolă* [jɔtiŋ], respectiv [jɔl]. Pronunția lui *iahtman* indică drept primă sursă franceza, căci în engleză apare pronunția [men]. Tot franceza e preferată şi pentru *iolă,* dar pentru *iahting* se recurge la engleză.

Câțiva termeni sunt la limita acestei clasificări, încadrarea lor la cuvintele adaptate după pronunțare datorându-se doar grafiei cu consoane duble: *bober* < engl. *bobber, dribling* < engl. *dribbling, fitnes* < engl. *fitness, stoper* < engl. *stopper.*

Am reținut, ca număr, 12 termeni adaptați după formă, ceea ce, din totalul termenilor englezeşti (134) intrați în română, reprezintă 9%.

Dacă adăugăm aici şi cei 9 termeni preluați direct, obținem cifra de 21 termeni, ceea ce reprezintă un procent de 15,7%.

SCHIȚĂ A DERIVĂRII CU PREFIXE LATINEȘTI MOȘTENITE, ÎN LIMBA ROMÂNĂ VECHE

SERGIU DRINCU
Universitatea „Tibiscus”, Timișoara

Cuvinte-cheie: *limba română veche, prefixe latinești, derivare*

Avem în vedere limba română din texte aparținând secolelor XVI – XVIII. Prefixele latinești moștenite identificate în lexicul românesc înregistrat în textele din această perioadă sunt: **a-, des-, în-, re-, s-, spre-, stră-** și **sub-**. Menționăm că la Dimitrie Cantemir apar câteva derivate cu prefixe în forma lor neologică: *consens, dispune, excentru* etc., fără niciun ecou însă în limba vremii.

Lat. **ad** a fost transmis limbii române, în variantele fonetice *ad* și *a*, atât cu valoare de prefix, cât și cu valoare de prepoziție. Ca prefix, îl întâlnim în derivate ca *adormi < lat. addormire, aduce < lat. adducere, apleca < lat. applicare, aprinde < lat. apprendere, apune < lat. apponere.* În unele cazuri derivatul a evoluat semantic în raport cu primitivul (*aprinde* față de *prinde, apune* față de *pune*), ceea ce a îngreunat analiza vorbitorului obișnuit. Cu toate acestea, derivatele *pe teren românesc* sunt destul de numeroase. Fenomenul poate fi explicat prin apropierea de prepoziția omonimă. În ce ne privește, considerăm că derivatele cu *a*-, realizate în interiorul limbii române, sunt produsul lexicalizării prepoziției *a*, ca urmare a convertirii într-o singură unitate lexicală a unor construcții sintactice de tipul *a prumut > aprumuta, a mâne > amâna* etc. În acest caz, *a* din asemenea formații este un prefix românesc cu valoare semantică „delocutivă”. El va sta, așadar, la baza derivatelor din clasificările ce urmează (fără a ignora, totuși, și prezența, uneori, a prefixului *a*- < lat. *ad*-).

Prefixul „delocutiv” *a*- derivă:

1 verbe de la substantive: *afuma* < *fum, alunga* < *lung* (subst.), *ascruma* „a preface în scrum” < *scrum, astupa* < *stupă* „câlți”;

2 verbe de la adjective: *alina* < *lin, amorți* < *mort, amuți* < *mut, asigura* < *sigur* (atestat numai sub forma infinitivului lung cu valoare de substantiv), *astrăina* „înstrăina” < *străin, asurzi* < *surd* sau de la pl. *surzi*;

3 verbe de la verbe: *acoperi* < *coperi, adurmita* < *durmita, agădui* < *îngădui* (prin înlocuirea silabei inițiale *în* cu prefixul *a*-, cf. DA s.v.), *amesteca* < *mesteca, apăsa* <*păsa, apipăi* < *pipăi, aprumuta* „împrumuta” < *prumuta* sau dintr-o locuțiune adverbială *a prumut*, cf. DA s.v., *apuți* < *puți* (format după *amirosi*, de la care a împrumutat și sensul „a avea senzații de miros, a percepe cu simțul mirosului”, împrumutul fiind favorizat și de faptul că *puți* și *mirosi* au sens comun: „a răspândi un miros greu, neplăcut”, *asemăna* < *asemăn* < *semăna, asimți* < *simți, azvârli* < *zvârli;*

4 verbe de la adverbe: *amâna* „întârzia” < *mâne* „mîine” (mai exact din *a mâne*).

În ce privește derivatele *verbale* de la substantive, adjective și adverbe, ele sunt derivate *parasintetice*, cuprinzând în structura lor atât prefixul *a*-, cât și unul din sufixele verbale -*a* sau -*i*, în funcție de conjugare.

Temele la care se atașează prefixul *a*- sunt, în mod covârșitor, de origine latină: *coperi, durmita, fum, lung, mesteca, mort, mut, păsa, prumuta, puți, semăna, simți, străin stupă, surd*, alături de câteva teme de proveniență slavă: *pipăi, zvârli*, maghiară: *îngădui* și grecească: *sigur*; o singură temă își are un corespondent în albaneză: *scrum*.

Valorile semantice sunt cele ale prepoziției *a*, din română, unele regăsindu-se și la lat. *ad:*

1 locul, direcția mișcării (și la lat. *ad*: *alunga*. În derivate ca *acoperi*: *Să mai acoperiia corabiia de valuri.* NT 10_v/28; *apipăi*: *Te-am apipăit cu mâinile meale.* IV. P. 101/15; *azvârli: Cu buzduganul azvârlea în oamenii cei vinovați.* Neculce, ap. DA, nu poate fi sesizată o deosebire semnificativă între sensul derivatului și cel al cuvântului de bază. Este posibil însă ca la origine prefixul să fi indicat concretețea spațială a acțiunii: în timp ce *coperi, pipăi, zvârli* conțin ideea generală a acțiunii, derivatele, provenite din sintagme verbale ca

pipăi a (cineva sau ceva), *zvârli a* (cineva sau ceva), în care prefixul are sensurile „pe”, respectiv „spre”, posedă sensul concret al direcției;

2 „direcția” temporală: *amâna*; începutul acțiunii (valoare aspectuală, incoativă): *adormita: Iară izbăvind mirele, adurmitară.* NT 32v/31;

3 trecerea dintr-o stare în alta, transformarea în ceva, prefacerea (verbe eventive): *ascruma: Au opărit, de au ascrumat și au ars buruianele și toată verdeața.* DOSOFTEI, ap. DA; *astrăina: De împărățiia ceriului v-a astrăinat.* VARLAAM, ap. DA; la fel: *alina, amorți, amuți, asigura, asurzi*; probabil și *amesteca: Aurul cel curat... ei-l spurcă și-l ameastecă.* PRAV 57_{r}/10;

4 intensificarea acțiunii: *asimți: Închizându-să într-un bordeiaș, au împlut 60 de ai, nice vădzut de nime, nice grăit cu nime, ci întru sine asâmțându.* Dosoftei, ap. HEM 1864; probabil și *apăsa: Două coarde: una diân gios, grea... pentru să apiase întru-dânc.* VARLAAM, ap. DA;

5 săvârșirea unei acțiuni cu ajutorul unui obiect (valoare instrumentală): *afuma, astupa*;

6 apropierea comparativă: *asemăna: Aseamnră-se undeei mariei.* V 110/11.

Sub raport semantic, *a*- intră în opoziție cu *des*- în unele derivate: *acoperi – descoperi; astupa – destupa.*

Majoritatea derivatelor cu prefixul *a*- a apărut în secolele al XVI-lea și al XVII-lea. În secolul al XVIII-lea nu este atestat nicioun derivat nou. Cele mai multe dintre derivatele analizate au rămas în uz și în secolele următoare. Doar câteva formații personale întâlnite la Dosoftei (agădui, asimți, ascruma) nu se mai întâlnesc ulterior.

Prefixul a fost așadar productiv în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, dar începând cu secolul al XVIII-lea și-a pierdut forța derivativă, fapt explicabil prin restrângerea folosirii prepoziției *ad*.

Des- (**dez-, deș**-) este moștenit din lat. **dis**-. Analiza acestui prefix prezintă anumite dificultăți legate de faptul că multor formații cu el le corespund derivate cu **în**- care constituie, de regulă, punctul de pornire al celor formate cu **des**-, pe baza opoziției semantice dintre ele. În acest fel e posibil ca multe derivate cu **des-** să fie, de fapt, formații create pe teren românesc. Cu toate acestea proveniența din latină

rămâne valabilă în destul de multe cazuri: *desbrăca* < lat. **disbracare* sau de la *îmbrăca* prin înlocuirea prefixului **în-** cu **des-**; *descăleca* < lat. **discaballicare* sau din *încăleca*; *descărca* < lat. *discarricare* sau de la *încărca*; *descânta* < lat. *discantare* sau de la *încânta*; *descheia* și *deșcheia* < lat. *disclavare* sau de la *încheia*; *descinge* < lat. *discingere* sa de la *încinge*; *descuia* < lat. *discuneare* (atestat *discuneatus*) sau de la *încuia* ori de la *des-* + *cui*; *desfășa* < lat. *disfaciare* sau de la *înfășa*; *despărți* < lat. **dispartire* sau de la *împărți*.

Prefixul **des-** intră în opoziție semantică și cu tema derivatului, dilema provenienței păstrându-se și aici intactă: *desfacei < lat.* disfacere *sau din* des- + face*; deslega* < lat. *disligare* sau din *des* + *lega*; *descoperi* < lat. *disco(o)perire* sau din *des-* + *coperi*.

În secolele al XVI-lea – al XVIII-lea prefixul **des-** apare și în calcuri după termeni slavi: *desgiudeca,* după v. sl. *rasąditi* (Densusianu, ILR II,p. 351/224). Au fost create, de asemenea, multe cuvinte ocazionale.

Prefixul **des-** formează derivate parasintetice verbale de la:

1 substantive: *desfeciori < des- + fecior, defira < des- + fir, despărinți < des- + părinți, destrăma < des- + tramă; devăra < des- + vară*;

2 adjective: *deschilini < des- + chilin*.

De asemenea, *verbe* de la *verbe,* care sunt și cele mai numeroase: *desameți* și *desmeți < des- + ameți* sau prin înlocuirea, opozitivă, a prefixului *a-* cu *des-*, *dezbate < des- + bate, dezbina*, de la *îmbina,* prin înlocuirea prefixului *în-* cu *des-, descoase < des- + coase, descumpărai, cu abstractul verbal*descumpărat *<des- + cumpăra, descurca,* de la *încurca* prin înlocuirea prefixuklui *în-* cu *des-, desgoli < des- + goli* sau adj. *gol, desgrăi <des- + grăi, dezgvozdi < des- + gvozdi* „a bate în cuie, a țintui”, *dezlipi < des- + lipi, dezpecetlui < des- + pecetlui, dezpleti* , de la *împleti* prin schimbare de prefix, *dezpleteci,* de la *împleteci* prin schimbare de prefix, *dezrupe < des- + rupe, destupa,* de la *astupa* prin înlocuirea prefixului *a- cu* des- (cf. *stupă* „câlți”), *desturna,* de la *înturna* prin schimbare de prefix, *desupune < des- + supune, dezveli* și *dezvăli*, de la *înveli* (cf. v. sl. *valiti*), prin substituire de prefix, *dezvește*, de la *învește,* prin înlocuire de prefix, *deszice < des- + zice*. Derivatul *dezlupi* s-a format de la

des- + **lupi* < v. sl. *lupiti* „a scoate, a trage” (Densusianu ILR II, p.351/224 „detrahere”, cu precizarea că nu apare decât în **PH**, în psalmii CXLIII, 13; CXLIV, 7: *pomeană mulțiriei bunrătației tale dezlupi-vor*, unde îl traduce pe vsl. *strygati* „ructare, ejicere” și în psalmii LVII, 9; CXVIII, 23: *ca umbra cându me răzimaiu dezlupiiu-me*, unde îi corespunde vsl. *otimati sę* „secedere”).

Unele derivate din această categorie au putut fi formate și pornind de la substantive. Totuși, formarea lor prin schimbare de prefix de la derivatele cu *în*- pare a fi mai aproape de realitățile derivative. De altfel, pentru unele, cronologia atestărilor, deși relativă și lacunară, poate fi un argument în plus, fără a fi însă hotărâtor. Astfel, *îngropa* este atestat în secolul al XVI-lea, pe când *dezgropa* în secolul al XVII-lea. În această situație se află derivate ca: *descâlci*, de la *încâlci*, prin schimbare de prefix, *desfâna (a se)*, de la *înfrâna* prin substituție de prefix, *dezgropa* < *îngropa*, *deznoda* <*însnoda*, *dezperechea* < *împerechea*, *dezrădăcina* < *înrădăcina*, prin schimbare de prefix, sau, mult mai probabil, de la *rădăcină*, în ideea că substantivul avea o circulație mai mare, *dezvinui* < *învinui*. Mai aproape de proveniența substantivală, *mânie* și *nădejde*, par a fi *dezmânia* și *deznădăjdui*, care nu au perechi cu prefixul *în*-, derivatele lor verbale fiind *mânia* și *nădăjdui*.

Temele la care se atașează prefixul **des**- sunt de diferite origini:

1 latină (cele mai numeroase):*ameți, bate, cal, car, cheie, cinge, cânta, coase, coperi, cui, cumpăra, face, fașă, fecior, fir, frâna, îmbina, îmbrăca, împleti, încurca, învești, judeca, lege, mânie, nod, parte, părinte, pereche, pierde, rădăcină, rupe, stupă, supune, tramă, turna, vară, zice* etc.

2 slavă: *câlți, găvozdi, goli, grăi, lipi, nădăjdui, vină*, precum și câteva fără existență independentă în română: *lupí, pletí* (*în*- (de la *împleteci*) + v. sl. *pleta, plesti*), *valiti*;

3 maghiară: *chilin, pecetlui*;

4 teme comune cu albaneza: *groapă*.

Sensurile prefixului **des**- sunt moștenite din latină. Astfel, sensul de bază, cel negativ, reprezintă o prelungire a semantismului latinescului **dis**-. Prefixul **des**- exprimă contrariul acțiunii indicate de

forma neprefixată sau contrariul acțiunii conținute de perechile cu prefixul *în-* sau *a-*:

1 contrariul acțiunii exprimate de forma neprefixată: *a dezbate* „a desprinde ceva ce a fost bătut în cuie, a scăpa de sub stăpânirea cuiva”: *dintr-acea nebunie drăcească poate lesne a se dezbate sau a scăpa.* C_2, 83/27; *descoase; dezgrăi (a se)* a se dezminți, a retrage cele spuse”: *Nu te lepăda, nu te dezgrăi.* CB (a. 1600-1630), ap. DA ms.; *desface; dezgvozdi* „a desprinde din cuie, a desțintui”: [...] *deade trupul lui Iosif, Și cumpără pânză și dezgvozdi el, și-l puse jos.* C_2 137/2; *dezlega; dezlipi; dezmânia* „a liniști, a potoli, a îmblânzi”: *dezmăniia-voiu el cu darurile care înainte merge*. PALIA, ap. DHLR Iip. 275; *deznădăjdui; despecetlui; desupune* „a elibera”;

2 contrariul acțiunii exprimate de perechile cu prefixul **în-**: *dezbina – îmbina, dezbrăca – îmbrăca, descăleca – încăleca, descărca – încărca, descheia – încheia, descinge – încinge, descâlci – încâlci, descuia – încuia, descurca – încurca, desfășa – înfășa, desfrâna – înfrâna, dezgropa – îngropa, deznoda – înnoda, desperechea – împerechea, despleti – împleti, despleteci – împleteci, dezvel – înveli, a (se) dezvește* „a se dezbrăca, a se lepăda de” – *a (se) învește* „a se îmbrăca”, *dezvinui – învinui*;

3 contrariul acțiunii exprimate de derivatele cu prefixul **a-**: *descoperi – acoperi, destupa – astupa.*

Prefixul **des-** mai exprimă și „separarea, despărțirea, desprinderea”: *desfira* „a desface un țesut fir cu fir, a destrăma”: *Frumusețea ca floarea să vestejeaște și ca visul să desfiră*. DOSOFTEI, ap. DA ms.; *defeciori* (sic!) „a răpi cuiva copiii, a lăsa pe cineva fără copii”; *despărinți* „a lipsi (pe cineva) de părinți”; *destrăma lesne îmi va fi a le fărâma și... a le destrăma*. C I 44/4; *dezrădăcina* „a scoate din rădăcină, a smulge cu totul”: *să dezrădăcineze... semințele*. IL 40/20.

Uneori prefixul nu are o valoare bine determin ată. Observația este, de altfel, valabilă și pentru latină. Astfel, în unele cazuri, nu există o deosebire semantică clară între derivat și primitiv: *dezgoli: L-ai dezgolit de cinstea și slave preoțieki* IL 79/1 se deosebește prea puțin de *goli*[1]. Se pare că în acest caz prefixul nu face altceva decât să întărească sensul verbului simplu. În *Das rumänische Präfix* ***des-***, p.

15 (v. Bibliografia), Sextil Pușcariu consideră că valoarea prefixului în asemenea formații este una de „hipercaracterizare”, iar Al. Graur, *Prefixe cu rol de indicator*, p. 333 ș. u. (v. Bibliografia) crede că în asemenea construcții prefixul a ajuns să indice anumite atitudini sau situații. Neclar este sensul prefixului și în *deschilini*, unde rolul lui pare a fi doar acela de a ajuta la formarea unui derivat verbal , parasintetic, de la *chilin*. Verbul indică faptul că obiectul ajunge în starea denumită de cuvântul de bază. Valoarea prefixului este dificil de indicat și în *dezrupe*, glosat de Densusianu, ILR II, p. 126/83, 351/224, „a lua, a ridica”: *să rumpi legătura fărădelegiei, dezlegătura, călcătura, slobozește ceia carei pat năpaste și tot tarul dezrupe*. C 51/33. La fel în cazul lui *a se deszice: de frații săi dezdzisese...; dezdzisese loru* CV II, 2, 12, a cărui semnificație, în contextul respectiv, părând a fi „a-și lua rămas bun de la cineva, a se despărți de”[2] (ILR II, 435/276. Densusianu mai precizează că derivatul îl traduce pe vsl. *otrešti sę* „recusare, renuntiare”). Prezintă interes și derivatul *a se dezvăra* „a se face vară”: *Câtu s-au dezvărat sultan Osmann au purces cu mare gătire și cu oști*. CL 77/3. Sextil Pușcariu, *art. cit.*, consideră că în această formație se contopesc două idei: „a ieși din primăvară”, redat prin prefixul **des-**, și „a se face vară”, redat prin *văra*. Sensul derivatului este deci„a începe vara” (cf. și *a se desprimăvăra*).

Prefixul **des-** intră deci într-un sistem întins de opoziții cu prefixul **în-** și, mai rar, cu prefixul **a-** sau cu tema nederivată a primitivului. De regulă, dintre cele două serii de derivate, cele cu **în-** sunt mai vechi și chiar mai răspândite, după ele creându-se derivatele cu **des-**. În anumite cazuri, derivatele cu **des-** nu sunt în opoziție cu derivatele perechi cu **în-,** ci sunt sinonime cu acestea, datorită sensului exprimat de radical. Astfel, *despărți* este sinonim cu *împărți*: *va despărții ei uniidintr-alții* C_2 38/11, sau: *Un păstor își împarte oile de capre* VARLAAM, ap. Pușcariu, *art. cit.*

Prefixul **des-** a fost productiv în secolele al XVI-lea și al XVII-lea. În secolul al XVIII-lea productivitatea lui a scăzut. O recrudescență a ei se constată în prima jumătate a secolului al XIX-lea, când, cu ajutorul lui, este calchiat prefixul neologic **dis-**. Este însă

vorba de o falsă productivitate, întrucât din a doua jumătate a secolului al XIX-lea s-a impus tot mai accentuat prefixul **dis-**. În limba actuală, el mai apare sporadic în calcuri prefixale de felul celor amintite pentru prima jumătate a secolului al XIX-lea și în unele derivate ocazionale create ca perechi opozitive la derivatele personale cu **în-**. Derivate stabile prefixul **des-** nu mai creează decât în mod accidental. Este însă de remarcat faptul că, cu mici excepții (*dezgvozdi, desrupe, despierde, desturna*), derivatele cu acest prefix apărute în secolele al XVI-lea și al XVIII-lea s-au impus în limbă ca formații stabile.

În- provine din prepoziția și preverbu latin **in**, devenit încă în latină prefix. El are la bază un mai vechi **en-**, devenit **in-** înaintea unor anumite grupuri de consoane. În română el s-a transmis prin cuvinte moștenite din latină, precum: *îmbuca* < lat. **imbuccare, împărți* < lat. *impartire, împiedica* <lat. *impedecare, împinge* <lat. *impingere, încheia* < lat. *inclavare, încinge* < lat. *incingere, înfrâna* < lat. *infrenare, întinde* < lat. *intendere, întinge* < lat. *intingere, întoarce* < lat. *intorquere* etc.

În secolele al XVI-lea – al XVIII-lea, prefixul este întâlnit atât în formații tipice, cât și în calcuri. Acestea din urmă au camodel, de regulă, cuvinte slave. Derivatele de acest fel dovedesc că prefixul **în-** corespundea sub raport semantic unor prefixe slave. Astfel, în derivatul *înarăta* (DHLR II, 352, ILR II, 224), **în-** corespunde prefixului slav **po-** din *pokazati* „indicare, declarare, castigare”; în *încurți* (*Ibidem*) „a se adăposti; a locui” corespunde prefixului v. sl. **v(u)-** din *vudvoriti sę* „pernoctare”, iar în *înmândri,* de fapt *îmmândri* (DHLR II, 351, ILR II, 224) „a înțelepți, a face pe cineva să fie înțelept; refl. a deveni înțelept”, îl calchiază pe v. sl. **u-** din *umądriti* „idem”. La fel, **în-** din *înzăcea* (DHLR II, 353, ILR, 225) corespunde v. sl. **na-** din *naležati* „instare, irruere”. Desigur, corespondența semantică este aproximativă, dar tocmai acest aspect arată marea frecvență de întrebuințare a prefixului în limba română veche. Sporadic, prefixul **în-** calchiază și termeni latinești, precum *înnăscut*, cu valoare de substantiv, la DOSOFTEI, V. S.. II v/5, decalcat după lat. *innatus*.

Derivatele pe teren românesc sunt, în marea lor majoritate, verbale. Temele originare pot fi atât verbale, cât și nominale. Prefixul **în-** derivă, astfel:

1 verbe de la substantive (prin combinare cu unul din sufixele verbale *-a, -i, -ui): îmbăta, îmbăla < bale, îmbărbăta, îmboldi, îmbrobodi, îmbulzi < bulz, îmbunătăți* (atestat sub forma de adjectiv participial), *împăinjina, împăna < pană, împărtăși < părtaș, împășoia* „apăsa" < *pășoniu* „greutate", *împerechia, împielița* „încarna, întrupa" < *pieliță* „carne, trup", *împietri (*și *împietra), împirona* „pironi" < *piron, împleti < în-* (de la *împleteci*) + v. sl. *pleta, plesti*; *împodobi, împovăra* (atestat ca adjectiv participial) < *povară, împrăștia* <*praștie, împriemeza* „împărți, înjumătăți" < *primez* „scândură, zid despărțitor", *împrieteni, înaripa, înarma, încămăta* „a lua bani cu dobândă" < *camătă, încenușa* „ a se acoperi cu *cenușă*", *înceti* „a face parte dintr-un grup, dintr-o *ceată*", *închega < cheag, închinga* „ a se pune *chinga*, a lega cu o *chingă"*, *închiotora < chiotoare, închipui < chip, încleșta, încolți, încorda, încredința, încremeni < cremene* sau de la verbul *cremeni,* atestat mult mai înainte decât derivatul (v. C_2 229/27), *încuia, încununa < cunună* sau de la verbul *cununa, încuscri < cuscru, încuviința < cuviință, îndrăci < drac* sau de la verbul drăci (C_2 50/29), *îndruma* și adj. *îndrumător* (secolul al XVII-lea) < *drum, îndumnezei, înfăina, înfășa, înfia* (atestat sub forma *înfiire*), < *fiu, înfârtăți < fârtat, înflori, înfoca < foc, înfrica, înfrumuseța, înfrunta < frunte, înfrunzi, îngenunchia, îngheța, înghimpa, îngloda* și *înglodi; îngloti*„a strânge, a aduna oaste" < *gloată, îngreța < greață, îngriji* și *îngrija < grijă* „sau poate de la *griji; îngropa, îngrozi, înhăma, înjuga, înjumătăți* și *înjumătăța, înlătura* (secolul al XVII-lea); *înlumina, înminuna, < minune, înmuguri, înneoa* „a deveni alb ca neaua"; *înnopta, înnora < nor* sau de la *norà* (v. H 123^v/13); *înnoroci, înomeni* „a se încarna" (v. și infinitivul lung substantivat *înomenire*); *înrădăcina, însălășui* „a stabili locuința, a da adăpost" < *sălaș; însărcina* (atestat ca adjectiv participial) < *sarcină; însemna < semn, însera, înseta, însoți, înspăima < spaimă, înspica* „a da în *spic*, a face *spic*); *însufleți* și *însufleța, însulița* < suliță, atestat ca substantiv derivat*: însulițătură; înșira, înștiința, întemeia, întina, întâmpina < tâmpină* „tobă", *întrupa* și *întrupi, înțărca, înțepa, înțeleni < țelină,*

învăli < *val* sau de la verbul slav *valiti; învălui* < *val, învăpăia* „a se aprinde ca o văpaie”; *învârteji, învoi, învrăjbi, învrăjmăși,* atestat în derivatul *învrăjmășitor; înzestra* și *înzestri*.

În multe dintre formațiile de mai sus avem a face cu reunirea într-un singur cuvânt a unei construcții sintactice formate din prepoziția **în** plus un substantiv. Uneori e greu de spus dacă derivatul este rezultat din lexicalizarea unei atari construcții sintactice sau dintr-o construcție „inversă”, cu **în** plasat la sfârșit. Astfel, verbul *încuiba* (și *încuibi*) sau *încuibura* PV C III 17 (v. DHLR II, 352, ILR II, 224) poate proveni atât de la substantivul *cuib* precedat de prepoziția **în**, cât și de la construcția sintactică în care substantivul *cuib* este urmat de prepoziția **în**: *a-și face cuib în*. De remarcat că și în latină **in** sau **in-** se atașau la teme nominale.

2 verbe de la adjective (prin asociere cu un sufix verbal): *îmbăta, îmbătrâni, îmblânzi, îmbogăți, îmbuieci* „îngrășa” < *buiac* „îmbelșugat, gras”; *îmbuna, împlini* < *plin, împuternici, împuțina, înăcro, înălbi, încălzi, încredincioșa* < *credincios; încreți, îndatora,* și *îndatori, îndesa* și *îndesi, îndrăgi, îndrepta, îndulci, înfierbânta, înflămțnzi, înfricoșa* și *înfricoși, înfrumușa, îngălbeni, îngrețoșa,* atestat ca infinitiv lung substantivat *îngrețoșare* < *grețos, îngreuia* < *greoi, îngroșa, înlăți* < *lat, înmări, înmicșura, înmiloșa* < *milos, înmulți, înnegri* < *negru* sau de la verbul *negri; înnoi, însănătoși* și *însănătoșa, însetoșa* < *setos, însingura* <*singur, înstrăina, întări, întăroșa* „a face ca o femeie să devină gravidă” < *tăroasă* „însărcinată”; *întineri, întârzia, întrista, înțepeni* < *țeapăn* sau de la *țepeni; înverzi, învechi, înviermănoșa* < *viermănos, învia* < *viu, învineți, învârtoșa* și *învârtoși, învrednici*;

3 verbe de la numerale, prin asociere cu sufixul verbal **-i**: *îndoi* și numeralul multiplicativ *îndoit,* provenit de la participiul lui *îndoi; întrei*, atestat numai ca numeral multiplicativ: *întreit*;

4 verbe de la verbe: *împresura* < *presura, împuți* < *puți, înacoperi* < *acoperi, încâștiga* < *câștiga, înconjura* < *conjura, înconteni* < *conteni, încrunta* < *crunta*[3], *îndrăzni* < *drăzni, îneca* < *neca, înfrica* < *frica, înfrânge* < *frânge, îngurguta* „a înălța, a mândri” < *gurguta* (DOSOFTEI, ap. DA ms.); *înjunghia* < *junghia*[4], *înmuia*

<muia, înspăimânta < spăimânta, întâlni < tâlni, întocmi < tocmi, înturna < turna, învinge < vinge.

Două derivate își au originea în construcția sintactică de tipul verb + prepoziția **în**: *încrede* ISN 113/10 (sec. XVIII) < *a crede în...;* întrece < *a trece în (față)...*De subliniat că și în latină preverbul **in** se atașa la teme verbale.

5 verbe de la adverbe, prin asociere cu un sufix verbal: *îmbrățișa < brățiș, împoncișa* și adj. *împoncișat < ponciș, încurunda* „a grăbi” < *curând, îndepărta* ISN 94/13 (sec. XVIII) <*departe* sau de la verbul *depărta; înfățișa < fățiș, înlesni,* atestat ca infinitiv lung substantivat *înlesnire < lesne.*

În unele cazuri, temele derivatelor nu au circulație independentă în limbă. Ele sunt fie teme latinești: *îmbrăca < bracca* „pantaloni”, *împăca < paccare* „a liniști, a face pace”, fie slave vechi sau, foarte rar, moderne: *încâlci* < v. sl. **kluciti, îngrădi* < v. sl. *graditi, înșela* „a induce în eroare prin viclenie” < v. sl. *mŭšelŭ, mŭšeli* „câștig (rușinos)„*; împroșca* < rus. *prockati.*

Există și câteva adjective derivate de la substantive cu ajutorul sufixului participial **-at**, ceea ce le apropie formal de participiul unui verb de conjugarea I: *înfemeiat* „care alăptează”, *înfierat* „îmbrăcat în fier”, *înzăuat* „îmbrăcat în zale”.

Destul de rare sunt, în această epocă, adjectivele derivate de la adjective: *înfricos, înghimpos, înterțiu* „(despre animale) de trei ani”.

În mod cu totul izolat, **în-** derivă și substantive de la substantive: *îndreptar* „unealtă a dulgherului” poate proveni de la substantivul *dreptar* sau de la verbul *îndrepta; înmulțime < mulțime.*

Prefixul **în-** se atașează la teme de diferite origini:

1 teme de origine latină (cele mai multe): *acru, alb, arípă, armă, bărbat, bătrân, beat, blând, bun, cald, câștiga, coardă, conteni, crede, cui, cunună, curând, cuscru, dator, des, doi, drept, Dumnezeu, fașă, făină, femeie, ferica, fier, fin, flămând, floare, foc, frânge, frinte, frunză, galben, genunchi, gheață, gras, gros, junghi, junghia, lat, mare, mult, muia, nea, neca, negru, noapte, nor, nou, om, pană, pereche, piatră, presura, rădăcină, sarcină, semn, seară, sete, singur, soț, spic, știință, țară, tânăr, târziu, trece, trei, trist, turna, verde, vechi, viu, vânăt, zestre* etc.

2 teme de origine slavă: *bogat, bold, ceată, clește, colț, drag, drăzni, drum, gloată, grijă, groază, noroc, păianjen, piron, podoabp, povară, praștie, prieten, suliță, temei, tină, tâmpină, trup, tocmi, țeapăn, țelină, val, vrajbă, vrednic, voie* etc.

3 teme românești:

a) Derivate pe teren românesc de la teme latinești: *brățiș, bunătate, credincios, dreptar, fățiș, frumusețe, grețos, mulțime, părtaș, pielița, setos* etc.

b) Derivate pe teren românesc de la teme slave: *milos*;

4 teme comune cu albaneza: *ghimpe, groapă, mugur, țarc, văpaie*;

5 teme de origine maghiară: *chip, ham, sălaș*.

Sub raport semantic, prefixul indică o **transformare**, în sensul că obiectul ajunge în starea sau dobândește însușirea denumită prin cuvântul de bază: *îmbărbăta, îmbătrâni, îmblânzi, îmbulzi, îmbunătăți, împielița, împietri: Ni s-au împietrit inimile întru răutăți.* IV. P. 95/24; *împrieteni, împuțina, încălzi, închega, încredința, încremeni, încuscri, înfâtăți, înfrica, înfrumuseța, îngheța, îngloti, îngroșa, îngrozi, înjumătăți, înnoi, înseta, înspăima: Ce sînteți înspăimați așa?* NT 46[r]/7; *întări, întârzia, întreit: Frânghia întreită* CI 35/28; *întrista, întrupa, înțeleni, înverzi, învârtoși: Învârtoșindu-și cerbicea lui și inima lui călcă ceale legiuite.* BB 641 $^{1}/_{1}$; *învrăjbi, învrăjmăși, învinui*.

Derivatele cu prefixul **în-** au acest sens întotdeauna când cuvântul de bază este un adjectiv sau un numeral și, uneori, când e un substantiv. În cazul substantivelor, modificarea se referă mai ales la dobândirea lucrului denumit prin cuvântul de bază: *înaripa, încolți, înflori, înfrunzi, înmuguri, înrădăcina*.

Și preverbul latinesc **in-** avea această valoare, indicând, în multe derivate, „trecerea dintr-o stare în alta”: *immuto* „a schimba” (cf. *muto* „a muta”); *Iinamarico „a amărî”* (cf. *amarus* „amar”); *impraegno* „a însărcina” (cf. *praegnans* „însărcinată”).

În derivatele verbale, prefixul mai indică „o acțiune care se realizează cu ajutorul instrumentului sau al materiei denumite prin cuvântul de bază”: *îmboldi, îmbrobodi, împironi, împrăștia, închinga, închiotora, încuia, înfăina: Dupre ce le vei înfăina le prăjaște.*

CARTE 43/8; *înfăşa, înghimpa, înhăma, înjuga, însuliţa, întâmpina, înţepa, înveli, învăluii.*

Câteva dintre aceste derivate, cum ar fi *îmboldi, împrăştia, întâmpina, îmveli, învălui* se folosesc încă din secolul al XVI-lea şi al XVII-lea cu sens figurat, mult îndepărtat de cel originar. În acest fel, legătura semantică dintre temă, care denumea instrumentul, şi derivat s-a pierdut.

Tot în cazul derivatelor verbale, prefixul arată că acţiunea verbului se săvârşeşte în modul indicat de tema nominală: *îmbrăţişa* „a cuprinde *brăţiş*”; *împoncişa* „a se uita *ponciş*”; *înfăţişa* „a arăta *făţiş*”; *îngenunchia* / *îngenuchia* „a se aşeza *în genunchi*”; *înşira* „a aşeza *într-un şir*”.

Alteori derivatul indică o comparaţie în care intră ca termen de referinţă tema nominală: *împăienjeni* „a acoperi cu o ceaţă ca o pânză de păianjen”; *încorda* „a (se) întinde ca o coardă”; *învăpăia* „a se aprinde ca o văpaie”; *învârteji* „a se învârti ca un vârtej”.

Şi preverbul latin **in-** arăta, pe lângă cauză şi scop, şi modul în care se realiza acţiunea: *illacrimo* „a plânge după ceva sau din cauza cuiva” (cf. *lacrimo* „a lăcrima”); *inargento* a arginta” (cf. *argentus* „argint”); *illimo* „a tencui cu lut” (cf. *limus* „lut”).

Mult mai rara, derivatele verbale cu **în-** raportează acţiunea la locul sau timpul exprimat de temă: *îndepărta, înlătura, înnopta, însera*. În cazul lat. **in-**, această valoare era mult mai bine reprezentată: *imbito* „a intra” (cf. *baeto* „a merge”); *imbibo* „a absorbi” (cf. *bibo* „a bea”); *illabor* „a aluneca pe ceva” (cf. *labor* „a aluneca”); *impilo* „a-i cădea (cuiva) în păr”); *implago* „a prinde” (cf. *plago* „plasă, cursă”).

Prefixul **în-** indică, mai rar, mişcarea spre interior: *îmbăia, înţărca*. Această valoare se confundă cu cea care indică locul acţiunii.

Sextil Puşcariu, referindu-se, în *Das rumänische Präfix* ***des-*** (v. Bibliografia), la valorile semantice ale lui **des**-, vorbeşte despre o valoare de *hipercaracterizare* în derivate precum *descoji, dezgoli* etc. Un asemenea sens pare să ataşeze şi prefixul **în-** la verbe ca *încremeni, îndrăci, îngriji, înnegri, înnora, înţepeni,* în măsura în care aceste derivate nu provin de la substantivele *cremene, drac, grijă, nor* sau de la adjectivele *negru, ţeapăn,* ci de la verbele *cremeni, drăci, griji,*

negri, nora, țepeni. În asemenea derivate, prefixul **în-** are rolul de a marca, pe lângă sufix, trecerea temelor nominale respective în clasa verbului.

Puținele adjective formate de la substantive în această perioadă se prezintă sub forma de participiu și pot fi încadrate, ca atare, în una din grupele semantice ale derivatelor verbale: *înfemeiat* indică „transformarea”, iar *înfierat* și *înzăuat*, „instrumentul”.

O discuție aparte comportă dubletele prefixate și neprefixate cu **în-**, care prezintă identitate semantică. În cazul formațiilor verbale e necesar să se distingă între derivate ca *încrede* și *întrece*, care sunt construcții sintactice sudate cu prepoziția **în-**, și *împodobi – podobi, împresura – presura*, unde folosirea prefixului poate fi un rezultat de fonetică sintactică: deoarece nazalitatea este relativ slabă în limba română, pe lângă *împodobi* a putut apărea dubletul neprefixat *podobi*. Apoi, consideră Iorgu Iordan, *Compuse românești cu **în-**,* p. 99-100 (v. Bibliografia), existența perechilor de tipul *împodobu – podobi* a putut duce , prin analogie, la un fenomen invers: pe lângă *presura* a apărut și un *împresura* și alte perechi de același tip. De altfel, Sextil Pușcariu (DR IV, 1924-1926, nr. 2, p. 696) crede că **în-** este un simplu element protetic ce se poate atașa la orice verb. Perechi de verbe prefixate și neprefixate există și în cadrul derivatelor *denominale: îmbătrâni – bătrâni, îmblânzi – blânzi, îmbogăți – bogăți, învăpăia – văpăia* etc. Este de observat că unele dintre verbele neprefixate sunt mai vechi decât cele prefixate și deci există posibilitatea ca ele să fi stat la baza derivatelor cu prefix. Cu toate acestea, în textele vechi, derivatele cu **în-** sunt mai frecvente decât perechile nederivate. Numărul derivatelor verbale cu **în-** a crescut tocmai prin apariția unor formații de la verbe fără ca noul cuvânt să aducă un spor semantic temei verbale.

Din parcurgerea sensurilor prefixului s-a putut constata că principalele valori semantice ale lat. **in-** s-au păstrat și în română. Dar, în vreme ce lat. **in-** avea ca valoare primordială „mișcarea către interior”, rom. **în-** indică, în primul rând, „trecerea dintr-o stare în alta”, deci o valoare eventivă. În această ordine de idei am putut constata că sensul amintit al lat. **in-** a fost, în secolele al XVI-lea – al XVIII-lea, cel mai slab reprezentat. Aceasta se poate explica prin

faptul că valorile prefixului **în-** sunt legate și de funcțiile prepoziției omonime: cele care vizează circumstanțele de loc, de timp, de mod și instrumentale.

În ce privește cronologia derivatelor pe teren românesc, se pare că cele formate de la verbe și adjective au apărut concomitent cu perechile lor neprefixate (formate prin derivare imediată), dar în regiuni diferite. Cu toate acestea, din cercetarea textelor nu rezultă o repartizare cât de cât sistematică a formelor prefixate într-o anumită regiune a țării și a celor neprefixate în altă regiune. Uneori ambele forme apar la același autor. Oricum, în perioada cercetată, prefixul **în-** se dovedește a fi foarte productiv, multe dintre derivatele cu el păstrându-se și astăzi în limba comună. Această productivitate poate fi și rezultatul opoziției cu formațiile generate de prefixul **des-**.

Prefixul **pre-** are, în limba română, origine multiplă:provine, pe de o parte, din lat. **per-, prae-**, iar, pe de altă parte, din v. sl. **pre-**. Lat. **per-** și **prae-** au pătruns în română prin cuvinte ca: *preumbla* < lat. *praeambulare* (cf. var. *plimba, primbla)* Biblia 1688, Gen. 24, 63, *apud* TDRG, *prepune* < lat. *praeponere* Biblia 1688, *apud* TDRG (cf. și *prepozit* „șef, comandant” < lat. *praepositus* DOSOFTEI), *preveghea, priveghea* < lat. *pervigilare* URECHE, LET. 153.

Sl. **pre-**, folosit ca element derivativ în slava meridională de tip răsăritean vorbită pe teritoriul daco-moesic, a pătruns în limba noastră ca element inițial al unor cuvinte care astăzi, , în mare parte, nu mai sunt analizabile: *precistă* (*precestă*) < sl. *precista* DVS 10^{v}/8; *predanie* „tradiție” < sl. *predanije* V. CAZ. 54/2, DVS 28^{r}/32; *prelăsti* „amăgi, ademeni” < sl. *prolistiti* CV 168/1; *premeni,* primeni < sl. premeniti DVS 2^{V}/23.

În limba veche, prefixul **pre-** apare și într-o serie de calcuri: *precuvântare,* d. sl. *preduslovije; preface* d. sl. *pretvoriti* DOS. V. S. *apud TDRG*; *premiedzare* d. s. *pristoloveti* CP. CP_2. CI 25, *apud DHLR II 305; prespunre* d. sl. *nakazati* etc.

Este de remarcat faptul cp aceeași temă poate intra în combinație atât cu **pre-** latin, cât și cu **pre-** din slavă. Astfel, *prepune* „bănui” este format după lat. *praeponere,* iar *prepune* „transcrie”, după v. sl. *preloziti* (în DLR și MDA se indică și pentru acest sens lat. *praeponere*).

Calcurile și derivatele analizabile au favorizat desprinderea lui **pre-** ca element derivativ, fapt care a dus la crearea de derivate pe teren românesc. Astfel, în limba română el derivă:

1 verbe de la vebe: *prevedia* PH 138/4, PS 288/24, C_2 495/5. Posibil ca și *prelungi* să fie derivat românesc (PR. C. 79/7: *prelungire*) < *prelung*, care, după unii lingviști, între care W. Meyer-Lübke, Sextil Pușcariu, Ovid Densusianu,ar proveni din lat. *perlongus*, în timp ce Al. Graur, *Corrections roumaines au REW*, p. 109 (v. Bibliografia) arată că această explicație este greu de susținut, deoarece celelalte adjective cu **per-**, destul de numeroase în latină, nu s-au păstrat în limb a română.

2 adverbe de la adverbe (provenite tot dintr-un verb): *prelăns, prelinsu* PH 57/7, PS 110/38-39.

În ce privește sensurile, prefixul indica în latină, ca preverb:

1 terminarea, desăvârșirea unei acțiuni (valoare aspectuală): *peragere, perficere*;

2 durata, extinderea (valoare aspectuală): *permergere, perscribere, pertinere;*

3 intensitatea (valoare aspectuală): *perodi* „a urî puternic”.

În derivatele *moștenite*, cel mai bine se păstrează sensul durativ și extensiv: *preîmbla*. În derivatele românești, prefixul indică:

1 anterioritatea temporală: ***prevedea***: *toate căile mele prevădzuși.* PH 138/4;

2 extinderea spațială: ***prelungi***: *să nu să prelungească acest soroc. PR. C. 96/2;* ***prelins****: apa ce prelăns cure.* PH 57/8. La această valoare pare să fi contribuit și prefixul slav *prĕdu-* „înainte”.

Alte derivate românești necesită discuții aparte. Astfel, derivatul *preveghea*, care apare în textele din secolul al XVI-lea (CV, PH, C_2), are același sens cu verbul de bază: „a veghea”: *preveaghe străjuitorul* PH 126/1; *amuîntâia strajă de noapte... preveaghe și îmblăcolindu cetatea* C_2 266/21. În ***prespunre***: *au prespunre limbei nu află* PH 93/10, format după sl. *nakazati* „a învăța”, valoarea prefixului nu este clară.

În limb a textelor din secolele XVI și XVII, **pre-** este slab reprezentat în ceea ce privește derivatele pe teren românesc: trei

derivate, două în secolul al XVI-lea și unul în secolul al XVII-lea. Prefixul apare însă în destul de multe împrumuturi și calcuri.

Re- își are originea în lat. **re-** și a fost moștenit sub forma **ră-** (la D. Cantemir apare, livresc, forma etimologică **re-**: *rămânea* (< lat. *remanere*) DOC. 1591; HCI 57; CDB I (AN. 1606), p. 148; PRAV. GOV. 136B; NECULCE 2 II, 218; *răfreca* (< lat. *refricare* „a reînnoi") CDB I 298; *răposa* (< lat. *repausare*) TETR. 15, 37; MOXA HC I 399; *revărsa* (< lat. *reversare*) CANT. I 323.

Etimologia verbelor *răsări* CV 136/11; V. CAZ. 459/13; *răsufla* COSTIN 80/3; CARTE 14/8 și *răsuna* DVS 28^{V}/24; CI 27/31 este controversată. Ele ar putea proveni din latină: **resalire*, **resufflare*, **resonare*, dar nu poate fi exclusă nici posibilitatea formării lor pe teren românesc cu prefixul **răs-**, cu varianta **ră-**.

Dintre derivatele menționate, *răposa* nu este analizabil în limba română. Pentru celelalte cuvinte moștenite avem însă în limbă și cuvintele-bază: *duce, mânea, pune, sări, sufla, suna, vărsa*, fapt care a permis analiza derivatelor , iar apoi desprinderea prefixului și atașarea lui și la alte teme. Astfel, cu prefixul **re-** (**ră-**) au fost calchiate o serie de cuvinte slave, prefixul traducând în aceste cazuri prefixele slave **o-, na-, ras-,** sau **pro-**. În acest sens, la Cantemir, *Divanul*, apare *răciti* pentru sl. *procitati* (cf. E. Petrovici, *Limba lui D. Cantemir*, p. 6, 13). În aceeași situație se află și *răgloti* „a se oști" PH 45/26, corespunzând sl. *opluciti sę*, apoi *răsădi* PS 166/ 4-5, pentru sl. *nasaditi*; *răsămăna* „a semăna", corespunzând sl. *rasejati*

Prin analogie cu tratamentul lui **re-** inițial, în cuvinte moștenite din latină,(**re-** > **ră**), întâlnim forma **ră-** și în cuvinte din scrierile vechi și populare derivate cu prefixul **re-** (v. N. A. Ursu, *Cărți de popularizare traduse de Petru Maior*, p. 141, v. Bibliografia).

În limba română din secolele XVI – XVIII, prefixul **re-** (**ră-**) derivă verbe de la verbe: *redobândi* H. CR. II 48 (a. 1750); *reface* ISN LVII 97/20; *răgiudeca* CV 117/5; *rănturna* (explicat de TDRG ca fiind format din *re-* + *înturna)* V. CAZ. 334/17; NL 131/38.

Majoritatea temelor la care se atașează prefixul sunt de proveniență latină, **re-** apărând în textele vechi o singură dată atașat la o temă slavă: *redobândi*.

Derivatele moștenite din latină păstrează, în perioada amintită, doar unul din sensurile lat. **re-**, și anume cel de intensificare *revărsa*. În cazul derivatelor formate pe teren românesc apare sensul de repetiție (iterativ): *redobândi: Nădăjduiesc să redobândim iertarea dezmierdărilor celor cu păcate.* G. CR. II, 48 (a. 1750); *reface: să nu se împiedice refacerea ei* (a unei biserici) ISN LVII 97/20; *rągiudeca: E tu stă încolo, sau ședi cicea spre podnejia noastră: nu rągiudecatu întru si înre și fusetu giudecate cugeteloru celora releleoru?* CV 117/5; *răntu(r)na*„a rostogoli, a răsturna": *ca o piatrâ di del la vale cănd să răntunâ și nu să poate opri, aș merge de tare și viiața noastră*. V. CAZ. 334/17; ISD XXI 261; NL 131/38.

În perioada studiată, derivatele pe teren românesc sunt puține: patru, dintre care unul în secolul al XVI-lea , iar trei în secolele XVII și XVIII, ceea ce indică o productivitate foarte scăzută.

Prefixul **s-** provine din lat. **ex-**. Rudolf Geheeb, *Prostetisches **a** und **s** im Rumänischen*, și Max Auerbach, *Die Verbalpräfixe im Dakorumänische* (v. Bibliografia), susțin că **s-** a intrat în limba română și prin împrumuturi din slavă și din turcă. Deoarece aceste împrumuturi nu sunt analizabile pentru români, credem că ele nu pot fi luate în considerare sub raportul derivării cu prefixe.

În limba română, lat. **ex-** s-a redus la **s-** înaintea surdelor și la **z-** înaintea sonorelor. **excadere* > *scădea* CT 156^V/20, BB 628^2/46, CARTE 41/25; **excurrere* > *scurge* PO 254/5; *exmulgere* > *smulge* PO 285/21, NT 7^r/18; *exponere* > *spune* C_2 38/15, BB 618^2/40, PR. C. 10/22; *extorquere* > *stoarce* PO 137/27, CARTE 83/18; *exbatere* > *zbate* CARTE 94/4.

Derivatele cu prefixul **s-** sunt:

1 verbe (de la verbe): *sclipi* BB 636^2/34, DOSOFTEI, PS 50/15 < *clipi*; *scobori* NL 98/27, ME 110/19 < *cobori* (cf. Al. Graur, *Etimologii românești*, p. 24-25, v. Bibliografia); *scumpăra* CV 169/3, c_2 101/22 < *cumpăra* (cf. Em. Vasiliu, *evoluția lat.* ***ex-*** *în limba română*, p. 258, v. Bibliografia); *zmăcina* „a sfărâma, a zdrobi, a sfâșia" DVS 70^r/14, 135^r/16 < *măcina*;

2 verbe (de la substantive, asociate cu un sufix verbal): *sfărâma* CT 85^r/18, C_2 30/28, PRAV. 102^v/8 ÎL 37/10, NL 107/18 < *fărâmă*; *stârni* DVS 107^v/29, 118^r/33 < *târn* „mătură de nuiele"[5]; *zbuciuma* „a

se zbate, a se agita, a se căzni, a se necăji” DVS 43^{v}/22 < *bucium* „butucul roții”; *zvăpăia* LSR 132^{r1}/17, 136^{r2}/24 < *văpaie;*

3 verbe (de la teme din alte limbi și care nu aveau circulație independentă în română): *zbârci* G. CR. I 2912/12 (a. 1691) și adj. *zbârcit* LSR 56^{r1}/18, 198 ^{v1}/5, ME 46/10 (cf. bg. *brakam* „a îndoi, a încreți”, *braka*„cută, încrețitură”; *zvârli* CDB II 458/31 (cca. 1550), lSR 173^{r2}/24, CANTEMIR, HR. 298/19 (cf. v. sl. *vrulu* „violent, cu violență”, *hrulu* „repede”, srb. *vrljati* sau *vrliti*, bg. *fràli* „a arunca” < **hvruliti* TDRG[6]);

4 substantive (de la substantive): *zgomot* ME 79/4, care are la bază subst. *gomon* „adunare, sfat” sau verbul *gomoni* „a sta la sfat, a vorbi” (de la *gomon* s-a putut deriva cu **s-** verbul *zgomoni*, iar de la acesta subst. *zgomot*, cf. Em. Vasiliu, *art. cit.*, p. 249).

Temele la care se atașează prefixul sunt:

1 slave: *clipi, coborî, târn*;

2 latine: *cumpăra, măcina*;

3 comune cu albaneza: *fărâma, văpaie*.

În unele cazuri etimologia temei nu e clarificată, v. *bucium*.

Valorile prefixului **s-** în limba română sunt cele pe care le avea **ex-** în latkina târzie. Pe lângă acestea, el are și o funcție gramaticală constantă, schimbând, ca și alte prefixe, clasa morfologică a temei (v. *supra*). În cazul unor perechi de derivate precum *sfărâma – fărâma* (atestat în secolul al XVII-lea), prefixul întărește sensul verbului și mărește expresivitatea cuvântului (cf. Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, p. 216, v. Bibliografia*)*. Alteori prefixul indică ideea de „a scoate”: *stârni Atunce ca din somn să stârniră și vădzură pre Sf(â)nt(u)l.* DVS 107^{v}/29. „Trecerea într-o altă stare” și „revenirea la starea anterioară” caracterizează derivate ca: ***scumpăra*** „răscumpăra, elibera”: *Va scumpăra ei de întunearec și den coperemântul chinului de vecie.* C_2 101/23. Valoarea prefixului nu este clară în ***sclipi****: Scripeaște lumina supt sfinte-ți picioare* DOSOFTEI, PS 50/15; ***scoborî***: *Și-i scrie și Șărban-vodă să s-închine, că s-a închina și el, că i să scoboară și nemțâi despre Țara Nemțască* NL 98/27; ***scumpăra*** „a cumpăra”: *Cu menciuroase cuvente voi vă voru scumpăra* CV 169/3; *zmăcina: I să zăcina carnea... și cădea bucăți*. DVS 70^{r}/14. Și

în cazul acestor verbe s-ar putea invoca teza intensificării ideii verbale (cf. Iorgu Iordan, *art.cit.*, p. 216).

Din textele parcurse reiese constatarea că prefixul **s-** are o putere de derivare relativ mai mare în secolul al XVII-lea decât în celelalte Astfel, în secolul al XVI-lea sunt atestate trei derivate, dintre care două sunt folosite și în secolele următoare; în secolul al XVII-lea sunt atestate alte șase formații, dar numai una mai este activă în secolul următor; în secolul al XVIII-lea apar două derivate noi. Așadar, derivatele cu prefixul **s-** au o frecvență scăzută în vocabularul epocii studiate, de unde se poate trage concluzia că prefixul **s-** prezenta o productivitate extrem de scăzută în limba română veche.

Prefixul **spre-** este urmașul lat. **super-**, care avea valoare de adverb, prepoziție și preverb. Limba română folosește în mod curent prepoziția **spre** și cu totul sporadic prefixul respectiv. În secolul al XVI-lea, și anume în *Codicele Voronețean*, apar două formații în care **spre-** este folosit ca prefix: verbul ***sprezice*** „a chema”: *Chesariu spregici, cătră chesariu să mergi.* 68/3, care este un calc după sl. *naricati* „appellare” (cf. DHLR II, p. 363, ILR II, p.231) și subst. ***spresărire*** „grabă, pripeală”: *Fără voroave se fiți și nemica spresărire se nu faceți.* 12/7. În textul slav îi corespunde *sŭtvoriti: ničtože drŭza sŭtvoriti* (cf. DHLR II, p. 363, ILR II, p. 231).

În afara acestor douăformații, **spre-** nu mai apare în limba noastră ca prefix.

Prefixul **stră-** reprezintă, din punct de vedere fonetic, lat. **extra-**, care, pe teren românesc, își pierde vocala inițială devenind **stră-**. Dacă din punct de vedere formal **stră-** reprezintă lat. **extra-**, din punct de vedere semantic lat. **extra-** nu acoperă toate sensurile rom. **stră-**, aceasta pentru că prefixul **stră-** moștenește și sensurile lat. **trans-**. Confuzia celor două prefixe poate fi explicată prin faptul că vorbitorii l-au considerat pe **extra-** ca fiind **ex- + tra-** (**trans-**), **ex-** având doar funcția de a-l întări pe **trans-**. Confuzia fonetică a dus și la o confuzie semantică (cf. Rodica Ocheșeanu, *Prefixele superlative în limba română*, SMFC I, p. 29-50, v. Bibliografia).

Dintre derivatele cu **stră-** întâlnite în secolele XVI – XVIII doar *străpunge* poate fi considerat moștenit din latină, < **extrapungere* ME 115/11 (V. DHLR I, p. 221, ILR I, p. 149). Derivatul este analizabil și

în latină, și în română, iar existența în italiană a lui *trapungere* întărește etimologia din latină. În ce privește verbul *străcura* (*strecura*), etimologiile propuse sunt destul de numeroase. Dintre ele par a fi mai plauzibile cele propuse de Al. Graur în „Romania”, LIII, 1927, p. 386-387, reproduse în *Mélanges linguistiques*, Paris - București, 1936, p. 67 și *Etimologii românești*, p. 142-144 (v. Bibliografia): *străcura* ar avea la bază lat. *transcolare* (**extracolare*) sau, mai probabil, ar fi o creație românească de la **strec-** + suf. Verbal **-ura**. Acceptarea ultimei variante ar duce la eliminarea lui *străcura* dintre derivatele cu **stră-**.

Cele mai multe derivate cu **stră-** sunt formate pe teren românesc, unde acest prefix derivă:

1 verbe de la verbe: *străbate* H 17/13, LSR 55^{v}/6-24, CL 321/13, G. CR. I 130/32 (a. 1648), NECULCE, *apud* DA ms., ME 57/3¸*strălumina* DVS 102/1; *străluminătoriu* D în PS 45/5; *străluci* CV 38/12 (*STRELUCI*), CT 158^{v}/14, C_2 35/27, PO 269/26, V. CAZ. 339/4, NT 52^{r}/26, ÎL 37/3, LSR 149^{V}/a-3’ B 637^{b}/32, UL 125/14, DVS 142/28 (cf. însă DHLR I, p.221, ILR I, p. 149, unde se trimite la lat. **extralucire*, aducându-se în sprijin it. *stralusir* Rovigno și *staluke* Belluno); *strălucire* V. CAZ. 476/31, LSR 48^{v}/b-21, BIBLIA, *apud* DAms., C 15/10, ME57^{1}/7, G. CR. II 163/9, (a. 1798), *strălucitor* LSR 102^{v}/b-17, IV. P. 78/26, ultimele două cuvinte interesând doar ca derivate ale lui *străluci*; *strămuta* CT 10^{v}/8, PS 115/7, V. CAZ. 392/2, DVS 1^{v}/9, 38^{r}/3, COSTIN, *apud* Dams., ANTIM, *apud* DA ms., NECULCE, *apud* DA ms., ME 140/4, la care mai adăugăm derivatele *strămutătură* CANTEMIR, *apud* ms. și *strămutare* URICARIUL IV 30/13 (a. 1773). Pentru ultimele două derivate, *străluuci* și *strămuta*, există și ipoteza moștenirii lor din latină (cf. Rodica Ocheșeanu, *art. cit.*, p. 83).

2 substantive de la substantive: *strălucoare* „lumină, strălucire” DVS 36^{v}/25, 26; *strălumină* DVS 144^{r}/31; *strămoș* C_2 173/2, V. CAZ. 384/43, NT 69^{r}/30, UL 70/2, DVS 10^{v}/19-20, CI 37/11, IV. P. 71/21, P. IST. ¾, NECULCE, *apud* DA ms.; *strămoașă* NL 112/34; *strănepot* G. CR. 156/6 (a. 1593), iar în forma *strepot* la ÎL 34/12, DVS 10^{v}/2, N. COSTIN *apud* DA ms.

3 adjective de la adjective: *strălucos* D. în PS 31/35.

Temele la care se atașează prefixul **stră-** sunt de origine latină: *bate, luci, lumina, lucoare, lucos, muta, nepot.* În ce-l privește pe *moș*, cf. alb. *moshë.*

Prefixul prezintă, în derivatele românești, următoarele sensuri:

1 trecerea printr-un anumit spațiu; trecerea, pătrunderea prin ceva, dintr-o parte în alta: ***străbate***: *Noorii străbătură grindire.* H 17/13; *străbate-voiu păcatele.* H în PS 27/40; *luară unii de'ntrânșii a străbate hotărăle răsăritului.* G. CR. I 130/132 (a. 1648); *Doar ar pute străbate la Iasi la Doamna.* NECULCE, *apud* DA ms.;

2 ducere, mutarea dintr-un loc în altul, transportarea: ***strămuta[1]:*** *lovi pre Arie cu palma preste obraz, atâta de tare căt i se strămutară fălciile.* V. CAZ. 392/2; *Nici se strămută la o biserică.* ANTIM, *apud* DA ms ; *Fiind ei niște oameni neașezați și strămutați de la locurile lor.* NECULCE, *apud* DA ms.;

3 schimbarea, modificarea, transformarea: ***strămuta[2]*** „a se schimba”: *strămutează fața sa ca să se ivească oamenilor că se postesc.* CT 10^{v}/8; *Să se păzească fără strămutare și aceste adăugiri.* URICARIUL IV 30/13 (a. 1773). Se pare că în derivatul *strămuta* (1 și 2), prefixul are mai mult funcția de a întări sensul cuvântului de bază.

Toate aceste sensuri provin de la lat. **trans-**.

4 intensificarea: ***străluci***: *Nici ca soarele nu vei străluci.* B 637^{b}/32; *Nu avem noi alt nimic mai strălucitor și mai luminat decât soarele.* IV. P. 78/26; *strălucoare*; *strălucos*; **strălumina**: *Frumusețile tale ziua luminează, noaptea străluminează.* CANTEMIR,*apud* DA ms. Această valoare semantică pare a fi moștenită de la lat. **extra-**, care a dezvoltat în latina târzie semnificația secundară de exces: „peste măsură de”. Sensul de intensificare al lui **stră-** nu trebuie deci explicat prin lat. **ultra-**, cum face Cihac, *op. cit.I*, p. 264, și nici ca derivând din valoarea locală a lui **trans-**, așa cum s-a întâmplat în alte limbi romanice.

5 vechimea, descendența îndepărtată: ***strămoș***: *Povestea... din moșii... strămoșii noștri, așa cum am apucat-o.* CI 37/11; ***strămoașă***: *Să trage de pe strămoașe sa neam din domnii cei vechi moldovenești.* NL 112/34; ***strănepot***: *Viața cea rea nu mearge să vie să se pogoare*

pe strenepoți. ÎL 34/12. Sensul acesta este asociat celui de intensificare.

Prefixul **stră-** are o productivitate scăzută, fapt atestat de numărul relativ mic al derivatelor cu el identificate în textele din secolele XVI – XVIII: patru derivate verbale, cinci substantivale și unul adjectival. Dintre acestea, cinci apar în secolul al XVI-lea, patru se adaugă în secolul următor și unul în secolul al XVIII-lea. Trei derivate: *strălucoare, strălumină, strălucos* nu se întâlnesc decât în secolul al XVII-lea. În schimb sunt bine reprezentate în secolele următoare *străluci, străbate* și *strămoș*.

Prefixul **sub-** provine din lat. **sub-** (**su**(**b**)**s**, **subtus**), întrebuințat în latină ca prepoziție și prefix. Limba română a păstrat și a dezvoltat prepoziția **sub**. Prefixul **sub-** nu s-a păstrat ca atare. Derivatele moștenite nu sunt în general analizabile pentru vorbitorii limbii române: *subțire* (< lat. *subtilis*) BIBLIA 1688, Gen. 41; *suferi* (< lat. *sufferre*) IMDR 250); *sufla* (< lat. *sufflare*) DOS. VS. Martie 9; *supune* (< lat. *supponere*) BIBLIA 1688 Ex. 17, 12, Cor. P. S. 11, 6, Cant. II, 102; *suspina* (< *suspirare*) TETR. *Supune* este singurul analizabil.

În perioada analizată, **sub-** este foarte puțin întrebuințat ca prefix și este de presupus că folosirea lui se datorește influenței prepoziției **sub**. Astfel, singurul derivat întâlnit în textele cercetate este un verb de la substantiv: ***sugușa*** „sugruma”: *Dusese robul acela aflâ unulden regi și ai lui ce era datoria lui, o sută de bani și-l prinse și-l sugușâ el.*PS 135/25, TETR. 39^{v}/4, CL 43/29, B 624^{b}/53. ***Su-*** (< ***supt***) apare, în acest caz, atașat la o temă latină. Derivatul aparține secolului al XVI-lea.

Prefixul are, pe lângă sensul local „sub, dedesubt” și o valoare gramaticală, întrucât formează, împreună cu un sufix verbal, un derivat parasintetic de la un substantiv.

La capătul acestei investigații se impun câteva ***concluzii***, pentru perioada cuprinsă între secolele al XVI-lea – al XVIII-lea. Astfel, limba română are, în perioada amintită, jumătate din numărul de prefixe de care dispunea latina (TILR I, p. 97-106). Prefixele *a-, de-, în-, întru-, spre-, sub-* au în română, ca în latină, și valoare de prepoziție.

Sub raportul părților de vorbire derivate, prefixele discutate pot forma o singură parte de vorbire sau mai multe. Derivă o singură parte de vorbire: *a*- (verbe), *des*- (verbe), *re*- (verbe), *spre*- (substantive), *sub*- (verbe); derivă două părți de vorbire: *s*- (verbe și substantive); derivă trei părți de vorbire: *în*- (verbe, substantive și adjective) și *stră*- (adjective, substantive și verbe). Față de limba latină, unde fiecare prefix deriva mai multe părți de vorbire (cf. TILR I, 98), în limba română se constată o mai mare specializare a elementelor derivative prefixale. Partea de vorbire cel mai bine reprezentată este verbul, la fel ca în latină.(cf. TILR I, 102). A doua parte de vorbire, în ordine numerică, este adjectivul. Se menține și aici situația din latină (cf. TILR I, 99). Urmează, tot ca în latină, categoria substantivului (cf. TILR I, 98). Părțile de vorbire *de la care se derivă* mai frecvent sunt substantivul, adjectivul și verbul; adverbul și numeralul sunt folosite rar ca bază de derivare, iar pronumele lipsește între derivatele cu aceste prefixe.

În ce privește originea temelor, cele mai numeroase sunt temele latinești, urmate de cele slave[7].

Nici sub raport semantic prefixele analizate nu se depărtează în mod semnificativ de sensurile lor din latină. Sunt folosite cu sensurile originare prefixele *s*- și *sub*-. Prefixul *stră*- cumulează sensurile a două prefixe latine: *extra*- și *trans*-. Unele prefixe, *a*-, *des*-, *în*-, au dezvoltat pe teren românesc, pe lângă sensurile originare, sensuri sau nuanțe de sens noi, în timp ce *re*- și-a restrâns mult semantismul avut în latină. Multe dintre prefixele studiate posedă mai multe sensuri: *a*-, *des*-, *în*-, altele prezintă un semantism mai restrâns: *re*-, *s*-, *stră*-, iar *spre*- și *sub*- au o singură valoare. Se confirmă astfel tendința constatată încă în latina populară de slăbire a sensurilor unor prefixe, de evoluție a semantismului lor spre nuanțe foarte vagi, ceea ce a dus la situația ca derivatul să fie greu de definit în raport cu cuvântul de bază (cf. TILR I, 105 și I. Fischer, *Unele probleme ale formării cuvintelor în limba română*, p. 298. v. Bibliografia).

Toate prefixele analizate sunt atestate în textele din secolul al XVI-lea. Dintre ele, *des*-, *în*-, *re*-, *s*- și *stră*- produc formații noi și în secolele următoare, în timp ce *a*- apare în derivate noi doar în secolul al XVII-lea. Nu mai sunt active după secolul al XVI-lea *spre*- și *sub*-.

Cel mai productiv prefix este *în-*. Au o productivitate fluctuantă, de la secol la secol, *des-* și *a-*, iar *s-*, *stră-* și *re-* au o productivitate scăzută. Sunt foarte puțin productive *spre-* și *sub-*. (În seriile de mai sus, prefixele au fost înșirate în ordinea productivității.)

Cazurile de *concurență*, adică de derivare cu prefixe sinonime de la aceeași temă, sunt foarte rare. Cel mai frecvent intră în con curență prefixul *în-*:

• cu *des-: împărți – despărți* (cele două derivate s-au menținut ca atare, dobândind însă nuanțe semantice diferite);

• cu *a-* (pe care-l elimină): *înstrăina – astrăina, împrumuta – aprumuta* (S. Pușcariu, DR IV_2, 1924 – 1926, p. 693-694, crede că este vorba de confuzia între *a-* și *în-*, care ar porni de la sensul comun – local - al celor două prefixe)[8].

Concurența între prefixe se poate manifesta nu numai în cazul derivatelor de la aceeași temă, ci și în situația derivării de la teme diferite, care reprezintă, de fapt, procedeul preponderent al derivării. Astfel, prefixele *a-*, *re-* și *stră-* pot indica intensificarea acțiunii sau a calității, dar, în această perioadă, doar ultimul este activ, alături de prefixele slave *prea-* și *răs-*. Limba română posedă două prefixe de negație, productive încă în această perioadă: **des-** și **ne-**. Concurența dintre ele este în bună măsură evitată de o restricție gramaticală: primul derivă în special verbe, iar al doilea, substantive și adjective. Alte situații de sinonimie prefixală apar între *a-* și *în-* ca indicatori ai săvârșirii unei acțiuni cu ajutorul unui obiect (care nu este întotdeauna un instrument), între *în-* și *s-* în calitatea lor de morfeme gramaticale în derivarea parasintetică și între *re-* și prefixul slav *răs-* ca indicatori ai iterativității verbale.

Note:

1 Pe marginea manuscrisului, Prof. G. Ivănescu observă că în sintagma *umblă dezgolit* derivatul nu poate fi înlocuit cu *golit*.

2 La care Prof. G. Ivănescu adaugă pe manuscris: ”nu cumva e sensul «îi reneagă»?”.

3 Prof. G. Ivănescu consideră că poate fi și verb parasintetic de la *crunt* „însângerat”.

4 Prof. G. Ivănescu crede că este vorba de un parasintetic: *în- + junghi + -a*.

5 S. Pușcariu, DR III, p. 691-692, care adaugă următorul comentariu: „Inițial **s-** nu e aici numai protetic, ci un element drivativ însemnător: *s-târn-esc praful* nu înseamnă numai „îl mătur (cu târnul), ci și „îl ridic de la locul lui”. Recunoaștem deci în acest **s-** inițial funcțiunea latinescului **ex-**, sau, mai bine zis, influența unor verbe apropiate ca sens, precum *scula, scoate, scotoci, scormoni, scorni* etc.[...] nota principaklă a cuvântului [...] se paralizește până la deplina dispariție, pentru ca altă notă, accesorie – „a scula, a scormoni” – să devină predominantă”.

6 Etimologia a fost revizuită, astfel că în DLR și MDA *zvârli* este considerat ca provenind din *zvâr*.Cu toate acestea, în TDRG[3] s.v. *azvârli* ,proveniența din slavă este menținută: „vgl. asl. *vrŭlŭ* „heftig”, *hrŭlŭ* „schnel”, serb. *vrlati* n. *vrliti,* bulg. *fŭrljam* „werfen”, nach MIKL. SLAV. EL. 51 aus **hvrŭliti*”. În DLRLM: comp. bg. *hvărlja*, sb. *vrljiti*.

7 Extinzând constatarea pe baza datelor culese, am putut observa că tendința de a se apela la teme transmise din latină este valabilă și pentru prefixele provenite din slavă.

8 *în-* și *des-* intră în concurență sinonimică și cu prefixe slave: *în-* vs *răs-* (pe cre-l și învinge): *împrăștia – răsprăștia* „împrăștia”*, întoarce – răstoarce* (CANTEMIR *apud* DA ms. < *întoarce*), dar și cu prefixul românesc *între-*: *înaripa – întraripa, înarma – întrarma* (cuvintele s-au păstrat, dar cu o distribuție stilistică diferită); *des-* vs *răs-: desface – răsface* „a deschide , a desface”*: În două părți să se răsfacă* [pământul] *și să mă înghită*. N. COSTIN, *apud* DA ms.*; despica – răspica* DVS 13[r]/30 < *despica* (S. Pușcariu, în „Convorbiri literare”, vol. XLI, p. 207), pe care îl elimină însă în *răsfira – desfira*; *des-* vs *prea-*, pe care îl elimină: *răscumpărat – preacumpărat(ă)* „răscumpărată” C_2 122/36. Au învins, după cum se poate constata, prefixele cu productivitatea cea mai mare.

Bibliografie:

Max Auerbach, *Die Verbalpräfixe im Dacorumänischen*, în „Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache”, vol. XIX-XX, 1913, p. 209-264.

Cihac I-II A. de Cihac, *Dictionnaire d'éthymologie daco-romane.* Vol. I: *Éléments latins, comparés avec les autres langues romanes.* Francfort A/M, Ludolph St. Goar; Berlin, A. Asher; Bucarest, Socec, 1870; Vol. II: *Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais,* Francfort, Ludolph St. Goar, Berlin, S. Calvary, București, Sotschek, 1879.

DA *Dicționarul limbii române*. Tomul I. Partea I: A-B, Bucure,ti, 1913; Partea a II-a: C, București, 1940; Partea a III-a. Fascicula I: D-DE, București, 1949; Tomul II. Partea I: F-I, București, 1934.

Ovid Densuseanu, *Istoria limbii române*. Vol. II: *Secolul al XVI-lea*. Ediție îngrijită de prof. univ. J. Byck, Editura Științifică, București, 1961 (primele cifre indică paginile din textul original: *Histoire de la langue roumaine* par

Ovide Densusianu. Tome II: *Le seizième siècle*, Paris, Librairie Ernest Leroux, 1938).
Sergiu Drincu, *Le préfixe latin **ad-** en roumain*, în vol. *Études romanes. Hommage à Iorgu Iordan*, București, 1978, p. 215-223.
Sergiu Drincu, *Derivarea cu prefixele **ab-** și **ad-** moștenite din latină,* în vol. *Limba română literară în secolul al XVIII-lea*, vol.2, Timișoara, 1984, p. 25-62.
Sergiu Drincu, *Le préfixe **a-** (prép. **à**) en français*, „Analele Universității „Tibiscus", vol. VII, Seria Filologie și Relații publice, 1998, p. 66-74.
I.Fischer, *Unele probleme ale formării cuvintelor în limba română*, în „Studii și cercetări lingvistice", 1954, nr. 3-4.
Rudolf Geheeb, *Prostetisches* **a** *und* **s** *im Rumänischen*, în „Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache", vol. V, 1898, p. 1-50.
Al. Graur, ***Ab, ad, apud*** *et* ***cum*** *en latin de Gaule*, în „Bulletin de la Société de Linguistique de Paris". Tome trente – troisième. Fascicule 2 (Numéro 99), 1932, p. 225-298.
Al. Graur, *Mélanges linguistiques*, Paris – București, 1936.
Al. Graur, *Corrections roumaines au REW*, în „Bulletin linguistique", IV. 1937, p. 80-124.
Al Graur, *Etimologii românești*, București, 1963.
Al. Graur, *Prefixe cu rol de indicator*, „Limbă și literatură", XI, 1966.
Iorgu Iordan, *Compuse românești cu **în-***, în „Buletinul Philippide" (BPh), III, 1936.
Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, București, 1944.
G. Ivănescu, *Formarea cuvintelor în limb a română*, în „Limba română", 1965, nr,. 1, p. 31-37 și în extras și litografiat, București, 1964 și în traducere franceză, *Problèmes concernsnt la formation des motd en roumain,* în „Revue roumaine de linguistique", 1965, nr. 1-3, p. 81-89 și în extras.
Rodica Ocheșeanu, *Prefixele superlative în limba română*, în *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română.* Vol. I 1959, p.29-50.
E. Petrovici, *Limba lui D. Cantemir*, „Limba română", 1953.
Sextil Pușcariu, *Das rumänische Präfix **des-*** în „Zeitschrift für romanische Philologie", LXIII, 1943.
Flora Șuteu, *Prefixul **în- / in-**, în Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. al II-lea, Editura Academiei R. P. R., București, 1960, p.37-65.
TDRG H. Tktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, vol. I-III, Bukarest, 1903-1925.
TILR I *Istoria limbii române*. Volumul I: *Limba latină*, Editura Academiei R. P. R., București, 1965.
N. A. Ursu, *Cărți de popularizare traduse de Petru Maior*, „Limba română", 1961, nr. 2.
Em. Vasiliu, *Evoluția lat. **ex-** în limba română*, „Studii și cercetări lingvistice"1955, nr.3-4.

Abrevierile surselor

B, BB	*Biblia*, adecă dumnezeiasca scriptură ale cei vechi și ale cei noao leage..., București, 1688.
C, CI, C_2	Diaconul Coresi, *Carte cu învățătură* (1581), București, 1914.
CANTEMIR, HR.	Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, ed. Gr. C. Tocilescu, București, 1901.
CANT.	Vezi CANTEMIR, HR.
CARTE	*Carte întru care să scriu mâncările* (1749), ms.
CB	B. Petriceicu-Hașdeu, *Cuvente den bătrâni*, tom I, București (1878), tom. II, București, 1878, tom. III, București (1881).
CL	Diaconul Coresi, *Lucrul apostolesc. Apostolul* (1563), ed. I. Bianu, București, 1930.
CT	Diaconul Coresi, *Tetraevanghelul*, ed. Florica Dimitrescu, București, 1963.
CV	*Codicele Voronețean*, ed. I. G. Sbiera, 1885.
DOS. VS.	Dosoftei, *Viața și petrecerea sfinților*, Iași, 1682.
DOSOFTEI, PS.	Dosoftei, *Psaltirea în versuri*, ed. I. Bianu, București, 1887.
DOSOFTEI, VS	Vezi DOS VS.
DVS	Vezi DOS VS.
H	*Răspunsuri la Chestionarul lingvistic trimis de B. Petriceicu-Haşdeu*, ms.
HCR	B. Petriceicu-Hașdeu, *Cărțile poporane ale românilor în sec. al XVI-lea*, București, 1879.
ISD	N. Iorga, *Scrisori de boieri, scrisori de domni*, ed. a II-a, Vălenii de Munte, 1925.
ISN	N. Iorga, *Scrisori de negustori*, București, 1925.
IV. P.	Antim Ivireanul, *Predici*, ed. G. Strempel, București, 1963.
ÎL	*Îndreptarea legii*, ed. Longinescu, București, 1962.
LSR	*Lexicon slavo-român* (ms.).
M	Chesarie de Râmnic, *Mineiul*, 1776.
ME	Ioan Molnar, *Economia stupilor...*, Vienna, 1785.
NECULCE	Ion Neculce, *Cronica lui...*, ed. H. Procopovici, Craiova, 1932.
NT	*Noul Testament*, Bălgrad, 1648.
PH	*Psaltirea Hurmuzachi* (ms.).
P. IST.	Radu Popescu Vornicul, *Istoriile domnilor Țării Românești*, București, 1963.
PO	*Palia de la Orăștie*, ed. Viorica Pamfil, București, 1963.
PRAV.	*Carte românească de învățătură* (1646), București. 1961.
PR. C.	*Pravilniceasca condică* (1780), București, 1957.
PS	*Psaltirea scheiană cu celelalte psaltiri din sec. XVI și XVII traduse din slavonește*. Ed. I. A Candrea. Vol. II: *Textul și glosarele*, București, 1916.

TETR.	*Tetraevanghelul lui Radu de la Mănicești* (1574), publicat de M. Gaster în „Archivio glottologico italiano”, XII, p. 197-254.
UL ; URECHE, LET.	Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei..., ed. Const. Giurescu, București, 1916.*
URICARIUL	Theodor Codrescu, *Uricariu sau colecțiune de diferite acte care pot servi la istoria românilor,* vol. I-XXV, Iași, 1871-1895.
V. CAZ.	Varlaam, *Cazania* (1643), București, 1943.

A SKETCH OF THE DERIVATION WITH INHERITED LATIN PREFIXES IN OLD ROMANIAN LANGUAGE

Abstract

Keywords: *old romanian language, latin prefixes, derivation*

In the article is analised the statute of eight prefixes inherited from latin, namely *a*-, *des*-, *in*-, *re*-, *s*-, *spre*-, *stră*- and *sub*-, in the structure of old romanian language (XVI – XVIII ages). The most active is *în*- (< lat. *in*-) and unproductive are *spre*- and *sub*-. They preserve the meanings from latin and they are attached especially to latin themes.

„ÎN FIECARE LIMBĂ SUNT ALȚI OCHI."[1] INFLUENȚELE LIMBII ȘI CULTURII ROMÂNE ÎN TEXTELE HERTEI MÜLLER

GRAZZIELLA PREDOIU
Universitatea de Vest din Timişoara

Cuvinte-cheie: *estetica fisurilor, limba română, interferențe stilistice*

Herta Müller este tematic și stilistic o scriitoare germană, originară din România, care a emigrat din motive politice în anul 1987 în Republica Federală Germania, intrând în conflict atât cu tendințele etnocentriste și xenofobe ale minorității germane din România, dar și cu normele încorsetate ale statului ceaușist. În textele ei întâlnim o preocupare aproape obsesivă acordată valențelor memoriei, fie că este vorba de o rememorare autofictională a copilăriei trăită în satul bănățean în **Ținuturile joase**, fie de șicanele unui sistem concentrațional în trilogia dedicată dictaturii ceaușiste sau de supraviețuirea într-un lagăr de concentrare în **Leagănul respirației**. Povestirile, romanele și eseurile autoarei se subsumează tematicii dictaturii, fie ea dictatura rurală, dictatura ceauşistă sau dictatura din lagărele de muncă silnică din Ucraina, precum şi sentimentului înstrăinării, al alienării şi al neadaptării. Universul sătesc cu acel control excesiv exercitat de comunitatea germană nu reprezintă decât o prefigurare a traumelor trăite în universul citadin timișorean, cu singura diferență că acea comunitate rurală nu țintea spre anihilarea

[1] Vezi articolul În fiecare limbă sunt alți ochi din volumul Hertei Müller: Regele se înclină și ucide. Traducere și note de Alexandru Al. Șahidian, Iași, editura Polirom, 2005, p. 5-43.

individului, ci spre încorsetarea acestuia în tipare anacronice. Experiențele copilăriei, desfăşurate sub auspiciile unei educații represive, a puterii exercitate abuziv, prefigurează structuri care vor fi continuate la nivelul întregii societăți, astfel încât repetabilitatea tiparelor în cadrul topografiei terorii macină deopotrivă universul rural cât şi pe cel urban. Autoarea conturează imaginea apocaliptica a unei societăți, în care individului îi este oprimată fericirea individuală, prezentând instantanee ale dezolării materiale și morale.

Autoarea recurge la tehnica imaginilor fragmentate, la estetica fisurilor și a spațiilor libere, a rupturilor din interiorul unui text, ce generează fragmentarea și fărâmițarea realității. Frica de o perpetuă observare, de șicanele unui regim totalitar constituie motorul scrierilor ei, ale acelei "Schule der Angst"/"instituții ale groazei", de care Müller amintea în interviuri. Frica a generat o utilizare reflexivă a limbii, acea „foame de cuvinte"/"Worthunger", rezultând din combinarea subtilă a limbii germane, a dialectului șvăbesc precum și a limbii române, „limbajul imaginilor nevoalate"/ „die Sprache der schonungsloseren Bilder", cum numea ea limba română, „această limbă românească senzitivă ce-şi împlântă cuvintele cu o simplitate imperativă de-a dreptul în inima lucrurilor."[2] În eseul „În fiecare limbă sunt alți ochi" autoarea aduce un elogiu imaginilor limbii române, scriind că „întortocherile ei afurisite erau voluptoase, obraznice și tulburător de frumoase."[3] Din amalgamul de cuvinte germane din „satul dialectal cu un adaus de precară germană literară de școală" și „limba națională a orașului românesc"[4] se naște limbajul atât de bizar, dar și iritant de frumos al autoarei. „Frica m-a dus între granițele limbajului", nota scriitoarea originară din Banat în volumul **Hunger und Seide**. „Existau doua limbi atât de diferite, limba maternă și limba țării. Și-și erau atât de străine. Și pentru că frica, care le asmuțea

---

[2] Cercul drăcesc al cuvintelor: https://www.teologiepentruazi.ro/2009/12/12/discursul-hertei-Müller-la-decernarea-premiului-nobel-stockholm-2009/. [15.09.2018].

[3] Müller, Herta: În fiecare limbă sunt alți ochi. În: Müller, Herta: Regele se înclină și ucide. Traducere și note de Alexandru Al. Șahidian, Iași, editura Polirom, 2005, p. 25.

[4] Idem. p. 27.

una împotriva celeilalte, nu se mai sfârșea, n-au încetat a se privi una pe alta.”[5] [Traducere din germană GP].

Reprezentativă pentru microstructura Mülleriana este segmentarea și disecția percepției în limbă ca fisură a sintaxei, tehnică relevată de autoarea însăși în volumul poetologic **Dracul stă în oglindă. Cum se născocește percepția**. „Dacă vrei în procesul scrierii să captezi curgerea și fisura textului trebuie să fărâmițezi .... Tragi de propoziții până ce acestea devin incolore, până ce în ordinea cuvintelor în propoziție și în ordinea propozițiilor în text transpar fisurile.“[6] [Traducere din germană GP]

În aceste fragmente și particule apar omisiuni, din care transpar experiențe personale, ce transcend limitele autobiografice ale textului. Müller prezintă acest proces de divizare și separare pe de-o parte în tehnica anagramatică a colajului, iar pe de-altă parte acestea intră în joc în dislocarea sintaxei, în amestecarea deliberată a cuvintelor din limba română și germană.

În acest spațiu intermediar, acel loc tranzitoric se naște limbajul atât de ciudat și deopotrivă iritant de frumos al autoarei. Însăși existența ei ca naratoare are loc tot în acest spațiu intermediar între realități, lumi și limbaje, asemeni unei peregrinări printre sălile de oglinzi ale culturii și idiomurilor. Textele ei se reportează la două sisteme de referință, la cel al culturii române, dar și la acela al culturii germane. Din acest amalgam al limbii literare germane, al limbajului sătesc, denumit de Müller „jargonul utilitar al satului” sau „limba satului“ și al lexemelor împrumutate din limba română și introduse în tevatura textului, ia ființă un „limbaj literar nomadic, care ocupă spațiile dintre limbi”[7], infuzând textului cuvinte și imagini din spațiul cultural românesc.

---

[5] Müller, Herta: Und noch erschrickt unser Herz [Și încă ne trasare inima]. În: Hunger und Seide [Foame și mătase], Reinbek bei Hamburg, editura Taschenbuch, 1997, p. 19-38, aici p. 36.

[6] Müller, Herta: Der Teufel sitzt im Spiegel. Wie Wahrnehmung sich erfindet, Berlin, editura Rotbuch, 1991, p. 81.

[7] Eke, Norbert Otto: „In jeder Sprache sitzen andere Augen.“ Herta Müllers exzentrisches Schreiben. În: Brittmacher, Hans Richard (Ed.): Unterwegs zur Poetik

Autoarea recunoaște în eseurile ei poetologice, ce anevoioasă i-a fost însușirea limbii române, necunoscute ei până la vârsta de 14 ani, dar și imensul câștig lingvistic, „privirea diferită a limbii străine“[8], limbă din care se adapă după emigrarea ei în Occident, preluând cu îndemânare cuvinte și expresii românești, titluri românești în textele ei. „În cărțile mele nu am scris până acum nici măcar o singură propoziție pe românește. Dar bineînțeles că româna se amestecă mereu în ceea ce scriu, fiindcă a prins rădăcini în privirea mea.”[9]Astfel parcurgerea acestora solicită un cititor rafinat și avizat, bun cunoscător al ambelor limbi. Herta Müller exemplifică această pendulare între diferite limbi și spații culturale în eseul cu titlul atât de plastic „În fiecare limbă stau alți ochi”:

> În dialectul satului se spune: „*Der Wind* geht“ [Vântul *merge*]. În limba germană literară, vorbită în școală se spunea: „*Der Wind* weht“ [Vântul *adie*]. Pe când aveam șapte ani, asta-mi suna ca și cum vântul și-ar pricinui o durere. Iar în românește se spune: Vântul *bate*. Când spuneai „bate“, de îndată auzeai zgomotul mișcării, dar aici vântul le pricinuia altora dureri, nu sieși. Pe cât de diferit bate vântul în cele două limbi, pe-atât de diferit încetează să mai bată. În germană se zice: „*Der Wind* hat sich gelegt“ [vântul s-a culcat] – asta-ți sugerează ceva plat și orizontal. În română se zice: vântul a *stat* – ceea ce-ți sugerează ceva abrupt și vertical. Exemplul cu vântul nu este decât unul dintre cele referitoare la necontenitele translări ce se produc între limbi la denumirea unuia și aceluiași fapt. Aproape fiecare propoziție înseamnă o altă privire. Româna privea lumea tot pe-atât de altfel, pe cât și cuvintele sale erau altfel. Și altfel inserate în rețeaua gramaticii.[10]

Müller devine originală și inovativă în limba germană, când se inspiră în textele ei din imagistica limbii române, preluând imagini lexicale, cuvinte, proverbe, pe care le traduce ad-literam în limba

---

des Vagabundentums im 20. Jahrhundert [Spre poetica vagabondajului în secolul 20.] Köln/Weimar, editura Böhlau, 2008, p. 247-259.

[8] Müller, În fiecare limbă sunt alți ochi, p. 27.

[9] Idem., p. 28.

[10] Müller, În fiecare limbă sunt alți ochi, p. 25-26.

germană, după cum preia și cântece populare românești, îngemănându-le cu cele din spațiul cultural german. Voi insista asupra acestei tehnici, raportându-mă mai întâi la trei titluri de carte, alese prin recursul la cultura română.

Titlul povestirii **Omul este un mare fazan pe lume** pornește de la spațiul cultural românesc. În română fazanul este cel care pierde, eșuează, neputând să zboare, este ucis lângă locul unde-și clocește ouăle. În limba germană fazanul este un lăudăros, un om sigur pe sine. Eșecul fazanului, ideea tristeții existenței umane, Müller o preia din română și o asociază protagonistului, acelui morar Windisch, dornic să emigreze în Vest. Chiar dacă acesta credea inițial în succesul acțiunilor sale, el se lovește de șicanele sistemului ceaușist, reușind cu greu să emigreze, recunoscându-și ulterior fatalitatea destinului, fapt pentru care exclamă apodictic: "Omul este un mare fazan pe lume."[11]

Și titlul romanului **Herztier**, tradus de Nora Iuga ca **Animalul inimii** poate fi decodat tot prin tehnica fisurii. Termenul combină două cuvinte, alăturând inima, ca lăcaș al sufletului, al emoțiilor și al afecțiunii, cu animalul, ce sugerează ideea de instinct primar, de agresiune. Pornind de la limba română, Müller contopește cele două substantive în noul termen **Inimal**, ce este deopotrivă inima dar și animalul, traducând "inimalul" în germană. Dacă limba română îi permitea contopirea, în germană a trebuit să alăture cele două cuvinte Herz și Tier, generând Herztier, în care omitem ambivalența mai plasticului termen de „inimal", care e în același timp și inima dar și animalul, fiind folosit de Müller ca metaforă a dorinței de a trăi vis a vis de angoasa morții. Fără explicațiile autoarei, publicul german nu percepe această pendulare între germană și română.

Volumul de eseuri **Immer derselbe Schnee und immer derselbe Onkel/ Tot aceeași nea și tot același neică** pleacă tot de la limba română. Substantivul nea înseamnă în limba română zăpadă și

[11]„Ambele limbi raportează la modul metaforic imaginea fazanului asupra oamenilor. Un fazan este în germană un lăudăros. În româna, el este un ratat. O limbă creează din imaginea păsării o metaforă, iar cealaltă se raportează la neputință în fața vânătorului: Deoarece fazanul nu poate zbura, trebuie să meargă. Dar glonțul poate zbura, îl lovește." Müller, Herta: Hunger und Seide, Reinbek bei Hamburg, editura Rowohlt, 1995, p. 37.

dialectal este folosit ca apelativ pentru persoane în vârstă. Titlul se referă la repetabilitatea condițiilor climaterice, aceeași nea în contextul emigrării scriitoarei in 1987 în Germania Federală și tot aceeași nea în perioada deportării mamei acesteia în Uniunea Sovietică, ca și similaritatea funcționarilor statului, cei care o interoghează la sosirea în Germania și apărătorii statului ceaușist.[12]

În povestirea **Călătoare într-un picior** realitatea românească se întrepătrunde în mintea unei protagoniste ajunsă pe teritoriul german sub forma unor secvențe onirice, al angoaselor sau al locuțiunilor împrumutate din limba română. Într-un pasaj găsim următoarea formulare: „Der Herr vom Dienst irrt quer über die Felder. Das war eine Redewendung aus dem anderen Land. Sie meinte auf etwas beharren, ohne zu verstehen.“[13] Echivalentul românesc este surprins de traducătoarea Bernic: „Domnul acesta, funcționarul de serviciu, o ia razna pe câmpii. Asta era o vorbă din cealaltă țară. Însemna să insiști pe un lucru, pe care nu-l pricepi.“[14] Echivalentul românesc de la care a pornit Müller este „a bate câmpii“, în germană „Unsinn reden.“ Asemeni protagonistei Irene vagabondează și Müller prin limba română, situându-se în contradicție cu rigorile unui discurs normat, impus.

Tot de productivitatea influenței românești stau mărturie traducerile unor cuvinte sau locuțiuni din română în germană. În **Animalul inimii** scriitoarea originară din Banat utilizează prin prisma limbii române substantivul german „Kleinigkeiten“ (rum. „lucruri mărunte ad literam cu sensul figurat de „măruntaie“) în loc de echivalentul german „Eingeweide“ de cinci ori, pentru a reveni apoi la termenul consacrat de „Eingeweide“. Cuvântul, rezultat al unei forme de interferență, este răspândit în Banat și Transilvania, unde populația română l-a preluat de la etnicii germani din zonă. Locuțiunea „a trage de timp“ (echivalentul german este „die Zeit sinnlos vergeuden“)

---

[12] Vezi Müller, Herta: Immer derselbe Schnee und immer derselbe Onkel, München, editura Carl Hanser, 2011, p 107-108.

[13] Müller, Herta: Reisende auf einem Bein, Frankfurt, editura Fischer, 2010, p. 29.

[14] Müller, Herta: Călătoare într-un picior, București, editura Humanitas Fiction, 2010, p. 30.

apare ad literam în germană „ich zog die Zeit“[15]; din română avem și „ich wachte auf mit Augen wie Zwiebeln“/ (rum. „cu ochii căt ceapa“)[16], formula invectivă „deine Mutter auf dem Eis“/ (rum. „moaş-ta pe ghiață“)[17], sau „als sei ich nicht in meiner Haut“/ (rum. „nu mă simt în pielea mea“).[18] În volumul eseistic **Hunger und Seide** se utilizează în legătură cu admonestarea individului într-o societate totalitară, „Das Glück soll dich erschlagen“ (rum. „bată-te norocul”)[19], cum în volumul **In der Falle** găsim „Den gesenkten Kopf schneidet das Schwert nicht ab”/ (rum. „capul plecat, sabia nu-l taie”)[20]. **Leagănul respirației**, roman început împreună cu poetul avantgardist Oskar Pastior, finalizat de Müller după moartea acestuia, abundă și el de cuvinte românești, intrate, poate, prin filiera lui Oskar Pastior. Găsim comparația lagărului de muncă silnică cu o societate interlopă, „interlope Gesellschaft“ (p. 43) cu referirea la componența etnică a celor deportați, cuvântului fiindu-i adăugată o terminație germană. Întâlnim „lobodă“ (p. 23), cu echivalentul german „wilden Spinat“, „pastramă“ (p. 19), apoi „Hauntundknochenzeit“ (p. 96), ce se referă la expresia românească „a fi piele şi os.“[21]

Comparațiile inedite, metaforele și locțiunile, percepute pe cât de plastic, pe atât de iritant de un vorbitor nativ de limba germană, provin, în unele cazuri, din limba română, acea limbă a „imaginilor nevoalate“, „die Sprache mit den „schonungslosere[n] Bildern“, cum mărturisea scriitoarea în volumul **Hunger und Seide**, adăugând în **Regele se înclină și ucide**, „Mi se întâmplă tot mai des ca limba română să dispună de cuvintele mai sensibile, mai potrivite cu

---

[15] Müller, Herta: Herztier [Animalul inimii], Reinbek bei Hamburg, editura Rowohlt, 1996, p. 118 și Müller, Herta: Der König verneigt sich und tötet [Regele se înclină și ucide], München, editura Carl Hanser, 2003, p. 88.
[16] Müller, Herztier, p. 34.
[17] Müller, Herta: Der Fuchs war damals schon der Jäger [Încă de pe atunci vulpea era vânătorul], Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, 1992, p. 8.
[18] Müller, Herztier, p. 139.
[19] Müller, Hunger und Seide, p. 36.
[20] Müller, Herta: In der Falle [În capcană], Göttingen, editura Wallstein, 1996, p. 14.
[21] Exemplele sunt alese din volumul în limba germană. Müller, Herta: Atemschaukel [Leagănul respirației], München, Carl Hanser, 2009.

percepția mea decât limba maternă."[22] Aceste cuvinte străine, introduse intenționat în text, conferă limbii ei germane o culoratură inedită și o valență cromatică adecvată. Stau mărturie și despre insuficiența propriului limbaj, căci „mă simțeam prădată în limba mea maternă de unele nuanțe"[23], dar și de dorința de a-și înnoi limbajul, adăpându-se de la izvoare străine și generând construcții inovatoare lingvistice.

Textele autoarei abundă de cântece populare românești, de poezii din patrimoniul nostru cultural, folosite ca referințe intertextuale. Așa de exemplu întâlnim în romanul trilogiei ceaușiste, **Azi mai bine nu m-aș fi întâlnit cu mine un cântec** de beție românesc, și anume „lume lume soro lume", tradus de Müller în germană, „Welt Welt Schwester Welt/wann hab ich dich satt/und die Hand mein Glas vergisst/wenn das Sargbrett klopft um mich/vielleicht dann hab ich dich satt/wer geboren ist verzweifelt/wer gestorben ist verfault"[24], după cum în **Vulpea pe atunci era vânător** găsim versuri din poezia lui Mihai Eminescu, „Sara pe deal". În **Animalul inimii** ni se prezintă un vechi cântec ardelenesc „Târâișu șarpelui", cunoscut ca „Cine iubește și lasă", cântat inegalabil de regretata Maria Tănase. Despre acest element intertextual Müller nota în volumul de eseuri **Mereu aceeași nea și mereu același neică**: „În acest capitol al cărții - pentru mine cel mai dureros la scriere, fiind și cel mai personal [autoarea se referă la romanul **Animalul inimii**, în care oglindește un episod al trădării la comandă din partea unei bune prietene, Tereza] – am introdus abrupt, fără nici o trecere un cântec al Marie Tănase. Propozițiile glisau de la sine în acest cântec pe care-l auzisem atâția ani la rând și care-mi răsuna în cap. E un cântec popular, și în versiunea lui cea mai veche se numește Târâișu șarpelui, iar în cea mai

[22] Müller, În fiecare limbă sunt alți ochi, p. 18.

[23] Vezi afirmațiile Hertei Müller din volumul Hunger und Seide, netradus până în acest moment în limba română „Dann fühlte ich mich in meiner Muttersprache um alle Nuancen betrogen", p. 76.

[24] Müller, Herta: Immer derselbe Schnee und immer derselbe Onkel, München, editura Carl Hanser, 2011, p. 106.

nouă, *Cine iubește și lasă*.“[25] Acest cântec popular reliefează ideea că prietenia, iubirea, care echivalează în textele scriitoarei din Banat cu trădarea, înșelarea încrederii, evidențiind „amestecul dintre maxima apropiere personală și rolul de turnător“[26], arătând că apropierea umană nu oferă acea siguranță, după care tânjeau disperate figurile autoarei. În **Animalul inimii** întâlnim de asemenea un cântec al formației Phoenix, care milita în anii 80 împotriva privării de libertate din societatea românească, și anume, „Canarule galben/ galben ca un gălbenuş/cu pene moi/cu ochi pierduți“[27]. Cenzura mereu vigilentă, „mirosea în orice poezie aluzii la dictator, la sărăcia din țară sau la dorința de a o șterge de aici.“[28] Moștenirea lirică constituia însă și o formă de rezistență, încrederea în valențele tămăduitoare ale cuvintelor. Nu întâmplător protagonista din **Animalul inimii** este audiată din cauza unei poezii, din care Securitatea percepea aluzii la statul polițienesc, după cum grupul de intelectuali din romanul **Pe atunci vulpea era vânător** intră în vizorul aceleași Securități din cauza unor cântece subversive.

Herta Müller intrată la rândul ei în conflict cu etnocentrismul lumii rurale, mărturisește că este fascinată de folclorul românesc, ivit spontan, perceput ca „vătămător de frumos“/ „verletzend schön“[29], cu cântece melancolice, adaptate la toate emoțiile posibile. Folclorului din satul german bănățean Müller îi reproșează lipsa de fantezie, răceală emoțională, ceea ce o îndeamnă, de fiecare dată, să se raporteze la folclorul românesc:

> Tot compar cu folclorul românesc, care are cântece incredibil de frumoase, care sunt atât de poetice și de credibile. Întâlnim cântece despre alcoolici, mireasa părăsită sau bărbatul părăsit, despre

---

[25] Herta Müller: Mereu aceeași nea și mereu același neică. Traducere din germană și note de Alexandru Al. Șahidian, București, editura Humanitas fiction, 2011, p. 246.
[26] Idem, p. 245.
[27] Herta Müller: Animalul inimii. Traducere de Nora Iuga, București, editura Univers, 1994, p. 48.
[28] Müller, Mereu aceeași nea, p. 39.
[29] Vezi Deverley Driver Eddy: „Die Schule der Angst“- Gespräch mit Herta Müller [Școala fricii. Un interviu cu Herta Müller]. În: German Quaterly, 72(1999), Nr. 4, p. 329-340, aici p. 336.

sărăcie, hoție, chiar despre tot, ce se poate întâmpla unui om. Germanii din Banat nu au nimic. Ei nu au găsit în viața lor nimic, ce poate fi cântat sau deplâns. Ei au evitat întotdeauna fantezia și s-au ofilit emoțional.[30]

Folclorului românesc Müller îi atesta genialitate, spontaneitate și căldură umană:

> Uitați-vă la folclorul autentic românesc, care e poetic, conotat social și adecvat situației. Eu cunosc cântece evreiești sau țigănești, care descriu viața în curgerea ei, bețivul și hoțul de cai, bărbatul sau soția părăsită, moartea, foamea. Pentru aceste stări există cântece fantastice în română. Fără talent n-ar fi de conceput aceste texte. [31]

Aceleiași aprecieri a folclorului românesc îi datorăm și fascinația Hertei Müller pentru cântăreața de muzică populară Maria Tănase, de care autoarea din Banat vorbește admirativ în eseul „Lume, lume, soro lume" din volumul **Tot aceeași nea și tot același neică**. În același mod în care cenzura statului comunist și apărătorii acestuia priveau sceptic literatură și cuvântul scris, temându-se de aluziile camuflate la adresa regimului, ei au reacționat cu repulsie la adresa cântăreței provenite din popor, ce cunoscuse faima în perioada interbelică, și care poseda cu măiestrie „gramatica afectivă."[32]

> Toată cenzura era absurdă, dar s-o interzici pe Maria Tănase declarându-te totodată dictatura proletariatului, asta era de-a dreptul cinic. Căci nimeni și nimic nu întruchipa mai credibil ca Maria Tănase, în cele patru sute de cântece ale sale, simțămintele esențiale ale românilor … Maria Tănase era vedeta oamenilor mărunți.[33]

---

[30] Idem, Deverly, p. 336.
[31] Bunge, Sascha/Faschina, Titus: „Wie in einem Schlund:" Straßenkinder, Dracula, Folklore: Wo liegt Rumänien? Die Leipziger Buchmesse Ende dieses Monats will ein Rumänienbild jenseits des Klischees vermitteln. Ein Gespräch mit Herta Müller über Revolution, Kunst und Intellektuelle [Ca într-un puț. Copiii străzii, Dracula, folclorul: Unde se află România? Târgul de carte de la Leipzig de la sfârșitul lunii vrea să ofere o imagine a României dincolo de clișee. Un dialog cu scriitoarea despre revoluție, artă și intelectuali]. În: Tageszeitung, 14. 3. 1998, p 13-14.
[32] Müller, Tot aceeași nea și tot același neică, p. 252.
[33] Idem, p. 256.

Faptul că în Europa de Est lirica era o formă îndrăgită de literatura, este pus de Müller pe seama angoasei, poezia oferind acel tărâm imaginar, în care te puteai retrage din fața istoriei. Dar și recluziunea în cuvânt era doar o soluție temporară, sortită eșecului:

> Atașamentul față de lirică în Europa de Est nu este un mit frumos. El este născut din frică. E un fapt utilizabil în sensul cel mai strict al cuvântului. Asta nu este disprețuitor, frica este un criteriu credibil. Flirtul cu cuvântul nu are nicio șansă, frica simte exact, ce respirație poartă fiecare cuvânt. [...] Frica exista în ambele limbi. În limba maternă era formată dintr-o singură silabă, în limba națională era două: frica.[34]

În același eseu din volumul **Hunger und Seide** Müller aduce în discuție și golurile lingvistice din vocabularul limbii române, fascinația pentru cuvinte pornografic-obscene, care lipsesc din germană. Prin aceasta se îngemănează în folosirea cuvântului pudoarea forțată a dictaturii cu libertinajul:

> Am invidiat această limbă pentru naturalețea ei. Chiar și astăzi, când înjur, vorbesc românește, pentru că germana nu are înjurături așa de plastice. Cuvintele există în germană, dar ele nu-s bune de nimic. Ele cântăresc greu și sunt obscene. [Traducere din germană GP][35]

Spre deosebire de acuratețea limbii române, care surprinde în imagini plastice, în formule invective și bancuri revolta poporului împotriva sistemului, Müller diferențiază limbajul de lemn al sistemului, metaforele găunoase, sintagmele ideologice ale acestei „limbi a supușilor“, cum denumește ea limba aservită statului totalitar:

> Când auzeai limbajul supușilor, se căsca raportată la mizeria din țară o prăpastie. Limbajul supușilor era doar minciună și batjocură. El cerea să fie redat, remestecat de către toți. [...] El cerea doar auto-dispreț și oarbă reproducere, până ce ți se paraliza, diminua și pierdea gândirea.[36]

---

[34] Müller, Herta: Hunger und Seide, Reinbek bei Hamburg, editura Rowohlt, 1995, p. 36.
[35] Idem, p. 75.
[36] Ibidem, p. 77.

Limbajul amputat al sistemului ideologic, ce se baza pe deformarea cuvintelor și pe născocirea de termeni noi pentru conținuturi inexistente[37], era agreat de cei de la putere, deoarece le susținea mecanismul de control. Acest limbaj găunos stătea sub semnul furiei de a reglementa și a administra ale statului totalitar, care-și manipula și aservea în modul cel mai oportun posibil oamenii și limba. Același rol l-a avut și cenzura, activă în România până în 1989, care acționa și ca precenzură, așa numita foarfecă mentală. Volumul de debut **Ținuturile joase** a căzut și el victimă cenzurii, care a mirosit în cuvântul neutru „geamantan“ un pericol, și l-a cenzurat, considerându-l „supărător pentru că emigrarea minorității germane era considerată un subiect tabu.“[38]

Acolo unde domină lipsurile de orice fel, privarea de libertate, interdicția de a gândi, ia naștere „umorul din lipsă de perspectivă și-și extrage sclipirile de spirit din deznădejde“[39] și sunt inventate noi creații lingvistice cu vădite conotații politico-subversive. Când în magazinele alimentare bătea vântul și nu se mai găsea carne, ci doar picioare afumate de porc, poporul i-a poreclit „teniși“. Ura împotriva cotropitorilor ruși se regăsea în jocuri de cuvinte șirete, după cum unui bec care ardea fără abajur i se spunea „candelabru rusesc“ sau gândacilor de bucătărie, ce mișunau prin mai toate locuințele, li se spunea „ruși“ sau semințelor de floarea-soarelui „ciungă rusească“[40]. „Umorul[ui] acesta prompt“[41], care uneori lua formele unei autoironii, i se datorează și multitudinea de bancuri din perioada ceaușistă. El „sclipește verbal“[42] și îndeamnă la rezistență. Prin acest umor găsim o afinitate între Herta Müller și Mircea Cărtărescu, care în **Orbitor**

---

[37] Vezi comentariile autoarei despre „Moș Crăciun“, care nu exista de fapt într-un stat ateist, fapt pentru care a fost născocit, ca să umple golul existent în limbă. „El îl trimisese pe Moș Gerilă în luna ianuarie și-l botezase în manieră real socialist în Moș Gerilă. De-abia după 2 ianuarie era voie să vinzi brazi în țară. Idem, p. 134.

[38] Müller, În fiecare limbă sunt alți ochi, p. 33.

[39] Idem, p. 33.

[40] Idem. p. 33.

[41] Idem. p. 35.

[42] Idem. p. 35.

menționează subterfugiile în bancuri și zicale, ce pot fi interpretate ca o formă de dizidență.[43]

Müller utilizează bilingsvismul, aceste plimbări nomadice între română și germană doar după emigrarea ei în Republica Federală Germania, spre a-și colora lingvistic textele. Întâlnim de asemenea multe observații referitoare la suplețea și naturalețea limbii române în eseurile din volumele **Hunger und Seide** și **Regele se înclină și ucide**. Autoarea exploatează în spațiul cultural german „întortocherile […] afurisite, voluptoase, obraznice și tulburător de frumoase“[44] ale limbii române, îmbogățindu-și și asanându-și limbajul, căci, „în fiecare limbă stau alți ochi.“ Prin limbajul cu încărcătură imagistică, prin concentrarea asupra detaliilor din viața cotidiană, autoarea demască dictatura și efectul ei dezumanizant asupra individului. Fisurând limbajul, deschizându-l spre valențele limbii române, Müller își reînnoiește idiomul. Româna îi oferă cuvinte inedite, titluri originale, proverbe și zicători, locuțiuni, cântece populare, pe care scriitoarea le inserează în textele ei.

Bibliografie

Textele de bază:

Müller, Herta: **Reisende auf einem Bein**, Berlin, editura Rotbuch, 1989.

Müller, Herta: **Der Teufel sitzt im Spiegel. Wie Wahrnehmung sich erfindet [Dracul stă în oglindă. Cum se născocește percepția]**, Berlin, editura Rotbuch, 1991.

Müller, Herta: **Der Fuchs war damals schon der Jäger**, Reinbek bei Hamburg: editura Rowohlt, 1992.

---

[43] În volumul de eseuri *Mereu aceeași nea și mereu același neică* autoarea subliniază că această prolifică abundență a bancurilor oferea într-un stat totalitar un spațiu de refugiu în mijlocul acestui vid de sens: „Se spuneau bancuri despre securiști, despre șicanele care ți le făceau – bancuri brutale, vulgare. Era un râs cu orice preț, crescut dimpreună cu frica.” p. 47, Müller, Cristina și fantoșa ei. În Herta Müller: Mereu aceeași nea și mereu același neică. Traducere din germană și note de Alexandru Al. Șahidian, București, editura Humanitas fiction, 2011.

[44] Müller, În fiecare limbă stau alți ochi, p. 25.

Müller, Herta: **Încă de pe atunci vulpea era vânătorul**. Traducere de Nora Iuga, Bucureşti, editura Univers, 1995.

Herta Müller: **Animalul inimii**. Traducere de Nora Iuga, București, editura Univers, 1994.

Müller, Herta: **Hunger und Seide [Foame și mătase]**, Reinbek bei Hamburg, editura Rowohlt, 1995.

Müller, Herta: **Herztier**, Reinbek bei Hamburg, editura Rowohlt, 1996.

Müller, Herta: **In der Falle** [În capcană], Göttingen: editura Wallstein, 1996.

Müller, Herta: **Der König verneigt sich und tötet**, München, editura Carl Hanser, 2003.

Müller, Herta: **Regele se înclină și ucide**. Traducere și note de Alexandru Al. Șahidian, Iași, editura Polirom, 2005.

Müller, Herta: **Călătoare într-un picior**, București, editura Humanitas Fiction, 2010.

Müller, Herta: **Leagănul respirației**. Traducere din germană de Alexandru Al. Șahidian, București, editura Humanitas fiction, 2010.

Müller, Herta: **Immer derselbe Schnee und immer derselbe Onkel**, München, Carl Hanser, 2011.

Müller, Herta: **Omul este un mare fazan pe pământ**, Traducere din germană de Corina Bernic, București, editura Humanitas fiction, 2011.

Müller, Herta: **Mereu aceeași nea și mereu același neică**. Traducere din germană și note de Alexandru Al. Șahidian, București, editura Humanitas fiction, 2011.

Müller, Herta: **Astăzi mai bine nu m-aș fi întâlnit cu mine însumi**, Traducere din germană de Corina Bernic, București, editura Humantis fiction, 2014.

Critică:

Bunge, Sascha/ Faschina, Titus: *„Wie in einem Schlund:“ Straßenkinder, Dracula, Folklore: Wo liegt Rumänien? Die Leipziger Buchmesse Ende dieses Monats will ein Rumänienbild jenseits des Klischees vermitteln. Ein Gespräch mit Herta Müller über Revolution, Kunst und Intellektuelle*. [Ca într-un puț. Copiii străzii, Dracula, folclorul: Unde se află România? Târgul de carte de la Leipzig de la sfârșitul lunii vrea să ofere o imagine a României dincolo de clișee. Un dialog cu scriitoarea despre revoluție, artă și intelectuali] În: **Tageszeitung**, 14. 3. 1998, p. 13-14.

Deverley Driver Eddy: *„Die Schule der Angst“- Gespräch mit Herta Müller*. [Școala fricii. Un interviu cu Herta Müller] În: **German Quaterly**, 72(1999), Nr. 4, p. 329-340.

Eke, Norbert Otto: *„In jeder Sprache sitzen andere Augen.“ Herta Müllers ex-zentrisches Schreiben.* In: Brittmacher, Hans Richard (Hrsg.) (2008): **Unterwegs zur Poetik des Vagabundentums im 20. Jahrhundert** Jahrhundert [Spre poetica vagabondajului în secolul 20.], Köln/Weimar, editura Böhlau, 2008, p. 247-259.

Lentz, Michael: **Lebensangst und Worthunger. Herta Müller im Gespräch mit Michael Lentz. Leipziger Poetikvorlesungen** [Frica de viață și foamea de

cuvânt. Herta Müller discuta cu Michael Lentz. Studii de poetologie la Frankfurt], Berlin, editura Suhrkamp, 2010.

Predoiu, Grazziella: *Herta Müller – Mircea Cărtărescu: ein Annäherungsversuch*. În: **Germanistische Beiträge**, Bd. 28/2011, Sibiu, editura Universității, 2011, p. 68-84.

Resurse internet:

Cercul drăcesc al cuvintelor: https://www.teologiepentruazi.ro/2009/12/12/discursul-hertei-Müller-la-decernarea-premiului-nobel-stockholm-2009/. [15.09.2018].

"THERE ARE OTHER EYES IN EVERY LANGUAGE." INFLUENCES OF ROMANIAN LANGUAGE AND CULTURE IN THE TEXTS OF HERTA MÜLLER

Abstract

Key-words: *aesthetics of rupture, Romanian language, stylistic interference*

Starting from the role of fear in the texts of Herta Müller, the article analyzes that "hunger of words" from the author's texts, resulting from the subtle combination of the German language, the Swabian dialect and the Romanian language, the "language of the ruthless images". Proverbs, habits, Romanian words, Romanian folk songs are inserted along with the German culture's own imagery.

SIMBOLURI SOCIO-MORFOLOGICE ALE SPAȚIULUI

REMINA SIMA
Colegiul Economic „F.S. Nitti”, Timişoara

Cuvinte-cheie: *sfera privată, casă, familie, secolul 19*

Gospodăria tradițională a constituit obiectul unor ample investigații etnografice pentru identificarea componentelor şi tipurilor reprezentative zonal şi la scara întregii țări. Considerată un element cultural fundamental, component al peisajului rural, gospodăria tradițională poate fi definită drept: „unitate social economică şi teritorială, un ansamblu de bunuri mobile şi imobile compus din casa de locuit (nucleul gospodăriei), construcțiile anexe, construcțiile economice, terenul aferent şi împrejurimile” (Praoveanu 2001: 52). Gospodăria în ansamblu şi fiecare componentă în parte răspund, prin funcțiile pe care le îndeplinesc, nevoilor familiei: adăpost pentru oameni, animale şi unelte de muncă, spațiu organizat pentru producția, depozitarea şi conservarea produselor şi alimentelor şi, în acelaşi timp, spațiu pentru activitatea familială şi spirituală.

Ioan Praoveanu (2001) consideră că la naşterea şi evoluția gospodăriei tradiționale pe teritoriul țării noastre şi la individualizarea tipurilor de gospodării prin felul, destinația şi modul de grupare a construcțiilor în interiorul curții au contribuit o seamă de factori dintre care ocupațiile[1] au avut un rol determinant. Un alt factor de influență

[1] S-a constatat că, acolo unde dominantă este creşterea animalelor, preocuparea pentru o cât mai bună adăpostire a acestora şi pentru depozitarea nutrețului a impus construirea unui anumit tip de anexe, cu grajduri călduroase şi poduri spațioase; în

cu ponderi diferite asupra înfățișării gospodăriei rămâne în toate etapele de evoluție, factorul geografic, datorită faptului că amplasarea componentelor gospodăriei trebuie să țină seama de condițiile terenului (relief, ape), iar materialul de construcție folosit rămâne pentru gospodăriile tradiționale cel pe care îl oferă regiunea respectivă: lemnul şi piatra la munte, pământul şi mai târziu cărămida la şes.

Factorul demografic, prin creşterea naturală şi migratorie a populației, a condus la fragmentarea terenurilor pentru noile familii, fapt ce s-a răsfrânt şi asupra modalităților de amplasare a construcțiilor şi a structurii mai dense a gospodăriilor. De asemenea, înfățişarea construcțiilor gospodăreşti capătă şi anumite particularități locale sau zonale impuse de factorul etnic, consideră autorul, ca şi de anumite tradiții locale (*ibidem* 54-55).

În unele regiuni ale țării noastre, în special în cele colinare şi de câmpie, în faza mai veche gospodăria tradițională avea anexe gospodăreşti (ex. cămară) în construcții separate de casa de locuit, în vreme ce în unele zone montane casa concentra sub acelaşi acoperiş spații cu funcții diferite: locuință, spații de depozitare a produselor, adăposturi pentru vite (Vlăduțiu: 1973: 57-58).

Conform lui Stahl H. Paul (1958), criteriul de bază prin care cercetarea etnografică diferențiază gospodăriile din punct de vedere morfologico-structural este modul de grupare a construcțiilor componente, potrivit căruia distingem: gospodării având curți deschise şi gospodării având curți închise. Cele dintâi se caracterizează prin amplasarea construcțiilor în funcție de teren, mai aproape sau mai departe de casă. Cea de-a doua categorie se întâlneşte pe terenurile care permit gruparea construcțiilor pe o suprafață restrânsă, despărțită prin garduri de terenurile agricole din jur (Stahl 1958: 60-61).

Spațiul privat al gospodăriilor tradiționale era marcat prin garduri şi porți, astfel întregindu-se ansamblul locuinței țărăneşti:

---

zonele în care cultura cerealelor a fost activitatea economică de bază, s-a impus construirea unor hambare; în zonele unde pomicultura şi viticultura sunt preponderente, construcțiile gospodăreşti de bază sunt pivnițele şi conacele pentru depozitarea fructelor.

> „Gardul, termen autohton care indică vechimea acestei componente, era în primul rând un semn juridic de delimitare a proprietății şi avea totodată rolul de a apăra curtea. Gardurile s-au diferențiat în timp prin materialele şi tehnicile de confecționare folosite. Distingem garduri de lemn, garduri din trestie, garduri din piatră şi garduri din lut, înlocuite astăzi cu garduri din fier şi beton. În succesiunea lor cronologică, gardurile din nuiele impletite sunt cele mai vechi. Porțile cele mai vechi s-au făcut din aceleaşi materiale şi tehnici ca şi gardurile. Ele s-au dezvoltat şi înfrumusețat în acelaşi timp cu celelalte componente ale arhitecturii populare. Ornamentica porților a fost preluată din aceea a Bisericilor (Praoveanu 2001: 62).

Element cultural fundamental, nucleu al gospodăriei şi spațiu cu funcții multiple pentru satisfacerea nevoilor familiei atât în planul vieții materiale, cât şi în cel al vieții spirituale, locuința este expresia concepției estetice a țăranului, evidentă în formele arhitecturii şi ale organizării interiorului, în strânsă relație cu valențele utilitare. Cercetătorii din domeniile științelor etnologice folosesc termenii *locuință* şi *casă* cu acelaşi sens. Considerăm că, pornind de la relația dintre estetic şi utilitar, termenul *locuință* defineşte funcționalitatea spațiilor interioare, în vreme ce lexemul *casă* aduce în lumină caracteristicile locuinței din punct de vedere arhitectural.

Locuința este spațiul în care oamenii îşi petrec viața, generațiile tinere primesc învățătura, experiența de viață a generațiilor în vârstă, îşi însuşesc normele de viață ale obştei, obiceiurile legate de cele trei mari momente ale vieții: naştere, căsătorie, moarte. Aici este locul în care se păstrează vatra strămoşească a casei prin care oamenii comunică cu divinitatea.

Spațiul privat sau *oikos* denotă locul cel mai intim, ferit de privirile celor din afara lui. Familia, casa şi dependințele ei fac obiectul spațiului privat. Acesta este evidențiat şi în perimetrul intimității[2] protagoniştilor, care, conform tipologiei spațiului descrise

[2]Asemenea frământărilor interioare ale Marei sau neîmplinirii în plan afectiv a lui

de *André* Helbo (1978: 84), se integrează într-un real subiectiv, un real visat.

Spaţiul privat face referire nu doar la viaţa de familie, ci şi la mediul în care aceasta îşi desfăşoară activitatea. Fiecare amănunt legat de amenajarea şi organizarea spaţiului intim al casei este reprezentativ pentru membrii respectivei familii. Mara, protagonista lui Ioan Slavici, acordă o deosebită atenţie amenajării interiorului casei[3]. Ea doreşte ca acest spaţiu intim să ofere tihna necesară existenţei ei şi a copiilor ei. Ea pune în rânduială casa în pragul sărbătorii Paştelui, căci doreşte ca Persida, care urma sa vină de la mănăstire, să se simtă bine.

> „Cât a ţinut postul Paştilor, Mara a rânduit mereu, a curăţit, a văruit, a răsvăruit, şi-a dres casa, şi-a îngrădit din nou curtea, şi-a cumpărat mai întâi masă, apoi şi scaune, apoi şi două paturi noi, un dulap, ba până chiar şi trei icoane…băiatul ei se făcuse calfă şi-l aştepta ca să petreacă Paştile cu sora lui şi cu mama lui; îşi aştepta copiii care nu mai erau săraci ca odinioară şi ţinea ca Persida să se simtă bine acasă” (Slavici 1985: 24).

Toate aceste detalii constitutive au relevanţă pentru stabilirea confortului în interiorul relaţiilor de familie. Elementele de mobilier, cât şi elementele decorative sunt sugestive în descrierea spaţiului privat. Jean Baudrillard, în *Sistemul obiectelor* (1996), afirma:

> „*Fiecare camer*ă are o destinaţie strictă, ce corespunde diverselor funcţii ale celulei familiale şi care trimite mai departe la o concepţie a persoanei ca îmbinare echilibrată de facultăţi distincte. Mobilele se privesc, se dau la o parte una

---

Ştefan Gheorghidiu, regresia lui Moromete este văzută ca o pierdere treptată şi sistematică nu doar în timp, ci şi în spaţiu (Sasu 1979). În cazul acesta, spaţiul intimităţii este ca un antidot împotriva înstrăinării de sine şi de cei din jur. Moromete, alături de alte personaje, are adeseori sentimentul că este singur, pe când în realitate limbajul comunicării se descoperă tocmai prin aceste stări izolate.

[3] *André* Helbo a menţionat un real trăit, rememorat, ca reprezentare a spaţiului privat al casei (1978: 181).

> pe alta şi se implică într-o unitate mai curând de ordin moral decât spațial. Se grupează în jurul unei axe ce asigură cronologia regulată a conduitelor: mereu simbolizata prezență a familiei față de ea însăşi” (Baudrillard 1996: 11).

Voi descrie impactul pe care îl are icoana[4] asupra personajelor feminine din romanul românesc modern. Mara nu ezită în momentele ei cruciale din viață să se raporteze la divinitate. Momentul bucuriei marcat de sosirea Persidei acasă cu prilejul Paştelui este precedat de pregătirile pe care le face pentru a crea un climat familial senin. Mara îşi propune o schimbare de decor, pe care o şi realizează, cumpărând scaune, masă, dar şi „trei icoane” (Slavici 1985: 24). Este evident faptul că înțelege nevoia prezenței divine în căminul ei. Importanța stabilirii unei legături cu sacrul prin intermediul icoanei în acest caz, o transmite şi Persidei, care la rândul ei este sub îndrumarea maicii Aegidia de la mănăstire.

Nici în cazul Catrinei din *Moromeții* nu lipseşte dimensiunea divină. O găsim duminică de duminică în Biserică; se închină şi invocă ajutor de Sus şi se regăseşte în cele sfinte, atunci când simte că echilibrul emoțional din familie se clatină. Este nevoia transcenderii spre sacru pe care protagonistele o manifestă prin stabilirea unei legături strânse cu acest simbol al Bisericii ortodoxe, icoana.[5]

---

[4] Acest obiect aparține atât spațiului privat, cât şi celui public, deoarece îl întâlnim în casele țărăneşti, dar şi în Biserică. „Icoana este imaginea divină, sacră nu numai pentru forma specifică pe care o are în Biserica ortodoxă, ea este şi reprezentare a realității transcendente şi suport al meditației; ea tinde să fixeze mintea asupra imaginii, care la rândul ei, o transmite mai departe. Icoana este o „fereastră” deschisă între pământ şi cer, dar în ambele direcții. Lumină cerească, lumină a transfigurării fixate pe iconostas, icoana se află la limita dintre lumea senzorială şi lumea spirituală, ea fiind reflectarea celei de a doua în prima, dar şi calea de acces de la prima la a doua. Obiect de cult ca legătură între lumea profană şi cea sacră, in limbajul poeziei, icoana simbolizează imaginea semnificativă, adeseori încărcată de valorile tradiției”. *Dicționar de motive şi simboluri literare* https://www.scribd.com. doc/25222159/Dicționar-de-Motive-Şi-Simboluri-Literare, consultat în 12.03. 2017.

[5] Simbolul (gr. *symbolon* = semn de recunoaştere) este o imagine bogată în semnificații, un semn încărcat cu polivalența inepuizabilă a imaginii. Structura

Celebra secvență a cinei din *Moromeții* a făcut obiectul analizelor câtorva critici literari (Mihai Ungheanu, Ion Bălu). În roman, cina nu are nimic din opulența marilor banchete sau a meselor îmbelşugate, aşa ca la Camil Petrescu. Solemnitatea şi modestia culinară îi dau un caracter aproape sacru. Prezența proeminentă la cină este dată de tatăl autoritar. Obiectul mesei este de formă rotundă, fapt ce ar fi trebuit să denote poziția egală între membrii familiei aflați la masă. Ilie Moromete domină întreaga familie: „stătea parcă deasupra tuturor. Locul lui era pragul celei de-a doua odăi, de pe care el stăpânea cu privirea pe fiecare”. Prin poziția la masa prea mică şi rotundă cu „scăunelele cât palma”, se anticipează conflictul ce va urma (tatăl stă pe locul cel mai înalt, dominându-i pe toți; băieții cei mari stau în pragul uşii – anticipând parcă fuga lor, Catrina stă spre sobă, alături de fete, iar Niculae nu are nici măcar scaun, stând pe jos. Mărimea scaunelor („cât palma”) din jurul mesei familiei lui Ilie Moromete denotă statutul social al familiei, însă ele pun accentul pe sociabilitate şi dialog. Analizând la nivel teoretic funcțiile şi rolul obiectelor, Jean Baudrillard (1996: 30) observa că „scaunul” pe care stăm dobândeşte în epoca modernă un sens propriu, subordonându-se măsuțelor. Scaunele dau prilejul unei sociabilități flexibile, lipsită de exigență, deschisă spre joc.

Un indiciu de pregătire a mâncării îl găsim şi în *Baltagul* de Mihail Sadoveanu. Observăm ca acest moment al adunării membrilor familiei în jurul mesei este ca un *lait motif*, fiind dovada clară a importanței acordate spațiului privat în romanul modern:

> „…ca un om care stau şi judec, zic aşa, că toate cele de pe lumea asta au nume, glas şi semn. Aicea, în stânga, pe deal, se văd şapte case de bârne, şindrilite şi acoperite de omăt. Şi prin şapte hogeaguri iese fum. Ele nu strigă – dar de spus, spun ceva. Mai întâi, spun un număr: şapte. Al doilea, spun că-i iarnă şi gospodarii stau la vetrele lor şi pregătesc mămăliga şi topitura. Dacă dintr-un hogeag n-ar ieşi fum, înțelesul ar fi

---

simbolului presupune două componente: imaginea (obiectul, ființa, fenomenul, evenimentul) şi sensul acesteia, fără de care nu poate exista.

> altul. Vra să zică toate pe lumea asta arată ceva. Ai auzit dumneata vreodată moarte de om să nu se afle, şi leş să nu iasă la lumină?… Vra să zică toate vorbesc; aşa le-a rânduit Dumnezeu. Toate trec din gură în gură, ajung până unde trebuie şi se află” (Sadoveanu 1983: 79).

Observăm în *Ultima noapte de dragoste întâia noapte de război* de Camil Petrescu, modul cum statutul social este redat prin detaliul descrierii interioare. Stilul opulent de viață domină interiorul casei. Sufrageria este locul unde familia restrânsă sau lărgită se adună în jurul mesei pentru a fi într-un echilibru afectiv. Scaunele „reci şi înalte” denotă tocmai această lipsă de căldură sufletească din cadrul familiei.

> „De Sfântul Dumitru unchiul cel atât de bogat şi de avar a oferit o masă mare rudelor…Unchiul Tache locuia pe strada Dionisie într-o casă veche, mare cât o cazarmă, fără să primească pe nimeni…Masa era pusă acum în sufrageria cea mare şi bogată ca în zilele tinereții. Era un lux prăfuit şi întunecat parcă, fiindcă mobila era lăcuită castaniu şi se stacojise, iar scaunele reci şi înalte.” (Petrescu 2013: 19).

De asemenea, familia se adună în jurul mesei cu ocazii speciale. Citirea testamentului este însoțită de o adevărată sărbătoare. Însă Ştefan Gheorghidiu nu găseşte în aceste momente de reuniune a familiei tihna sufletească pe care ar trebui să o ofere astfel de întâlniri în jurul mesei la o cină.

> „– Las anume nepotului meu preferat, Ştefan, casa mea cu parcul şi cu biblioteca şi tot ce cuprinde, din Bvd Daumesnil 119 bis, Paris, s-o folosească şi s-o stăpânească în amintirea mea… A fost o mare şi penibilă sărbătoare de familie. Flori pe masă, mici daruri, surprize pentru fiecare sub tacâmuri; o pereche de butoni banali pentru mine, o brățară meschină pentru nevastă-mea, daruri care nu mi-au făcut nicio plăcere, căci nu erau dovada niciunui sentiment.” (*ibidem*: 30).

Spațiul privat, sub aspectul ceremonialului mesei, este surprins cu multă abilitate artistică în *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război.* Pe lângă funcția socială pe care o poartă, momentul mesei aduce cu el şi trăiri lăuntrice ale personajelor. Astfel, Ştefan Gheorghidiu se simte mai mult cuprins de tristețe decât de bucuria de a sta la masă, atunci când ajunge la Odobeşti, alături de soția sa şi ceilalți prieteni. Momentul servirii mesei trezeşte în sufletul protagonistului sentimente de gelozie față de soția sa, care face din acest moment un prilej de a se simți liberă în prezența domnului G., ignorând parcă suferința soțului. Deşi încearcă să îşi trateze soția cu o superioritate ce îl caracterizează, îşi dă seama că nu doreşte să păteze trecutul frumos pe care l-au avut împreună, trecut care a fost plin de afecțiune şi dragoste:

> „Masa însăşi a fost un nou prilej de chinuri. A luat, bineînțeles, iar din farfuria lui, i-a turnat din paharul ei, când el i-a cerut servitorului să-i dea vin. Încercam să înnod convorbiri cu o vecină destul de frumoasă din stânga mea. Aş fi izbutit, poate, să creez un fel de vitrină de amor propriu pentru salvarea situației, dar mi-era totul indiferent, căci eu ştiam că aici nu e vorba de o preferință sau de un joc de o clipă, ci de toată dragostea mea, de un trecut cald şi luminos de doi ani. Eram deci trist, cu toată truda de a surâde” (Petrescu 2013: 113).

Autorul descrie interioare, case, încăperi care denotă statutul social al proprietarilor. Sistemul obiectelor capătă o deosebită însemnătate prin semnificația aparte ce o poartă. Nu lipseşte nici cromatica, care accentuează, parcă, nota de stil arhitectural:

> „Nae Ghorghidiu a fumat şi a trântit înfundat, în scrumiera de alamă, mucul de țigară...Nici nu putea măcar să stea în fotoliul adânc de piele cafenie, ci telefona din picioare. Uşile erau cu oglinzi, împărțite în mici careuri, totul încadrat în muchii aurite - casa trebuie să fi fost construită de vreun alt parvenit, dar aleasă apoi anume de unchiul meu (*ibidem*: 87).

Camera de la Odobeşti, care asigură găzduire pe timpul şederii lui Ştefan şi a Elei, aduce cu sine imaginea unui spațiu intim, dar totodată străin prin faptul că obiectele prezente servesc uzului personal pentru oricine trece pe acolo. În acest fel, autorul aduce habitatul dinspre spațiul privat spre cel public:

> „Era soarele sus, când ne-am găsit în odaia cu pat larg şi scăzut cu perdele de pânză de casă şi borangic, cu fotografii străine, cu cărți, în care panglici erau rămase acolo unde se oprise atenția altora – şi cu sticle de parfum şi apă de colonia pe masa de toaletă, gătită cu oglindă legănată, începute de alte mâini" (Petrescu 2013: 123).

Descrierea interiorului casei are şi rolul de a indica stările sufleteşti ale protagonistului, Ştefan Gheorghidiu. În această circumstanță, casa este asociată cu prezența ființei iubite. În absența ei, casa este pustie, asemeni sufletului său. Obiectele poartă semnificații distincte pentru Ştefan şi devin semne particulare care îl ajută să descifreze acțiunile soției lui:

> „Când am ajuns acasă, am găsit la ferestrele negre perdelele nelăsate, ceea ce mi s-a părut ciudat, căci făceau întunericul gol, iar mutrele zăpăcite şi somnoroase ale servitoarei m-au neliniştit. Era acum o realitate care nu-mi încăpea în simțuri: casa era goală ca un mormânt gol, fără nevastă-mea'' (*ibidem:* 147).

Abordând conceptul „casă", G. Liiceanu afirmă că „hermeneutul locuirii vede în construirea habitatului o voință apolinică de a informa lumea lucrurilor naturale, o expresie a afirmării libertății umane ca voință de limitare. Istoria omului este o istorie a închiderilor ce se deschid treptat spre noi forme arhitecturale şi instituționale de integrare a omului, a limitărilor care nu limitează" (Liiceanu 1981: 163-164).

Spațiul (Bognar 1989: 182) precede vorbirea, verbul devine parte a lumii organizate care se naşte din haos şi acest verb nu poate fi rostit

fără un spațiu. Ceea ce rostește subiectul uman poate fi raportat doar la o lume obiectivă. A vorbi presupune un punct de vedere, o poziție, un centru, o orientare, o relație cu obiectele aparținând unui spațiu, toate acestea inerente actului de vorbire. Căutăm realitatea în aceeași măsură în care ne căutăm pe noi înșine și în dinamismul acestei căutări ne disociem (*ibidem*: 183).

Bibliografie

Baudrillard, Jean. 1996. *Sistemul obiectelor*. Trad. de Horia Lazăr. Cluj: Editura Echinox.

Bognar, Botond. 1989. *A Phenomenological Approachto Architecture and its Teaching in the Desigh Studio.* New York: Columbia University Press.

Helbo, *André.* 1978. *Michel Butor, spre o literatură a semnului.* Dacia: Cluj-Napoca.

Liiceanu, Gabriel. 1981. *Încercare în politropia omului și a culturii.* București: Editura Cartea Românească.

Petrescu, Camil. [1930] 2013. *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*. București: Editura de stat pentru literatură și artă.

Praoveanu, Ioan. 2001. *Etnografia poporului român.* Cluj-Napoca: Editura Paralela 45.

Preda, Marin. [1955] 2009. *Moromeții.* Vol. I. București: Litera Internațional.

Sadoveanu, Mihail. [1930] 1983. *Baltagul*. București: Editura:Minerva

Sasu, Aurel. 1979. *În căutarea formei.* Cluj: Editura Dacia.

Slavici, Ioan. [1894] 1985. *Mara*. București: Litera Internațional.

Stahl, H., Paul. 1958. *Planurile caselor românești țărănești.* Sibiu.

Vlăduțiu, Ioan. 1973. *Etnografie românească.* București: Editura Științifică.

SOCIO-MORPHOLOGICAL SYMBOLS OF SPACE

Abstract

Keywords: *private sphere, house, family, 19th century*

The paper aims at a theoretical approach of space within the modern Romanian novel. We are to focus on the outstanding features of the concept and reveal its importance and construction. The objects in the Romanian modern and traditional house, the way they are arranged come to be identified with the inhabitants. The interior of a house speaks about the protagonsts' way of life, their interior mood. The constuction of the space precedes language.

AN APPLICATION: PART 2

CĂTĂLIN DEHELEAN
Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj Napoca

Keywords: *automated translations, round-trip translations*

1. Introduction

Last year, while working on a paper, one has uncovered an old attempt at an automated translation using several translation engines which dates back to 2010. (See Figure 1.)

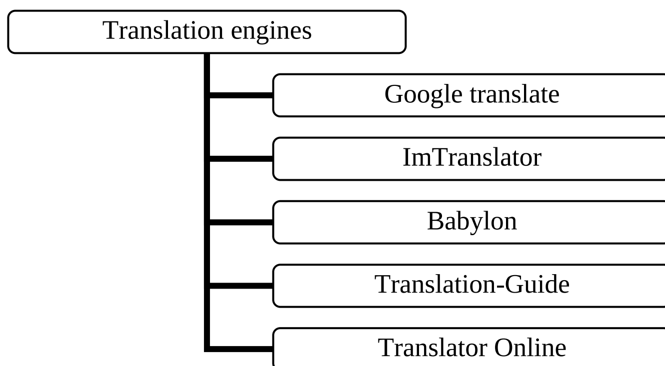

Figure 1: A graphic representation of the list of translation engines used to translate the text in 2010

As one was preparing to write a small article on the topic of automated translation, it was a genuine stroke of luck, as one has found it to be a suitable example for use therein.

For practical purposes one will reiterate the original text, a piece from *From Russia with Love*, by Ian Flemming:

«The car sped through the deserted streets, past shadowy mosques from which dazzling minarets lanced up towards the three-quarter moon, under the ruined Aqueduct and across the Ataturk Boulevard and north of the barred entrances to the Grand Bazaar. At the Column of Constantine the car turned right, through mean twisting streets that smelled of garbage, and finally debouched into a long ornamental square in which three stone columns fired themselves like a battery of space-rockets into the spangled sky.

“Slow,” said Kerim softly. They crept round the square under the shadow of the lime trees. Down a street on the east side, the lighthouse below the Seraglio Palace gave them a great yellow wink.

“Stop.”

The car pulled up in the darkness under the limes. Kerim reached for the door handle.

“We shan't be long, James. You sit up front in the driver's seat and if a policeman comes along just say ‘Ben Bey Kerim'in ortagiyim’. Can you remember that? It means ‘I am Kerim Bey's partner’. They'll leave you alone.”

Bond snorted. “Thanks very much. But you'll be surprised to hear I'm coming with you.”»

However, despite one’s genuine interest in the topic, due to external conditions beyond one’s control, time was in short supply. Consequently, one could actually do very little. At the very least, though, one was able to fit in a translation of the text. (See Figure 2.)

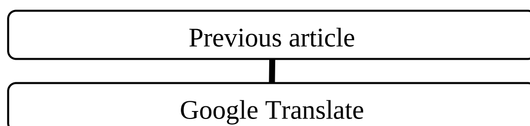

Figure 2: A graphic representation of the translation engine used to translate the text in the previous article

But one would like to do more in that sense. One would like to write a little bit about the versions of the translation produced at the same time by using other translation engines, namely *ImTranslator*, *Babylon*, *Translation-Guide* and *Translator Online*. (See Figure 3)

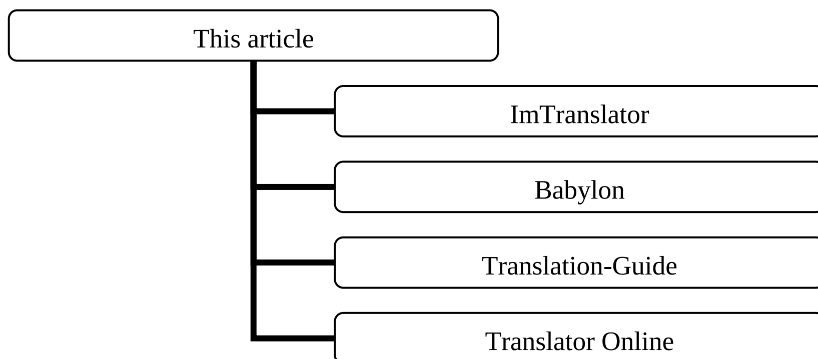

Figure 3: A graphic representation of the list of translation engines used to translate the text in this article

2. Using *ImTranslator*

First, Let us consider this example of round-trip translation of the same text, *From Russia with Love*, this time performed by *ImTranslator* from English to Romanian, then back into English.

The translation from English to Romanian is readable, but only partially understandable. The problems are related to syntax, more specifically to the word order, and to semantics, that is to say figures of speech which are simply not translated:

«Masina accelerat pe străzile pustii, moschei trecut umbre din care minarete orbitor lanced până spre lună trei trimestru, sub Apeductului ruinat şi în întreaga Bulevardul Ataturk şi la nord de intrarile blocate la Marele Bazar. La Coloana lui Constantin masina sa transformat dreptul, prin răsucirea înseamnă străzile că mirosea a gunoi, şi în cele din urmă debouched într-un pătrat ornamentale lung, în care trei coloane de piatra s-au tras ca o baterie de rachete în spațiu-cer împestrițat.

„Slow”, a spus Kerim încet. Ei s-au strecurat rotund pătrat sub umbra de tei. Pe o stradă pe partea de est, farul de mai jos Palatul serai le-a dat un pupic mare galben.

„Stop.”

Masina tras în sus în întuneric sub limes-ului. Kerim a ajuns pentru mânerul uşii. „Noi nu trebuie să fie lungi, James. Tu stai în față pe scaunul şoferului şi în cazul în care un polițist vine de-a lungul spune doar ‘Ben Bey Kerim'in ortagiyim’. Poate vă amintiți că? Aceasta înseamnă ‘Eu sunt partener Kerim Bey lui’. Vă vor lăsa în pace.”

Bond inhalat. „Multumesc foarte mult. Dar vei fi surprins să aud eu vin cu tine.’ “»

The back-translation into English is a lot more intelligible than the translation into Romanian. There are very few mistakes, and they relate to word-word translation. But ultimately, the back-translation is fairly similar to the original text:

«The car sped through the deserted streets, past mosques minarets dazzling shades of which three month until the weak quarter, below and around the ruined Aqueduct Ataturk Boulevard and north of the blocked entrances to the Grand Bazaar. Column of Constantine the car turned right, by means twisting streets that smelled of garbage, and finally a square ornamental debouched long, the three stone columns have been drawn as a battery of missiles in space-sky spangled.

“Slow”, Kerim said slowly. They crept round the square under the shade of lime. On a street on the east side, dipped below the Seraglio Palace gave them a big kiss yellow.

“Stop.”

“Slow”, Kerim said slowly. They crept round the square under the shade of lime. The car pulled up in the dark under the limes. Kerim reached for the door handle. “We should not be long, James. You sit in front of the driver's seat and if a policeman comes along only say ‘Ben Bey Kerim'in ortagiyim’. Maybe you remember that? It means ‘I am his partner Kerim Bey.’ We will leave you alone.”

Bond inhaled. “Thank you very much. But you may be surprised to hear I'm coming with you.”»

3. Using *Babylon*

The second example of round-trip translation of the same text to consider in this article is the one performed by *Babylon* from English to Romanian, then back into English.

The translation from Romanian to English suffers from the usual problem of word-to word translation, choosing the wrong Romanian equivalent, which is probably due to incorrect tagging. There is also defective chunking and parsing. The result is a barely understandable text:

«In masina gonira prin a parasit strada, trecutul intunecat moschei din care orbitor s lanced pana spre a trei sferturi Luna, sub ruine printr si peste ataturk Bulevard si Nord de anuleaza intrarile din marele bazar. La coloana de Constantin in masina s-a transformat dreptul, prin rasucirea inseamna strazi care mirosea de gunoaie, si in cele din urma debouched intr-un lung patrat ornamentale din care trei coloane piatra tras singuri ca o baterie de spatiu-rachete in prin cerul.

„lenta,” declarat kerim incet. Ele se furisa in jurul patrat sub umbra de var pomii. pe o strada pe partea de rasarit, farul sub seraglio Palatul le-a dat o mare galben ochiul.

„oprirea.”

In masina scoase in intuneric sub lamai mici. kerim atins pentru clanta. „Am Sha nu-i fi lunga, James. Ai sta fata in locul soferului si

daca un politist vine impreuna doar spune ‘Ben bey kerim in ortagiyim‘. Va mai aduceti aminte ca? Ceea ce inseamna ‘Eu sunt kerim bey partenerul lui’. Or sa te las singur.”

Bond pufni. „Va multumesc foarte mult. Dar te vei fi surprins sa aud ca vin cu tine.”»

The back-translation into English is itself very difficult, since it is based on an incoherent text. Moreover it is full of mistakes relating to style like incorrect punctuation and the use of lower case letters where capitalisation is required:

«In the car sped through the deserted streets, past dark mosques in the broad and dazzling s lanced up to three-quarters month under ruins by over ataturk Avenue and north of barred entrances to the Grand bazaar. The column of Constantin machine has turned right, by means twisting streets that smelled of garbage, and finally debouched into a long ornamental Square in which three stone columns pulled ourselves as a poultryhouse of rockets into space-through the sky.

“Slow,” said kerim slowly. They crept around the square under the shadow of lime trees. on a street on the east side, seraglio lighthouse under Palace gave them a big yellow eye.

“Stop.”

In the car pulled out in darkness under limes. kerim reached the doorknob. “I sha not be long, James. You sit face to driver's seat and if a policeman coming together just says ‘Ben bey kerim' in ortagiyim.’ Do you remember that? Which means ‘I am kerim bey's partner’. But to leave you alone.“

Bond snorted. “Thank you very much. But you would be surprised to hear that come with you.”»

4. Using *Translation-Guide*

The third example of round-trip translation of the same text is, in this article, the one performed by *Translation-Guide* from English to Romanian, then back into English.

The translation from English to Romanian is an interesting mix of text and metatext, i.e. instead of using definite articles, they are just marked, and in the wrong place too. It is also a text sprinkled with the odd English word left in its original form:

«Art.hot. automobil sped gît art.hot. deserted stradă , trecut a umbri mosques de la care dazzling minarets lanced sus towards art.hot. trei - sfert moon , jos art.hot. ruined Aqueduct şi vizavi art.hot. Ataturk Boulevard şi nord de la agrafă de păr intrare la Măreț Bazaar. La art.hot. Columbia de Constantine art.hot. automobil nap right , gît mean twisting stradă that smelled de garbage, şi definitiv debouched into un lung ornamental pătrat înăuntru care trei piatră Columbia ars themselves asemănător un baterie de perioadă - rachetă into art.hot. spangled cer.

„Slow," said Kerim moale. Ei crept rotund art.hot. pătrat jos art.hot. a umbri de la var arbore. Jos un stradă pe est parte , art.hot. lighthouse sub art.hot. Seraglio Palace acordat pe ei un mare galben wink.

„Stop."

Art.hot. automobil împins sus în darkness jos art.hot. var. Kerim reached pentru art.hot. uşă mîner. "We shan't a fi lung, James. Tu sit sus față în şofer scaun şi dacă un polițist a veni along chiar say 'Ben Bey Kerim'in ortagiyim'. Poți tu a-şi aminti that? It means 'I sînt Kerim Bey's partener'. Ei plecare tu alone."

Angajament sforăit. "Thanks foarte mult. Numai you'll a fi surprised la spre inimă I'm venire cu tu."»

The back-translation from Romanian into English is no different. The only noticeable difference is that it is almost impossible to read. It too is peppered with Romanian, but it is also strewed with strings of letters which make absolutely no sense. Then there is the punctuation, which, put simply, doesn’t really help the reader:

«The car sped gît the deserted street, past shade mosques from what dazzling minarets lanced up towards the. three quarter moon , under the. ruined Aqueduct Ĺźi across the. Ataturk Boulevard şi north from agrafă from păr doorway at Marele Bazaar. At the. Columbia from Constantine the. car turnip right gît mean twisting street that smelled from garbage şi finally debouched into an long lace pătrat înăuntru what three stone Columbia fired themselves asemănător an battery from data rachetă into the spangled sky.

“Slow,” said Kerim soft. Her crept round the. pătrat under the. shade from lime tree. Under an street pe east side , the. lighthouse below the. Seraglio Castle gave them an great yellow wink.

“Stop.”

The car Ă®mpins up Ă®n darkness under the. lime Kerim reached for the uşă mâner. “We shan't be long , James. You sit up față în şofer chair şi dacă an polițist come along just say ‘Ben Bey Kerim'in ortagiyim’. Poți you of şi souvenir that? It means ‘I sînt Kerim Bey's partner’. Her departure you alone.”

Bond sforăit. 'Thanks a lot. But you'll be surprised at at heart I'm coming with you.»

5. Using *Translator Online*

The fourth example of round-trip translation of the same text to consider here, is the one performed by *Translator Online* from English to Romanian, then back into English:

The translation from Romanian to English is simply incomplete. The word order is, at times, difficult. The choice of words can

sometimes lead to odd constructions. The result is that only two sentences are correct:

«Masina accelerat pe străzile pustii, moschei trecut umbre din care minarete orbitor lanced până spre lună trei trimestru, sub Apeductului ruinat şi în întreaga Bulevardul Ataturk şi la nord de intrarile blocate la Marele Bazar. La Coloana lui Constantin masina sa transformat dreptul, prin răsucirea înseamnă străzile că mirosea a gunoi, şi în cele din urmă debouched într-un pătrat ornamentale lung, în care trei coloane de piatra s-au tras ca o baterie de rachete în spațiu-cer împestrițat.

„Slow”, a spus Kerim încet. Ei s-au strecurat rotund pătrat sub umbra de tei. Pe o stradă pe partea de est, farul de mai jos Palatul serai le-a dat un pupic mare galben.

„Stop.”

Masina tras în sus în întuneric sub limes-ului. Kerim a ajuns pentru mânerul uşii. „Noi nu trebuie să fie lungi, James. Tu stai în față pe scaunul şoferului şi în cazul în care un polițist de-a lungul vine spune doar ‘Ben Bey ortagiyim Kerim.’ Poate vă amintiți că? Aceasta înseamnă ‘Eu sunt partenerul lui Kerim Bey.’ Vă vor lăsa în pace.”

Bond inhalat. „Multumesc foarte mult. Dar vei fi surprins să aud eu vin cu tine.”»

The back-translation into English is not quite as unfortunate as translation into Romanian. It is a bit more intelligible which may be explained by the fact that it was never really translated in the first place. One could argue that the text was labelled into Romanian, but with keeping its original structure only to be re-labelled back into Romanian. However, this re-labelling is far from perfect:

«The car sped through the deserted streets, past mosques minarets dazzling shades of which three month until the weak quarter, below

and around the ruined Aqueduct Ataturk Boulevard and north of the blocked entrances to the Grand Bazaar. Column of Constantine the car turned right, by means twisting streets that smelled of garbage, and finally a square ornamental debouched long, the three stone columns have been drawn as a battery of missiles in space-sky spangled.

“Slow, slow” Kerim said. They crept round the square under the shade of lime. On a street on the east side, dipped below the Seraglio Palace gave them a big kiss yellow.

“Stop.”

The car pulled up in the dark under the limes. Kerim reached for the door handle. “We should not be long, James. You sit in front of the driver’s seat and if a policeman come along only say ‘Ben ortagiyim Kerim Bey.’ Maybe you remember that? This means ‘I am his partner Kerim Bey.’ We will leave you alone.”

Bond inhaled. “Thank you very much. But you may be surprised to hear I’m coming with you.”»

6. Conclusions

One could easily notice that there were different degrees of readability and different degrees of intelligibility. An explanation of this phenomenon may lie in the way each translation engine works. To simplify matters, one could say that some engines are better suited to translate literary texts than others. The have a much larger library or corpus of examples, and, thus make less mistakes.

However, one should also keep in mind the fact that this translation event occurred in 2010. From this perspective, one may come to the understanding that, despite the very obvious multitude of shortcomings, these are true examples of machine translation.

Moreover, in absolute terms, these translations were no better and worse than the one produced by Google Translate at the same time and discussed at length in the previous article.

Bibliography

Academia Română [2010]. *Dicționarul Ortografic Ortoepic şi Morfologic al Limbii Române*. Bucureşti: Univers Enciclopedic.
Academia Română [2010]. *Gramatica de Bază a Limbii Române*. Bucureşti: Univers Enciclopedic.
Cutts, M. [2013]. *Oxford Guide to Plain English*. Oxford: Oxford University Press.
Flemming, I [2004]. *From Russia with Love*. London: Penguin Classics.
Malone, L. J. [1988]. *The Science of Linguistics in the Art of Translation*: *Some Tools from Linguistics for the Analysis and Practice of Translation*. Albany, NY: State of New York University Press.
Ritter, R. M. [2016]. *New Oxford Style Manual*. Oxford: Oxford University Press.
Seely, J. [2013]. *Oxford A-Z of Grammar and Punctuation*. Oxford: Oxford University Press.
Trujillo, A. [2013]. *Translation Engines: Techniques for Machine Translation*. New York City, N.Y.: Springer.

Online resources

1 ImTranslator (http://freetranslation.imtranslator.net/)
2 Babylon (http://translation.babylon.com/)
3 Translation-Guide (www.translation-guide.com/free_online_translators.php? retrieved)
4 Translator Online (http://www.translator-online.ro/)

O APLICAȚIE: PARTEA 2

Rezumat

Cuvinte-cheie: *traduceri automate, traduceri dus-întors*

Traducerile din acest articol prezintă diverse grade lizibilitate şi de inteligibilitate. Explicația simplă este că unele servicii de traducere sunt mai potrivite pentru texte literare decât altele. Dacă luăm în considerare faptul că aceste traduceri au avut loc în 2010 când corpusurile acestor servicii nu erau atât de complexe, traducerile sunt totuşi nişte realizări. Mai mult, aceste traduceri sunt, în aproximativ de aceeaşi calitate ca cea a traducerii din articolul anterior pe aceeaşi temă.

1993-2018. Un sfert de veac de învățământ teologic ortodox superior la Timişoara. Părintele conf. dr. Nicolae Morar – patru decenii de activitate şi 65 de ani de viață, Editura Astra Museum, Editura Partoş, 2018, 364 pp.

În anul mântuirii 2018 se împlinesc 25 de ani de când în Universitatea de Vest din Timişoara funcționează o secție de Teologie ortodoxă. Având în vedere mutarea pentru o vreme a Academiei teologice de la Oradea, la Timişoara, în perioada postbelică, s-ar putea spune, fără a greşi, că Teologia de factură academică nu a fost străină oraşului de pe Bega, acum un sfert de veac.

Reluându-se firul studiilor academice în cadrul Facultății de Litere, Filozofie şi Istorie, aşa cum se numea la început, s-a creat un frumos şi deosebit de rodnic parteneriat între această instituție şi Arhiepiscopia Timişoarei (la momentul înființării secției, era încă Arhiepiscopia Timişoarei şi Caransebeşului). Reluarea prezenței Teologiei între materiile și studiile universitare la Timișoara este meritul rectorului Eugen Todoran și al mitropolitului Nicolae Corneanu, ambii de fericită pomenire.

Au trecut 25 de ani de existență a secției de Teologie, cu profilurile Pastorală, Litere (Didactică) şi Istorie, dintre care astăzi mai funcționează doar primul. Au trecut nu mai puțin de 22 de generații de studenți şi studente, care cu binecuvântarea ierarhilor de ieri şi de astăzi, au pornit la drum prin lume pentru a deveni „lumină a lumii şi sare a pământului" (Matei 5, 13-16).

Tot în acest an, părintele conf. dr. Nicolae Morar, şeful catedrei de Teologie ortodoxă, fost prodecan al Facultății, împlineşte vârsta de 65 de ani, dintre care 40 de ani în slujba învățământului teologic ortodox, la Caransebeş şi apoi la Timişoara.

Conducerea de astăzi a Mitropoliei Banatului, personal Înaltpreasfințitul Mitropolit Ioan, împreună cu cadrele didactice din cadrul secției de Teologie ortodoxă au gândit editarea unui volum care să reunească mesaje, studii, articole şi gânduri legate de aniversarea

Teologiei timişorene şi de aniversările personale ale părintelui profesor Morar.

Aşa s-a născut acest volum care a fost coordonat de părintele lect. dr. Adrian Covan împreună cu subsemnatul. Volumul este însoțit de un cuvânt de binecuvântare al Mitropolitului Banatului și cuprinde materiale din partea rectorului Universității de Vest, domnul prof. dr. Marilen Pirtea, din partea decanului Facultății de Litere, Istorie şi Teologie, doamna conf. dr. Dana Percec, din partea ierarhilor din Mitropolia Banatului, personalului de conducere de la Centrul eparhial din Timişoara și de la cele două protopopiate, foștilor decani și colegi de la Universitatea de Vest, colegilor profesori de la Facultăți de Teologie din țară, colegilor de la secția de Teologie din Timişoara, actualilor şi foştilor studenți, ş.a.m.d.

Volumul totalizează 45 de texte semnate de cei enumerați mai sus, având în plus o descriere a componenței cadrelor didactice din secție şi o fişă biobibliografică a părintelui sărbătorit. În această fişă ar fi trebuit menționată și distincția *Ordinul Sfântul Ioan Gură de Aur* pe care l-a primit din partea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, prin mijlocirea Înaltpreasfințitului Mitropolit Ioan, în luna septembrie a acestui an, pe când volumul era încredințat deja la tipar.

Studiile sunt pe teme diverse, unele surprind problematici de interdisciplinaritate și aproape toate sunt publicate în premieră, ceea ce sporeşte valoarea științifică a acestui volum colectiv omagial.

Volumul rămâne o mărturie de la popasul aniversar de la 25 de ani ai secției de Teologie ortodoxă, zisă și Facultatea de Teologie din Timișoara. Pentru că unul dintre studii enumeră efectiv absolvenții de la prima promoție până la cea din anul 2017 (având în vedere că în martie 2018 s-a încheiat predarea volumului spre publicare), am fi vrut ca fiecare promoție să fie însoțită și de o fotografie de grup de la absolvire. La momentul scrierii acestei prezentări bibliografice se lucrează la colectarea fotografiilor, în special de la absolvenți, neexistând până acum o bază de date anume.

La final, dorim părintelui conf. dr. Nicolae Morar și pe această cale, să aibă parte de mult ajutor de la Dumnezeu și bogate împliniri și pe mai departe!

Preot lect. dr. ADRIAN COVAN,
Preot lect. dr. MARIUS FLORESCU

COLLOQUIO INTERNAZIONALE COMUNICAZIONE E CULTURA NELLA ROMANIA EUROPEA (CICCRE), VIIA EDIZIONE, 15-16 GIUGNO 2018

È con vivo piacere che presentiamo in questa sede la VIIa edizione, sul tema "Viaggi e viaggiatori. Incursioni culturali e linguistiche", del Colloquio Internazionale Comunicazione e Cultura nella Romania Europea (CICCRE), svoltasi presso l'Università dell'Ovest di Timișoara nel periodo 15-16 giugno 2018.

Le conferenze plenarie del Colloquio promosso dal Centro di Studi Romanzi dell'Università dell'Ovest di Timișoara sono state tenute da Christian Duhamel (Université Paris-Sorbonne: "Sciences, latinité et interculturalité: le voyage de la science") e Rita Lages Rodrigues (Universidade Federal de Minas Gerais / Grupo de Pesquisa Estopim: "Múltiplos tempos, múltiplas vivȩncias: alteridades temporais em artistas viajantes estrangeiros no Brasil").

Ricordiamo che il prof. Christian Duhamel è stato anche il protagonista del monologo teatrale *Novecento pianiste*, secondo il romanzo di Alessandro Barricco (1994).

I lavori del Colloquio si sono svolti nelle seguenti sezioni: Lingua e letteratura latina, Lingua romena, Lingua romena come lingua straniera, Letteratura romena, Lingua e letteratura italiana, Letterature francese e francofone, Linguistica francese, Lingua e letteratura spagnola, Lingua e letteratura portoghese, Storia & Religione, Musica ed Arte plastiche.

Alla VIIa edizione del Colloquio Internazionale Comunicazione e Cultura nella Romania Europea (CICCRE), l'Università di Craiova è stata rappresentata da Ruxandra Dascălu ("Le voyage et la barbarie chez Michel de Montaigne et chez René Descartes"), Ilona Duță ("Călătorie romană: de la călătoria eroică din *Eneida*, la rătăcirea erotică din *Satyricon*"), Elena Pîrvu ("Gli italiani e l'italiano nel volume *Descrierea Moldovei* (' Descrizione della Moldavia' 1711) di

Dimitrie Cantemir”) e Lavinia Similaru (“Viajes y viajeros en unas «novelas contemporáneas» de Benito Pérez Galdós”).

Per quanto riguarda la sezione Lingua e letteratura italiana del colloquio, divisa in quattro sottosezioni di letteratura italiana e una di lingua italiana, distribuite nei due giorni del colloquio, che abbiamo seguito dall’inizio alla fine, procediamo in ordine cronologico:

Nella prima sottosezione di letteratura, Ellen Patat (Università degli Studi di Milano), nella relazione “Sguardi italiani: i concetti di «viaggio» e «viaggiatore»”, ha presentato “le definizioni e le interpretazioni dei postulati tipici del viaggio inteso come pratica di (tras)formazione dell’identità del soggetto viaggiante”[1]. Remo Castellini (Università di Vienna), nella relazione “*Viaggio d’un poeta in Russia* di Vincenzo Cardarelli. Analisi imagologica”, ha presentato “la figura di Cardarelli nella sua qualità di viaggiatore partendo dall’analisi di *Viaggio d’un poeta in Russia*, pubblicato da Mondadori nel 1954 nella collana «I prosatori dello Specchio»”[2].

Le altre due relazioni sono state presentate da Maria Chiara Morighi, Università di Siena (“*Corto viaggio sentimentale*: Ettore Schmitz, Italo Svevo, il viaggio e la «ruggine» familiare”), e Otilia Ștefania Damian, Università “Babeș-Bolyai” di Cluj-Napoca (“Viaggiatori italiani in Transilvania nel Cinquecento: Antonio Possevino (1534-1611)”).

Nella seconda sottosezione di letteratura abbiamo ascoltato le relazioni presentate da Jelena Bakić, Faculdade de Letras da Universidade do Porto (“Il viaggio testuale nel Rinascimento. Imitazione, scrittura e riscrittura tra le due sponde dell’Adriatico”), Carmella Panarello, Docente MIUR (“Il viaggio nel *Decameron* con l’immaginazione, fantasia o il desiderio”), Barbara Stagnitti, Università Cattolica del Sacro Cuore, Milano (“Tra simbolismi e forze cosmiche: *Viaggio di Gararà* di Benedetta”) e Gloria Gravina, Università dell’Ovest di Timișoara, (“Cartoline d’opera: strumenti di diffusione del melodramma al tempo dell’opera”).

---

[1] Cfr. *Colocviul Internațional de Comunicare și Cultură în Romània Europeană, ediția a VII-a, Timișoara, 15-16 iunie 2018. Călătorii și călători. Incursiuni culturale și lingvistice, Rezumate*, UVT, 2018, p. 55.

[2] *Idem*, p. 48.

Nella terza sottosezione di letteratura, altre quattro relazioni, quelle di: Giovanni Capecchi, Università per Stranieri di Perugia ("Un treno per Podu Iloaiei: il viaggio di Curzio Malaparte negli orrori dell'Europa in guerra"), Iuliana David, Università "Ovidius" di Constanța ("Il viaggio verso e dalla guerra nella narrativa italiana e romena del primo Novecento"), Sandro Cergna, Università di Pola ("Da un manoscritto in dialetto istrioto: ricordi del viaggio di un profugo da Valle d'Istria durante la Grande Guerra"), Aleksandra Teresa Schymalla, Università di Varsavia ("*Una lapide in via Mazzini* di Giorgio Bassani: il viaggio della memoria e non-memoria attraverso la topografia spirituale e fisica della città").

La quarta sottosezione di letteratura ci ha offerto la possibilità di ascoltare le relazioni di Daniela Bombara, Università di Messina ("Mari, inferni, isole del mito: viaggi e viaggiatori nei libretti d'opera di Salvatore Quasimodo"), Laura Campanale, ITT Mazzotti, Treviso ("Le migrazioni stagionali tra il Veneto e la Romania: un viaggio nella storia e nella memoria tra passato e presente"), Francesca Bravi, Christian-Albrechts-Universität zu Kiel ("«I pionieri del Far East»: viaggio in Romania. *Se consideri le colpe* di Andrea Bajani") e Alessandro Rosselli, Università di Szeged ("Il viaggio di Corrado Alvaro in Unione Sovietica (1934) nel suo diario intimo, *Quasi una vita* (1950)").

La sottosezione di lingua italiana ha compreso le seguenti relazioni: Oana Sălișteanu, Università di Bucarest: "I viaggi terreni e i viaggi celesti di un poeta mistico. Note sulla versione rumena delle *Laude* di Iacopone da Todi"; Corina Bădeliță, Università di Jassy: "L'insegnamento della lingua del sì a laureandi in italiano, alle prese con la norma e l'uso. Problematizzazione e riflessioni"; Elena Pîrvu, Università di Craiova: "Gli italiani e l'italiano nel volume *Descrierea Moldovei* (' Descrizione della Moldavia', 1711) di Dimitrie Cantemir"; Mirela Boncea, Università dell'Ovest di Timisoara, "Viaggiando, s'impara: modalità di conoscere la lingua e la cultura di un popolo tramite i suoi proverbi"; Silvia Madincea Pașcu, Università "Tibiscus" di Timișoara, "Ti posto un selfie su Facebook – il viaggio della lingua parlata nei social network".

Aspettiamo con vivo interesse gli Atti del Colloquio.

ELENA PÎRVU

Instituto Cervantes, *Las 500 dudas más frecuentes del español*, Barcelona, Editorial Espasa Libros, 2013, ISBN: 978-84-670-3981-8, 510 páginas.

Las 500 dudas más frecuentes del español es una obra útil y necesaria destinada a un público muy amplio, dado que hoy en día el uso correcto de la lengua es un tema bastante confuso y problemático para los hispanohablantes.

En los últimos años, con la aparición de nuevas formas de comunicación, vamos perdiendo la costumbre de leer y descuidamos (muchas veces inconscientemente) el lenguaje, lo que nos lleva a cometer errores que, por más insignificantes que parezcan, se vuelven frecuentes en nuestra forma de hablar y escribir. Nos encontramos inseguros, nos enfrentamos con dudas y, muchas veces, no tenemos respuestas a las diferentes vacilaciones o incertidumbres en el dominio de la lengua: ¿Se pronuncian de forma distinta la *b* y la *v*?, ¿Se puede decir *oscuro* o hay que decir *obscuro*?, ¿Por qué lleva tilde la palabra *cómics* si es llana y termina en -s?, ¿Es lo mismo *Me duele la nariz* que *Me duelen las narices*?, ¿Está bien dicho *Si tendría tiempo, iría a visitarte*?, ¿Qué diferencia hay entre *oír* y *escuchar*?, ¿Cuál es la diferencia entre *Latinoamérica, Iberoamérica, Hispanoamérica* y *Sudamérica*? De ahí la idea del Instituto Cervantes de publicar un libro que ayude a resolver las dudas más frecuentes de los hablantes que intentan hablar bien, escribir bien y ajustarse a la norma culta del español actual.

El libro se divide en cinco capítulos: 1. Dudas generales, 2. Dudas sobre la pronunciación y la ortografía, 3. Dudas sobre la gramática, 4. Dudas sobre el léxico y el significado de las palabras, 5. Dudas sobre el texto. Los apartados ofrecen una selección de preguntas (500 en total) que presentan casos específicos y problemas concretos relacionados con una amplia gama de temas: la pronunciación, la acentuación, la ortografía, la formación de las palabras, el verbo, el género, el número, el leísmo, el laísmo y el loísmo, la homonimia, las

redundancias, los latinismos, los usos particulares en algunos tipos de textos, las abreviaciones, los resaltes tipográficos etc.

Cada una de las 500 preguntas tiene una respuesta muy clara, seguida, si se considera necesario, de una explicación facilitada por medio de ejemplos en los que se comparan los usos correctos, los incorrectos, los no recomendados y los preferibles, utilizando para esto símbolos que permitan interpretar los datos rápida y correctamente. Muchas de las preguntas ofrecen también una información extra, adicional, correspondiente a otros casos parecidos. También se han introducido esquemas, cuadros y resúmenes que seguramente tienen como propósito estructurar mejor la información, potenciar la adqusición de lo expuesto, aclarar las explicaciones e integrar mejor los conocimientos. Para el lector interesado, el libro también facilita la fuente de la que se ha obtenido la información. *Para saber más* representa la sección final en muchas de la entradas, parte que contiene informaciones complementarias o remite a otras preguntas de la obra.

Las 500 dudas más frecuentes del español se ajusta a un diseño claro y riguroso. Presenta con sencillez muchos aspectos normativos que ayudan a los hispanohablantes a seguir descubriendo, reflexionar y observar el funcionamiento de la lengua española, a corregir sus producciones lingüísticas, a adquirir nuevas habilidades y profundizar en el estudio de la lengua española. Sin *duda*, un libro de cabecera para ser consultado en el momento de estar en *duda*, ya que, como decía Dante Alighieri: “No menos que el saber me place el dudar.”

RALUCA VÎLCEANU

Juan Romeu, *Lo que el español esconde. Todo lo que no sabes que estás diciendo cuando hablas*, Barcelona, VOX, 2017, ISBN: 978-84-9974-239-7, 255 páginas.

Juan Romeu es filólogo, poeta y emprendedor. Ha trabajado en la redacción de la *Gramática* de las Academias y colabora con el Departamento de "Español al día" de la RAE. En 2014 se doctoró en Filología Hispánica por la Universidad Complutense y el CSIC y ha escrito sobre cultura, gramática, cine y literatura en diversos blogs. Hasta ahora ha publicado dos libros: *Ortografía para todos* (2017) y *Lo que el español esconde. Todo lo que no sabes que estás diciendo cuando hablas* (2017). Junto con su amigo José Manuel Serrano fundó un blog de lingüística española https://sinfaltas.com.

Lo que el español esconde. Todo lo que no sabes que estás diciendo cuando hablas es un libro destinado a todos los amantes de la lengua española, va dirigido tanto a los estudiantes como a los especialistas.

El libro está dividido en cuatro capítulos muy bien estructurados, que a su vez están divididos en dos-cuatro subcapítulos. Los cuatro capítulos son: *Ayer y hoy: historia de las palabras*; *Aquí y allí*; *Formal o informal: dime con quién andas* y *Oral y escrito: escribir como se habla y hablar como se escribe*. Cada subcapítulo está dividido en secciones.

El primer capítulo, *Ayer y hoy: historia de las palabras*, comprende cuatro subcapítulos: *El origen de las palabras*, *La lucha por la supervivencia*, *No todos llegan hasta la meta* y *Etimología práctica*. El tema del capítulo es la etimología vista desde otra perspectiva, o sea no se presenta una lista de palabras y su origen, ordenadas alfabéticamente, sino que se habla del origen peculiar de ciertas palabras, la supervivencia de otras y la desaparición de algunas mediante una sucesión de preguntas y respuestas, todo el conjunto parece un cuento. En el primer subcapítulo, aparte de la etimología de

las palabras españolas de varios ámbitos, este subcapítulo contiene etimologías extranjeras relacionadas con el mundo del fútbol: Borussia, Bayern, Spartak, Steaua, Vitesse, Osasuna, etcétera. Se habla también de las palabras huérfanas, que son las palabras cuya procedencia es casi desconocida por la mayoría de las personas. Después, sigue otra sección dedicada a la fraseología, donde se explica el significado de ciertas expresiones españolas y el origen de ellas y otra a los falsos diminutivos, que son las palabras que parecen ser diminutivos de otras, pero tiene etimología diferente. El segundo subcapítulo va dedicado a las palabras antiguas del español que han sobrevivido parcial o totalmente, algunas han tenido que cambiar de significado para sobrevivir. El tercer subcapítulo trata el tema de las palabras desaparecidas del español. Y el último subcapítulo propone una etimología práctica con el fin de relacionar la etimología con la ortografía, porque si conocemos la historia de la palabra, seremos capaces de escribirla correctamente. Este primer capítulo es el más amplio del libro.

El segundo capítulo, *Aquí y allí,* comprende dos subcapítulos: *Variedades dentro del español* y *Variedad por el contacto con otras lenguas*. En el primer subcapítulo se habla de las variedades existentes dentro del español y aquí se refiere tanto al español peninsular como al español hablado en Hispanoamérica; se presentan algunas palabras que podrían extender su uso, porque se deduce fácilmente su significado; otras construcciones típicas de algunas zonas. Lo interesante de este subcapítulo es que tiene una sección dedicada al judeoespañol. Es decir, el autor abarca tanto el léxico de la península, el de América y el judeoespañol. En el segundo subcapítulo se habla sobre las influencias que el español ha recibido en contacto con otras lenguas.

El siguiente capítulo, *Formal o informal: dime con quién andas*, comprende dos subcapítulos: *La belleza de lo popular* y *La cara culta de la lengua o la magia de lo culto*. En este subcapítulo se habla sobre el habla popular y la lengua culta. El primer subcapítulo trata el tema del habla popular, se presentan algunos ejemplos de etimología popular, o sea de los cambios que han sufrido algunas palabras en su forma por influencia de su significado, o como se han formado otras

por analogía, mediante prefijos y sufijos o cambiándole una letra. También se habla de las ultracorrecciones; de los errores con sentido, es decir el mal uso de unas palabras, pero que tiene una explicación lógica; de la homonimia parasitaria, que es cuando modificamos un término con el fin de que adopte el significado de otro y por ende se habla de palabras y expresiones coloquiales que estudian los lingüistas, algunas de ellas todavía no están registradas en los diccionarios. El segundo subcapítulo habla sobre la lengua culta, se presentan algunas palabras "bonitas" que se pueden utilizar para embellecer lo que se quiere decir y se ofrece una lista de palabras "preciosas" y sus equivalentes corrientes. El fin de este subcapítulo es que la gente enriquezca su léxico y lo adapte a la situación de habla.

El último capítulo, *Oral y escrito: escribir como se habla y hablar como se escribe*, comprende dos subcapítulos: *Pronunciación frente a escritura* y *¿Cómo escribir en los nuevos medios?*. En el primer subcapítulo se presentan palabras que se pueden pronunciar pero no escribir y aquí se hace referencia a los bugs ortográficos, letras que no se pronuncian como parece, interferencias entre lo escrito y lo hablado. Y en el segundo subcapítulo se dan consejos para escribir en los medios escritos más relacionados con la realidad, al utilizar medios el autor se refiere a Twitter, WhatsApp y Facebook.

Además de estos capítulos el libro incluye un *epílogo*, *agradecimientos*, *bibliografía* y un *índice de palabras mencionadas a lo largo de la obra*.

El libro es una herramienta útil tanto para estudiantes como para profesores o especialistas. Una particularidad del libro es el uso de los textos de los grandes escritores españoles (Quevedo, Cervantes) para explicar las palabras. Lo que más destaca de este libro es su contenido, es fácil de entender porque todos los términos filólogos se explican en vocablos sencillos para que sea accesible a todo el mundo, y cuando digo todo el mundo me refiero tanto a niños, estudiantes, profesores, investigadores o cualquier amante de la lengua española. Está muy bien estructurado, abarca etimología y ortografía de una manera original de tal manera que lo hace parecer un cuento, el cuento de las palabras, de dónde vienen, cómo se escriben.

ROXANA MARIA CREȚU

MARIANA PITAR, AURORA BUTE, *ESPERANTO – PONTO INTER LINGVOJ KAJ KULTUROJ/ ESPERANTO – PUNTE ÎNTRE LIMBI ŞI CULTURI*, TIMIŞOARA, EDITURA UNIVERSITĂȚII DIN TIMIŞOARA, 2018, 329 p.

Limba esperanto (al cărei nume înseamnă „cel care speră”), creată la sfârşitul secolului al XIX-lea de către medicul oftalmolog polonez Ludwik Lejzer Zamenhof, este cea mai populară dintre limbile auxiliare internaționale. În ciuda supremației din prezent a limbii engleze, limba esperanto continuă să fie, în întreaga lume, o limbă vorbită, învățată, studiată. Mai mult decât atât, în afara comunității de esperantişti, esperanto nu este o limbă uitată, referințele la această limbă fiind numeroase, în diverse domenii culturale: literatură, un exemplu celebru în acest sens fiind romanul multilingv al lui James Joyce, *Finnegans Wake*; film (de la afişele din ghetou din filmul cu Charles Chaplin, *The Great Dictator*, din 1940, până la o producție recentă, din 2016, *Captain Fantastic*); jocuri video, cum ar fi *Final Fantasy XI*, a cărei coloană sonoră conține şi o piesă în esperanto etc. Utilizarea limbii esperanto în astfel de contexte trimite, în general, la ideea de comunicare şi înțelegere interculturală şi universală, aceea pe care Dr. Esperanto, adică L.L. Zamenhof, a avut-o în vedere atunci când a creat această limbă.

În 2018, la Editura Universității de Vest din Timişoara, a apărut volumul bilingv *Esperanto – Ponto Inter Lingvoj Kaj Kulturoj/ Esperanto - Punte între limbi şi culturi*, ce conține lucrările Colocviului Internațional Esperanto-Român de Ştiință, desfăşurat la Universitatea de Vest din Timişoara în perioada 11-12 noiembrie 2016, organizat de Mariana Pitar, conf. univ. dr. la Universitatea de Vest din Timişoara, vicepreşedintă a Asociației de Esperanto din România şi susținătoarea unui curs de limba esperanto la Universitatea de Vest, şi Aurora Bute, preşedinta Asociației de Esperanto din

România, membru în Comitetul Asociației Mondiale de Esperanto (UEA) şi în Comitetul Ligii Internaționale a Profesorilor Esperantişti (ILEI), precum şi redactor al revistei ES-TO, din anul 2000.

Colocviul de esperanto (primul cu această tematică organizat de către o universitate din România) a reunit la Timişoara profesori, jurnalişti, matematicieni, economişti, din mai multe țări, Noua Zeelandă, Elveția, Germania, Italia, Serbia, Croația, Ucraina şi România, pasionați, preocupați sau interesați de limba esperanto.

Atât manifestarea ştiințifică, cât şi volumul, coordonat de asemenea de către Mariana Pitar şi Aurora Bute, au un scop unic, acela de a face cunoscut la Timişoara fenomenul esperanto: „Fără a încerca să facem aici o apologie a acestei limbi enumerându-i numeroasele avantaje, precum şi locul pe care îl ocupă în alte țări prin numărul de persoane care o vorbesc şi numeroasele publicații existente (de la reviste la emisiuni de radio şi televiziune în esperanto), dorim doar să menționăm preocuparea noastră pentru difuzarea acestei limbi în rândul studenților şi a cadrelor didactice universitare" (Mariana Pitar, Aurora Bute, p. 167).

Volumul conține 13 studii, ale unor autori români şi străini, redactate atât în limba esperanto, cât şi în limba română. O parte dintre aceste lucrări abordează teme revelatoare privind limba esperanto, cum ar fi importanța limbii esperanto în comunicare şi menținerea păcii la nivel mondial: *Obiectivele Mileniului pentru Dezvoltare şi comunicarea: esperanto ca punte de la război la dialog* (Davide Astori); mişcarea esperanto în țări ca Serbia şi Macedonia: *Cercul de esperanto în liceul plurilingv* (Aranka László), *Mişcarea esperanto în Macedonia* (Constantin-Ioan Mladin); o privire asupra limbii esperanto în contextul politicii lingvistice europene: *Situația şi politica lingvistică în Ucraina de azi* (Nina Danylyuk); o prezentare monografică a unui explorator şi reputat esperantist maghiar, Tibor Sekelj: *Călătorie în jurul lumii, de la Cenei la Subotica* (Đorđe Dragojlović).

O serie de studii tratează limba esperanto din punctul de vedere al lingvisticii şi al disciplinelor lingvistice, precum limba esperanto ca limbă străină: *Esperanto – un model pentru o propedeutică a limbilor străine* (Günter Lobin), *Însuşirea limbii esperanto prin „Perla*

Metodo” (Radojica Petrović); limba esperanto şi traducerea: *Sistemul afixelor în esperanto. Dificultăți de traducere pentru vorbitorii de limba română* (Mariana Pitar); o abordare din punct de vedere lingvistic a limbii esperanto: *Limba esperanto. O abordare din perspectiva lingvisticii integrale* (Nadia Obrocea). Literaturii în limba esperanto îi este dedicată o lucrare: *Literaturi exofonice – repere şi exemple* (Roxana Rogobete).

Alte lucrări, la fel de valoroase, nu vizează limba esperanto, dar au fost redactate în esperanto, şi ele se înscriu în varii domenii de cercetare: artă, *Constantin Brâncuşi, pionier al modernismului în sculptură* (Aurora Bute), în care se subliniază contribuția lui Constantin Brâncuşi la crearea sculpturii moderne; economie, *Lucrarea lui John Maynard Keynes: Teoria generală a ocupării forței de muncă, a dobânzii şi a banilor* (Zlatko Hinst), în care este tratată o operă a unuia dintre cei mai mari economişti ai lumii şi unul dintre fondatorii macroeconomiei, J.M. Keynes; didactică, *Dezvoltarea competenței de comunicare orală prin activități interactive* (Cosmina Simona Lungoci), în care sunt vizate strategii eficiente de învățare a unei limbi străine.

Volumul se construieşte, textual vorbind, pe trei mari filoane, unul de tip autoreflexiv, în care limba esperanto este vizată în mod direct, din puncte de vedere diferite: culturală, lingvistică etc., al doilea, în care esperanto apare în ipostaza ei vie, de limbă de cultură, limbă în care se scriu texte, şi al treilea, în care cele două perspective se întâlnesc, prin textele scrise în limba esperanto despre limba esperanto.

Această limbă uneşte, într-un fel sau altul, toate textele incluse în volum, subliniind ideea exprimată în titlul cărții, aceea că esperanto este o autentică *punte* între popoare, limbi, culturi.

Mai mult decât atât, studiile conținute în volum ilustrează, aşa cum precizează un reputat esperantist, Renato Corsetti, pe coperta a patra a cărții, „faptul că esperanto este nu doar o limbă, ci şi o idee, ideea de egalitate între popoare şi culturi”, idee exprimată de însuşi L.L. Zamenhof, în *Deklaracio pri Homaranismo*, publicată în 1913: „Mi estas homo, kaj la tutan homaron mi rigardas kiel unu familion” (https://polona.pl/item/deklaracio-pri-homaranismo).

NADIA OBROCEA

RECENZIE

Mihaela Tomescu, *Evoluția terminologiei sportive în limba română*, Editura Universității de Vest, Timişoara, 2018

Evoluția terminologiei sportive în limba română este o lucrare exemplară de specialitate. Cartea a apărut la Editura Universității de Vest din Timişoara, în anul 2018. Atât titlul, cât şi coperta cărții sunt sugestive şi definitorii în ceea ce priveşte conținutul ştiințific al lucrării.

Cartea este structurată în trei capitole, acestea fiind precedate de *Cuvânt înainte* şi *Argument* şi urmate de *Postfață, Bibliografie, Anexa* şi *Repertoriu*. Conceptul în jurul căruia se țese firul cărții este „sportul”. Conform autoarei, Mihaela Tomescu, această noțiune este ,,un complex şi complicat fenomen social, economic şi chiar politic, dacă avem în vedere, pentru acest ultim caz, implicarea statelor în organizarea, de exemplu, a Olimpiadelor” (Tomescu 2018: 8).

Această activitate umană, sportul, implică o serie de aspecte şi are un puternic caracter social. Autoarea face referire la studiile dedicate sportului, a căror dimensiune este cu precădere sociologică, dar şi psihologică şi etică. Nu în ultimul rând, este relevantă şi medicina sportivă. Cartea analizează din perspectivă lingvistică evoluția terminologiei sportive în contextul lexicului românesc, ținând cont şi de implicațiile gramaticale generate de întrebuințarea acestei terminologii.

În primul capitol al cărții, Mihaela Tomescu abordează conceptul ,,sport’’, pe care îl consideră a fi un factor constitutiv al condiției umane. Pentru o înțelegere holistică a noțiunii, autoarea porneşte în această incursiune de la o perspectivă istorică şi antropologică. Prin urmare, activitatea fizică era considerată ca fiind o activitate sacră. Cu timpul, însă, aceste activități fizice capătă o identitate proprie, încep să se contureze şi astfel să reflecte ceea ce noi astăzi înțelegem prin noțiunea de sport.

Autoarea, scriind despre funcția socială a sportului, evidențiază analogia dintre sport şi cultură. Sportul are un rol definitoriu în procesul de desăvârşire al societății. În acest sens, autoarea remarcă faptul că, de-a lungul istoriei frumusețea fizică a reprezentat o constantă atât la femei, cât şi la bărbați. Sportul devine nu doar un act al concurenței, ci şi o condiție vitală a unei bune educații din punct de vedere al dezvoltării unui corp fizic armonios.

În cadrul aceleaşi abordări istorice a sportului, este foarte interesantă evoluția lingvistică a numelui de *Olimpiadă. Olimpia* reprezenta la greci locul unde se desfăşurau jocurile olimpice. În demersul său diacronic în ceea ce priveşte analiza conceptului ,,sport'' autoarea afirmă că în perioada Renaşterii se înregistrează o evoluție semnificativă a educației fizice în societate. Acest fenomen se reflectă şi în literatură prin Emile Rousseau, care în celebrul său volum *Emil şi educația* elogiază mişcările fizice în aer liber.

În capitolul II, cartea relevă informații valoroase despre limbajul sportiv. Aici, Mihaela Tomescu include termeni de uz general, nume de discipline, de probe sportive, acțiuni de joc, reguli etc. Din punct de vedere terminologic, limbajul sportiv a provocat controverse în rândul specialiştilor, care pregetau în definirea lui ca jargou, argou sau limbaj tehnic. În acest sens, autoarea acordă un spațiu important în acest capitol prezentării perspectivelor lingvistice, făcând referire la nume sonore din domeniul lingvisticii limbii române, precum: Iorgu Iordan, Alexandru Graur.

De asemenea, autoarea reliefează cerințele de bază, de care terminologia ştiinței educației fizice şi sportului trebuie să țină seama, şi anume: să respecte particularitățile de limbă, să fie ştiințifică şi accesibilă, să fie clară şi univocă, să aibă caracter internațional. Limbajul sportiv suferă transformări în timp, în sensul că pot apărea noi termeni sau unii termeni vechi pot primi noi semnificații.

Pe parcursul capitolului III, autoarea dezvoltă problematica limbajului sportiv din punct de vedere al împrumuturilor lingvistice (anglicismele, lexeme din limba franceză, italiană, germană, japoneză). Ni se prezintă un tablou complet al acestor cuvinte şi felul cum ele au pătruns în limbă (prin împrumuturi fără adaptare, adaptare după formă, adaptare după pronunție). Mihaela Tomescu face

observații asupra categoriilor morfologice cărora aparțin aceste lexeme, dar şi asupra ortografiei. Nu în ultimul rând, subliniază procedeul de calcul lingvistic, lexical, frazeologic, semantic şi de structură.

Am încercat o introducere în vastul univers al acestei cărți, univers care se relevă a fi atractiv prin bogăția informațiilor, prin modul în care sunt expuse şi prin contribuția indiscutabil de semnificativă la lărgirea orizontului cultural nu doar a specialiştilor din domeniu, ci şi a oricărui cititor iubitor de cultură, în genere.

Pentru definirea diacronică şi sincronică a instrumentelor teoretice, Mihaela Tomescu adoptă o abordare în acord cu paradigma epistemologică actuală. O bogată şi atent aleasă bibliografie atestă caracterul ştiințific al cărții, printr-o expunere inedită a conceptului „sport” în contextul cultural actual.

REMINA SIMA

RELET Revista del Lectorado español de Timişoara, Universitatea de Vest din Timişoara, Nº. 2/ Octubre de 2018, Timişoara, Editorial Waldpress, ISSN 2559-7701, 62 páginas.

El pasado mes de octubre se publicó el segundo número de nuestra revista *RELET Revista del Lectorado español de Timişoara*. En este número han publicado tanto profesoras del Departameno de Lengua y Literatura de la Universidad de Oeste como estudiantes de español de la misma universidad. Este número de la revista goza de una variedad temática: artículos científicos de lengua, artículos científicos de literatura y cine, artículos científicos de didáctica, artículos de opinión, reseñas de libros y de películas, traducciones de poesía y prosa, reseñas de actividades científicas, reseñas de actividades extracurriculares y guías Erasmus.

La revista contiene: doce artículos de lengua, un artículo de literatura y cine, un artículo de didáctica, un artículo de opinión, una reseña de libro, tres reseñas de películas, nueve traducciones de poesía, dos fragmentos de prosa traducidos al rumano, tres reseñas de actividades científicas, dos reseñas de actividades extracurriculares y tres guías Erasmus. La revista cierra con unas fotos de la generación 2018 de la sección de español, LL (Lengua y literatura) y LMA (Lenguas modernas aplicadas).

Los doce artículos de lengua son: *El nacimiento del castellano*, *Características del lenguaje arquitectónico*, *El lenguaje de la hostelería y el turismo*, *La evolución fonética del latín al rumano y al español*, *La influencia árabe en la lengua española*, *Política lingüística y planificación lingüística en Being Bilingual de David Crystal*, *Análisis del DOOM 2 desde la perspectiva de David Crystal*, *Reflexión acerca de los posibles problemas que los topónimos, nombres, apellidos y sobrenombres pueden ocasionar a un traductor*, *Concepto de estilística desde la perspectiva de David Crystal*, *La*

importancia de la lingüística en el desarrollo sostenible de la educación en 2030, *Los culturemas* y *Entre globalización y cultura tradicional: señas de identidad en las sociedades pluralistas*.

En el primer artículo, *El nacimiento del castellano*, Celsea Auroiacă hace un recorrido por la historia de lengua española, explicando cuales fueron las etapas más importantes que favorecieron el surgimiento del español.

En el segundo artículo, *Características del lenguaje arquitectónico*, Adoria Brebe trata de definir el lenguaje arquitectónico y sus características y de ofrecer algunas reflexiones sobre dicho lenguaje.

En el tercer artículo, *El lenguaje de la hostelería y el turismo*, Claudiu Crețu intenta ofrecer una definición del lenguaje de la hostelería y el turismo y menciona algunas de sus características.

En el siguiente artículo, *La evolución fonética del latín al rumano y al español*, Roxana Maria Crețu presenta una serie de leyes fonéticas que ocurren en la evolución de las vocales y de las consonantes del latín al rumano y al español, mediante las cuales se evidencia tanto las similitudes como las diferencias de ambas lenguas.

Roxana Gaiță firma el artículo *La influencia árabe en la lengua española*. En él habla sobre la influecia árabe en la lengua española, teniendo en cuenta el nivel fonológico, morfológico, léxico, la toponimia y la antroponimia hispanomusulmana.

Antonia Raluca Neicu-Voicu firma los siguientes cinco artículos: *Política lingüística y planificación lingüística en Being Bilingual de David Crystal*, *Análisis del DOOM 2 desde la perspectiva de David Crystal*, *Reflexión acerca de los posibles problemas que los topónimos, nombres, apellidos y sobrenombres pueden ocasionar a un traductor*, *Concepto de estilística desde la perspectiva de David Crystal*, *La importancia de la lingüística en el desarrollo sostenible de la educación en 2030*. En el primer artículo, *Política lingüística y planificación lingüística en Being Bilingual de David Crystal*, la autora ofrece algunas reflexiones sobre las definiciones de política lingüística y planificación lingüística desde la perspectiva de David Crystal. En el siguiente artículo, *Análisis del DOOM 2 desde la perspectiva de David Crystal*, Antonia Raluca Neicu-Voicu analiza el

DOOM 2 teniendo en cuenta la perspectiva de David Crystal. El tercer artículo, *Reflexión acerca de los posibles problemas que los topónimos, nombres, apellidos y sobrenombres pueden ocasionar a un traductor*, la autora evidencia algunos posibles problemas que un traductor pueda tener en la traducción de topónimos, nombres, apellidos y sobrenombres. En el cuarto artículo firmado por la misma autora, *Concepto de estilística desde la perspectiva de David Crystal*, se intenta aclarar el concepto de estilística desde la perspectiva de David Crystal. Y, en el último artículo, *La importancia de la lingüística en el desarrollo sostenible de la educación en 2030*, Antonio Raluca Neicu-Voicu ofrece una reflexión sobre la importancia de la lingüística en el desarrollo sostenible de la educación en 2030.

El penúltimo artículo, *Los culturemas*, escrito por Mădălina Iasmina Todinca intenta aclarar la definición de los culturemas y habla sobre sus posibilidades de traducción.

El último artículo, *Entre globalización y cultura tradicional: señas de identidad en las sociedades pluralistas* está firmado por conf. univ. dr. Luminița Vleja. En la primera parte del artículo habla sobre la importancia del patrimonio cultural inmaterial dentro de la UNESCO, y en la segunda parte sobre el patrimonio cultural inmaterial de Cuba.

El artículo de literatura y cine, *Comparación entre el libro y la película El beso de la mujer araña*, está firmado por Roxana Maria Crețu. En el artículo se hace una comparación entre el libro de Manuel Puig, *El beso de la mujer araña* y la película hómonima, sacándose en evidencia tanto los elementos comunes como las pequeñas diferencias.

En el artículo de didáctica, *Aportaciones de la lingüística y de la semiótica en el aprendizaje de las lenguas extranjeras*, la autora, Roxana Maria Crețu habla sobre la importancia de la lingüística y de la semiótica en la adquisición de las lenguas extranjeras.

En el artículo de opinión, *Nuestros mejores amigos - víctimas de la maldad humana*, Roxana Maria Crețu habla sobre el abandono de los animales y la maldad humana con respeto al trato de los animales.

La reseña del libro *25 Poetas peruanos. Un panorama de la poesía peruana. Edición bilingüe castellano-rumana/25 de Poeți*

peruani. O panoramă a poeziei peruane. Ediție bilingvă spaniolă-română la ha hecho Roxana Maria Crețu.

Las tres películas reseñadas son: *La cara oculta*, hecha por Bianca Ciucă, *¡Señor, dame paciencia!* hecha por Daniel Van Veeren e *Intocable,* hecha por Flavia Viaşu.

Las poesías traducidas son: *Bendita alegría/Binecuvântată bucurie* y *Al calor de un ángel/ La căldura unui înger* escritas por Raquel Lanseros y traducidas por Valentina Cazaciuc; *Adolescencia/Adolescență* y *Amante/Amant* escritas por Vicente Aleixandre y traducidas por Bianca Ciucă; el poema *El río/Râul* de Javier Heraud fue traducido por Katalin Pop; Marcela Rus ha traducido la poesía *Pequeño cuento/O poveste scurtă* escrita por Ramón Martínez López; Armina Ioana Moldovan ha traducido dos poesías de Chantal Maillard, *Deseé alguna vez que un poeta me amase.../ Cândva mi-am dorit ca un poet să mă iubească ...* y *La otra orilla/ Celălalt țărm* y Oana Simonovici ha traducido la poesía *Una vez tuve un clavo/ Am avut odată un cui* de Rosalía de Castro.

Nagy Imola ha traducido dos fragmentos de *Todo lo que podríamos haber sido tú y yo si no fuéramos tú y yo/ Tot ceea ce am fi putut fi tu și eu dacă nu eram tu și eu* escrito por Albert Espinosa.

Roxana Maria Crețu ha hecho la reseña de la *Gala del premio "Felipe Trigo" en Villanueva de la Serena 2017*, en la que han participado las ganadoras del premio Felipe Trigo en Timişoara 2017. La misma autora ha hecho la reseña de *El Certamen de relatos cortos "Felipe Trigo en Timişoara" 2018*.

Andreea Caramatrac ha hecho la reseña de la reunión del 18 de octubre con el escritor argentino Eduardo Berti y también ha adjuntado un fragmento de su último libro, *Un padre extranjero.*

En cuanto a las actividades científicas, Roxana Maria Crețu ha hecho la reseña de la séptima edición de CICCRE (Coloquio Internacional Comunicación y Cultura en la Romània Europea), *Viajes y viajeros. Incursiones culturales y lingüísticas* y Raluca Vîlceanu ha hecho la reseña del simposio celebrado el 19 de abril de 2018 en la UVT, *Las expresiones – vías del conocimiento de las sutilezas de una lengua: el rumano y el español en tandem*.

Denisa Vivi Lupu ha escrito una guía Erasmus para A Coruña, Diana Mihuț para Oviedo y Antonia Raluca Neicu-Voicu para Madrid (*Yo me bajo en Barajas*).

Al final de la revista encontramos algunas fotos de los grupos de alumnos de español de LL (Lengua y literatura) y LMA (Lenguas modernas aplicadas) que se han licenciado este año.

La diversidad temática y la contribución de varios estudiantes y profesores, unidos por la pasión por el español hace que la calidad de la revista crezca cada año, porque al fin y al cabo esta revista es el reflejo del interés que tanto los profesores como los estudiantes tienen en la difusión del español.

ROXANA MARIA CREȚU

MARIUS SALA
1932 – 2018

Ar fi trebuit să atașez numelui și simbolicul titlu de *Academician*, dar pentru mine, ca și pentru mulți timișoreni, și nu numai, din mediul academic, Marius Sala a fost, în primul rând, un prieten, mai matur, și un generos sfătuitor, fără morga funcțiilor și demnităților pe care le-a deținut, și ele n-au fost puține. Simpatia lui pentru Timișoara a fost nedisimulată, iar cei care l-au cunoscut mai în de aproape au stat alături de el, cu empatie și sprijin necondiționat, în anii grei ce au urmat pierderii soției: la Facultatea de Litere din cadrul Universității din Timișoara i s-a creat, în cadrul masteratului, un curs de Romanistică, iar la Facultatea de Limbi Moderne Aplicate din cadrul Universității „Tibiscus”, un curs de Istoria Limbii Române. Lună de lună, în acea perioadă, studenții și tinerele cadre didactice de la cele două facultăți au putut înțelege ce înseamnă un autentic savant, dar și ce realități profunde ascund cele mai neînsemnate, la prima vedere, fapte de limbă, pe care distinsul profesor le scotea, cu un indicibil talent, la vedere. De altfel, în anii complicați de după Revoluție (la Timișoara asta a și fost) am beneficiat și noi de ajutorul Domniei Sale. Este vorba de colectivul care redacta, sub auspiciile Academie Române, la Timișoara, *Dicționarul subdialectului bănățean*, din care apăruseră deja patru volume. Ca responsabil de proiect, la reînnoirea contractului cu amintita instituție academică, am avut surpriza ca instituția academică centrală (Secția de Filologie și Literatură) să refuze prelungirea contractului, probabil la „sugestia” unor „factori locali” ori din imediata apropiere, căci altfel nu exista niciun motiv științific ori conflictual pentru o astfel de decizie. Aceasta însemna pierderea locurilor de muncă de către cei implicați în realizarea temei respective de cercetare. În disperare de cauză, am apelat la

Academicianul Marius Sala, care, spontan, ne-a încadrat pe toți la *Dicționarul etimologic al limbii române*, al cărui redactor-responsabil era. Dar *omul* și *savantul* Marius Sala era privit și primit cu căldură în toate centrele universitare din țară. Aceasta se poate constata și din numărul mare de respondenți la „ancheta" cu subiectul „De ce am devenit lingvist?", lansată chiar de Domnia Sa și concretizată în volumul *De ce am devenit lingvist? Omagiu Academicianului Marius Sala* [la 80 de ani], volum îngrijit de Emanuela Timotin și Ștefan Colceriu, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2012, dar și din titlurile de *doctor honoris causa* oferite de universitățile din Arad (Universitatea „Aurel Vlaicu"), Craiova, Oradea și Timișoara.

În 1963 lua ființă, în cadrul Filialei din Timișoara a Academiei, un Sector de Lingvistică. Inițiativa i-a aparținut Profesorului G. Ivănescu, membru corespondent al Academiei, și a fost susținută de academicienii Iorgu Iordan și Coriolan Drăgulescu, acesta fiind și Directorul Filialei din Timișoara. Membrii „fondatori" au fost Olimpia Ternovici, devenită, prin recăsătorire, Olimpia Berca, și subsemnatul. În 1964 s-a anunțat o inspecție de la București. Ea a fost, de fapt, o întâlnire amicală cu Marius Sala: un om deosebit de amabil, cu un simț natural al colegialității, dispus a ne sprijini să publicăm în revistele centrale de lingvistică și, nu în ultimul rând, cu un umor totalmente spontan și natural. L-am reîntâlnit în calitatea lui de secretar al celui de *al 10-lea Congres Internațional de Lingvistică*, iar apoi la cel de *Romanistică*. Ne-am apropiat mai mult după ce am devenit secretarul Filialei din Timișoara a Societății Române de Lingvistică Romanică, însărcinat, între altele, și cu „administrarea" Buletinului acestei Societăți. Am afirmat, cu diferite ocazii, dar și în scris, că două cărți au fost determinante în formarea mea ca lingvist: *Problemele capitale ale vechii române literare*, a Profesorului G. Ivănescu, de altfel lucrare clasică a lingvisticii românești, și *Contribuții la fonetica istorică a limbii române*, prima carte a lui Marius Sala, apărută în 1970 (Premiul „Bogdan Petriceicu Hașdeu" al Academiei Române), în care, cum mărturisea deseori, a operat o schimbare de metodă și de perspectivă, în sensul că a apelat la structuralism în compararea sistematică a limbii române cu celelalte limbi romanice. Revăzând acum, cu emoție, momente și studii legate

de cel care ne-a părăsit, mă văd constrâns, din motive lesne de înțeles, să ofer celor care nu l-au cunoscut doar câteva repere ale unei vieți științifice „fabuloase”, cum se exprima un jurnalist

S-a născut la Vașcău, în Bihor, la 8 septembrie 1932 și și-a încheiat misiunea pământeană la 19 august 2018, în București. A urmat liceul la Beiuș, iar apoi Facultatea de Filologie a Universității din București. Primul dintre marii profesori și îndrumători pe care i-a avut a fost Al. Graur. Au urmat Al. Rosetti, Iorgu Iordan, acesta din urmă și conducătorul lui de doctorat cu teza *Fonetica și fonologia iudeospaniolei din București* (1967), și Emil Petrovici, pe care l-a considerat cel mai mare lingvist român, după Sextil Pușcariu. S-a ocupat, încă din timpul studenției, de dialectologie, în cadrul anchetelor pentru *Atlasul lingvistic român.* Mai târziu, la solicitarea lui Iorgu Iordan, pe care îl considera „tatăl său spiritual”, s-a dedicat studierii problemelor complicate și complexe ale romanisticii. Au rezultat câteva lucrări importante, precum *De la latină la română* (1998, cu reeditări în 2006 și 2012, axată pe ideea *Limba română, limbă romanică*), operă la care ținea foarte mult (ca și la amintita *Contribuții la fonetica istorică a limbii române*, căci a existat un interludiu între cele două preocupări, ca secretar al vol. al II-lea din *Istoria limbii române*), *Vocabularul reprezentativ al limbilor romanice* (1988), *Enciclopedia limbilor* romanice (1989), dar și *Enciclopedia limbii române* (2001, ultimele trei, în colaborare). De altfel, romanistica i-a adus multe satisfacții: Premiul Academiei Mexicane (1975) pentru lucrarea *El léxico indígena del español americano (apărută în 1977),* dar și recunoașterea internațională a cărții *El español de América*, în două volume, dintre care a apărut vol. I. *Léxico*, la Bogotá, în 1982, ambele studii fiind realizate alături de Dan Munteanu, Tudora Șandru și Valeria Neagu. Pe lângă acestea, o serie de specializări în Cuba, Columbia, Peru și Venezuela, toate culminând cu calitatea de Membru al Instituto Mexicano de Cultura (1981), Membru al Academia National de Letras, din Uruguay (1994) și Membru al Academia Peruana de la Lengua (2004), ca să nu mai vorbim de periplul pe la universitățile din Ciudad de México, Málaga, Oviedo și Madrid, la care putem adăuga, tot în cadru romanic, universitățile din Köln, Frankfurt și Udine, ca profesor invitat, și fără a

uita că din 1990 a fost numit Directorul Biroului din România al Uniunii Latine. Regăsim „atmosfera” romanică și în cercetările sale de etimologie, deși predominante sunt investigațiile din interiorul limbii române. Concluziile au fost sintetizate într-o lucrare de metodologie a cercetării etimologice, *Introducere în etimologia limbii române* (1999, cu reeditare în 2005).

A avut indiscutabile calități manageriale, fapt relevat de cooptarea lui, timpurie, în colectivele de redacție ale importantelor reviste de lingvistică „Studii și cercetări lingvistice” (SCL), ulterior redactor-șef, „Revue roumaine de linguistique” (RRL), ulterior redactor-șef, „Limba română” (LR), devenit și aici redactor-șef, ca și la „Bulletin de la Société de Linguistique Romane” (Bulletin SRLR). A coordonat, cu tenacitate și printr-o organizare ireproșabilă, lucrările lexicografice de bază ale limbii române: *Dicționarul limbii române* (DLR), *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX), *Mic dicționar academic* (MDA), iar mai în urmă, *Dicționarul etimologic al limbii române* (DELR). Calitățile sale organizatorice au fost recunoscute și de autoritățile de stat, care l-au numit Director al Pavilionului României la *Expo '92* de la Sevilla și Comisar General al Pavilionului României la *Expo '98* de la Lisabona. Pentru activitatea sa științifică și culturală, în general, i s-a conferit Decorația „Ofițer al Ordinului Coroanei” din partea Regatului Belgiei și, mai ales, Ordinul Național „Serviciul Credincios” în grad de comandor (2000) și în grad de ofițer (2009), din partea Președinției României.

Marius Sala nu s-a lăsat copleșit de aceste onoruri și distincții, care unora le provoacă o infatuată suficiență, pentru că structural acest impuls, aproape biologic îi lipsea. Le-a purtat cu discreție și seninătate, convins însă de propria-i valoare, lăsându-le spre judecată Eternității, acolo unde toate sunt înțelese și apreciate la justa lor valoare.

SERGIU DRINCU

CARMEN-GABRIELA PAMFIL
(1950-2017)

Un an şi jumătate fără Carmen-Gabriela Pamfil. Pare puțin dacă mă raportez la ultima noastră discuție, densă şi semnificativă ca toate celelalte, care parcă s-a petrecut săptămâna trecută. Pare mult pentru nevoia mea acută şi continuă de sprijinul emoțional şi informațional pe care îl acorda întotdeauna cu atâta altruism, deşi condiționat. Condiționat de sita valorică, calibrată deopotrivă după criterii afective şi intelectuale, fatalmente subiective, cu care cernea oamenii din jurul ei, aşa cum cernea de fapt toate lucrurile şi ființele de care se înconjura. O definea o fantastică, ieşită din comun pasiune, regăsibilă în tot ce făcea şi în tot ce simțea. Intensitate, acesta este cuvântul. Era intensă în dragostea totală pe care o revărsa asupra familiei şi prietenilor, în generozitatea cu care forma tinerii pe care îi atrăgea magnetic în raza ei de influență, pe care îi orienta spre performanță şi îi încuraja spre un anume tip, special, de nemulțumire de sine, generatoare de progres, era intensă în nevoia de a avea aproape frumosul în toate formele sale, de la natură la artă – şi la fel de intensă era şi în pasiunea cu care se lupta cu nedreptatea, în privința căreia nici un compromis nu era acceptabil. Şi mai cu seamă era intensă în entuziasmul cu care citea, lucra, studia, descoperea.

Tot ce făcea, făcea cu simț de răspundere, cu o rigurozitate excepțională şi cu dorința de a epuiza toate căile care promiteau rezultate palpabile, fie ele şi parțiale. Dificultățile nu o deconcertau, eşecurile de etapă nu îi deviau traiectoria neabătută şi nu cunoştea liniştea până când încercarea nu era încununată de succes. De o exigență îmblânzită de dragostea pentru ceilalți, cu principii inflexibile pe care şi le aplica în primul rând sieşi, era mai cu seamă intransigentă în raport cu propria muncă, pe care o perfecționa prin

eforturi supraomeneşti, căci devotamentul faţă de profesie, în primul rând ca trăire fundamentală şi apoi ca raliere din convingere la obiectivele culturale înalte ale Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide” din Iaşi, pe care l-a slujit o viaţă (din 1973, când a terminat studiile universitare), a fost o constantă în viaţa ei. A învăţat de la cei mai buni, atât de la contemporanul G. Ivănescu, a cărui elevă şi colaboratoare apropiată a fost, cât şi, indirect, de la „clasici”, de la Timotei Cipariu şi mai ales de la A. Philippide, pe care nu doar i-a studiat cu acribie până când opera lor şi-a relevat până şi ultimul secret, ci i-a şi iubit cu afecţiunea care te leagă, de exemplu, de membrii familiei. Se însufleţea, rememorând în tablouri vii întâmplări şi instantanee din colaborarea cu profesorul Ivănescu, care ni-l aduceau înainte, aievea, pe savantul autentic cu aer distrat, care era capabil să vadă în faptul de limbă aparent banal aspectul reprezentativ, care admitea când greşea într-un fel emoţionant, numai al lui, şi care avea pe canapeaua de acasă, pentru sine, printre grămezile de cărţi, aflate într-o harababură a cărei noimă numai el o ştia, doar „loc cât de-o pisică”. Se încrunta cu gravitate sau râdea sănătos, din toată inima, aducând din trecut, izvorâte din poveşti autentice şi din lecturi pasionate, expresii, imagini şi situaţii în care profesori şi mentori sau, dimpotrivă, impostori pe care istoria i-a pedepsit prin acoperirea de uitare deveneau pentru o clipă oameni vii, cu metehne şi calităţi, cu excese sau cu atitudini ponderate.

Generozitatea cu care se poziţiona faţă de trecut prin respectul pentru înaintaşi era egalată doar de încrederea cu care relaţiona cu viitorul, prin tinerii în a căror valoare credea şi pe care îi iubea sincer. Recunoştinţa faţă de valorile trecutului s-a tradus an de an în continuarea liniei directoare a doctrinei magiştrilor, concretizată în articole, studii, ediţii şi monografii. Lui Timotei Cipariu şi operei acestuia le sunt dedicate teza de doctorat *Concepţia lingvistică a lui Timotei Cipariu* (1983), urmată de ediţia critică Timotei Cipariu, *Opere* I (1984), cu un studiu introductiv de Gavril Istrate şi *Opere* II (1992), cu o prefaţă de Mioara Avram, şi apoi, în plină maturitate ştiinţifică, studiul de mare amploare *Timotei Cipariu – lingvist şi filolog* (2009). Alături de ediţia Cipariu amintită mai sus, ediţia critică Alexandru Philippide, *Opere alese. Teoria limbii*, realizată în

colaborare cu G. Ivănescu şi apărută în acelaşi an 1984, reprezintă un vârf al editării critice, reper inconturnabil pentru orice cercetător care se ocupă de această latură a cercetării filologice. Activitatea de editare a operei lui A. Philippide continuă prin publicarea în 2006 a lucrării *Ştiința noastră. Cum ştim. Cum ar trebui să ştim. Starea psihologică* (cu o postfață de Al. Andriescu) şi mai cu seamă prin *Istoria limbii române* (2011), rezultat notabil a circa două decenii de muncă intensă, la finalizarea căreia am avut privilegiul să particip în calitate de coeditor. Monografia *Alexandru Philippide* (2008), care concentrează într-o sinteză precisă şi cuprinzătoare esența operei și a personalității lui A. Philippide, este o nouă pledoarie, convingătoare şi rațională, în favoarea validității doctrinei lingvistice promovate de A. Philippide şi mai târziu de G. Ivănescu, continuată la un înalt nivel calitativ de Carmen-Gabriela Pamfil. Care a fost şi inițiatoarea şi organizatoarea principală a două manifestări ştiințifice tematice, consacrate celor două genii tutelare ale filologiei ieşene (de fapt, ale filologiei româneşti în general), Philippide şi Ivănescu: simpozionul național „Alexandru Philippide – 150 de ani de la naştere” (2009) și colocviul internațional de mare anvergură „Gheorghe Ivănescu – 100 de ani de la naştere” (2013).

Lucrările de referință menționate, cărora li se adaugă o serie lungă şi importantă de articole şi studii lucrate cu minuție, definesc o parte - reprezentativă, dar nu exclusivă - a profilului său ştiințific, care se completează cu activitatea lexicografului de excepție Carmen-Gabriela Pamfil, în primul rând ca redactor și revizor la *Dicționarul limbii române* al Academiei, în cadrul departamentului de lexicografie-lexicologie. A redactat şi a revizuit cuvinte-titlu (precum verbul *a vrea* - totuna cu *a voi* -, prepoziția *la*, apoi verbul *a vorbi* - totuna cu *a vorovi*) al căror semantism, greu de descifrat, i s-a dezvăluit după luni, chiar ani, de reflecție serioasă şi muncă acerbă, şi în urma ei au rămas sute de pagini de dicționar, nimic altceva decât vârful aisbergului care a fost toată activitatea sa imensă dedicată dicționarului-tezaur.

Tot ca lexicograf, a participat, alături de Ioan Oprea, Victoria Zăstroiu și Rodica Radu, colegi de Institut, la proiectul de mare anvergură *Noul dicționar universal al limbii române* (2006), apărut în

cinci ediții, mereu adăugite şi îmbunătățite, contribuția sa notabilă constând în redactarea unei porțiuni consistente din dicționar (literele L–S). În 2010 publică, în aceeași formulă redacțională, *Dicționarul universal ilustrat al limbii române* şi, dacă timpul ar fi fost de partea ei, ar fi dus cu siguranță la bun sfârşit, cum făcea întotdeauna cu toate proiectele, şi dicționarul de neologisme pe care îl inițiase, pentru care concepuse metoda și principiile și în realizarea căruia implicase o echipă de tineri cercetători.

Ne-a lăsat datoria de a-i continua activitatea, la dicționarul de neologisme şi în toate celelalte proiecte, având în minte, ca un ideal, dorința de a-i copia atitudinea ştiințifică exemplară şi mai cu seamă devotamentul şi dragostea cu care interacționa în egală măsură cu subiectele de cercetare şi cu oamenii din jurul ei. Nu am nici o îndoială că personalitatea ei iradiantă va continua să ne încălzească sufletele şi că profilul ei de om de ştiință aparte, pentru care modestia era un companion permanent al valorii, s-a înscris deja în galeria de cercetătorilor români autentici.

LUMINIȚA BOTOŞINEANU

MARIA-LUIZA SITARU
1939 – 2018

Maria-Luiza Sitaru a fost unul dintre cercetătorii exponențiali ai Colectivului de Lingvistică de pe lângă Baza de Cercetări Științifice, devenită după Revoluție Filiala din Timișoara a Academiei Române, Colectiv care a aparținut, alternativ, și Universității din Timișoara, primind diferite denumiri. După 1990, el a primit titulatura *Institutul de Cercetări Socio-Umane „Titu Maiorescu”*, pentru ca acum să se numească *Institutul de Studii Banatice „ Titu Maiorescu”.*

Maria-Luiza Purdela s-a născut la 12 noiembrie 1930 în Oravița, jud. Caraș-Severin, apoi, prin căsătorie, Maria-Luiza Sitaru, care este și numele de autor, și a decedat la 10 iulie 2018, în Timișoara. Este absolventă a Facultății de Filologie, secția română-germană, din cadrul Institutului Pedagogic de 5 ani din Timișoara. A activat, între 1961și 1964 ca profesor de limba română în localitatea Curtea, jud. Timiș, iar între 1964 și 1965 a ocupat postul de documentarist științific în cadrul amintitei Baze de Cercetări Științifice, unde va și deveni, în 1965, prin concurs, cercetător științific. A obținut titlul de doctor în Filologie în 1983, cu teza *Terminologia medicală populară românească*, avându-l conducător științific pe Profesorul dr. doc. G. Ivănescu. Datele adunate și analizate în teza de doctorat vor deveni partea esențială a cărții *Etnomedicină lingvistică*, apărută la editura timișoreană Amarcord, în 1999.

Principalele arii de preocupări au fost dialectologia, cu investigații orientate cu precădere pe specificul lingvistic al subdialectului bănățean, cu diversele lui graiuri, și istoria limbii române literare, fără a uita de calitatea de coordonator al cercetătorilor timișoreni care au colaborat la proiectul prioritar al Academiei Române, *Dicționarul etimologic al limbii române.*

Ca dialectolog, a participat la o parte din anchetele pentru *Noul Atlas Lingvistic pe regiuni – Banat* (NALR-Ban.) alături de cercetători de la Institutul de Lingvistică din Cluj, colaborare materializată prin apariția, la Editura Academiei, a celor cinci volume ale respectivului *Atlas*. A avut apoi o contribuție esențială în elaborarea *Dicționarului subdialectului bănățean* (DSB), atât în ce privește numeroasele anchete pe tren, cât și în ceea ce a constituit dificila muncă de redactare și de tipărire, la Tipografia Universității din Timișoara, a celor patru volume din respectivul *Dicționar*, fiind autoarea volumelor III și IV, ce cuprind litera *B* (vol. III 1987, vol. IV 1988). Celelalte volume nu au mai fost redactate din lipsă de finanțare. Legat de aceste teme de cercetare este volumul *Scrieri lingvistice* ale lingvistului bănățean Iosif Popovici, alcătuit împreună cu Livia Vasiluță și apărut în 1979 la Editura Facla din Timișoara.

Maria-Luiza Sitaru și-a extins aria cercetărilor dialectale odată cu participarea la proiectul internațional *Relații lingvistice germano-române*, inițiat de Institutul de Istorie și Geografie Suabo-dunăreană din Tübingen, în colaborare cu Academia Română. În cadrul proiectului, Maria-Luiza Sitaru a îngrijit, alături de Hans Gehl, volumul *Interferenzen in den Sprachen und Dialekten Süsosteuropas*, publicat în seria *Materialien*, în 1994, la Tübingen. Lucrarea s-a bucurat de aprecieri valoroase din partea specialiștilor, fapt reflectat de numeroasele semnalări și recenzii apărute în reviste de specialitate din România, Germania, Austria, Franța, S.U.A. și Ungaria. Important este însă faptul că analiza aspectelor lingvistice ale influenței graiurilor „șvăbești" asupra limbii române, și în special extensiunea ei, a fost reflectată în cartea *Cercetări etimologice*, redactată împreună cu Livia Vasiluță și apărută, sub egida Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti" în colecția *Etimologica* a Editurii Univers Enciclopedic (București, 2002).

Arătam că o a doua preocupare majoră a Mariei-Luiza Sitaru a fost dedicată istoriei limbii române literare, în cadrul temei *Procesul de standardizare a limbii române literare din perioada 1750-1760*, având ca obiect relevarea sistemului lingvistic din tipăriturile apărute la Blaj în acea perioadă. Contribuția ei a fost și aici esențială, ea contribuind în mod eficient, atât prin cunoștințele de specialitate în

domeniu, cât și în calitatea de redactor responsabil și de redactor coordonator la redactarea celor cinci fascicule (I-III și V-VI) din lucrarea *Limba română literară în secolul al XVIII-lea. Lexicul tipăriturilor blăjene din perioada 1750-1760* (LTB), apărute între anii 1982 și 1988, la Tipografia Universității din Timișoara, lucrare care s-a bucurat de aprecieri favorabile atât în țară, cât și în străinătate (în fostul DDR mai cu seamă).

O preocupare constantă a Mariei-Luiza Sitaru a fost participarea cu comunicări la diferitele sesiuni științifice din țară și străinătate, în special la congresele internaționale de lingvistică și filologie romanică, așa cum au fost cele de la Palermo, 1995, de la Bruxelles, 1998, de la Salamanca, 2001, de la Innsbruck, 2007 etc.

A fost o colegă de o probitate morală desăvârșită, cu o foarte solidă pregătire profesională, oferindu-se, oricând, s-o împărtășească cu generozitate și celorlalți, dar niciodată dispusă a face rabat de la calitate. A plecat dintre noi cu discreție, dar cu convingerea că prin munca sa onestă și de valoare științifică indiscutabilă și-a câștigat un loc distinct în istoria lingvisticii românești.

SERGIU DRINCU

Tiparul executat la

TRADIȚIE ȘI CREDIBILITATE

MIRTON®

editură-tipografie-legătorie

IMPRIMERIA MIRTON
RO-Timişoara, str. Samuil Micu nr. 7
Tel.: 0256-225684, 272926; Fax: 0256-208924;
e-mail: mirton.timisoara@yahoo.com

philologicaBANATICA

2

2018

